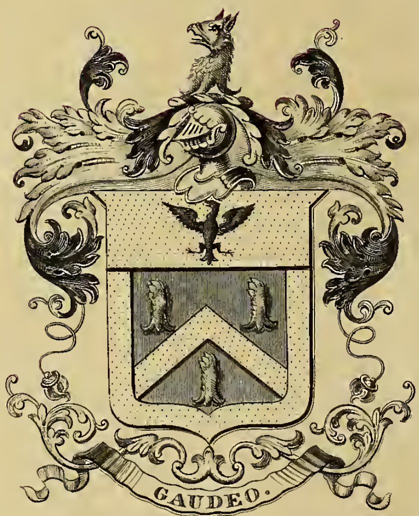
F8c

John Carter Brown.
John Nicholas Brown.

BOUND BY F. BEDFORD

The earliest form of the title.
before Hic was added to 5th line,
and Invisis tis changed to Invictis

Domus Professæ Soc. Jesu Viennæ Lit. B. n.

AMERICÆ PARS QVINTA

Nobilis & admiratione plena Hieronymi Bezoni Mediolanenſis ſecundæ ſectionis Hiſpanorum, tūm in Nigrittas ſeruos ſuos, tūm in Indos crudelitatem, Gallorumq; piratarū de Hiſpanis toties reportata ſpolia; Aduentū item Hiſpanorū in Nouam Indiæ continentis Hiſpaniam, eorumq; contra incolas eius regionis ſæuitiam explicans.

Addita ad ſingula fere Capita ſcholia, in quibus res Indiæ luculenter exponuntur.

Acceſsit præterea Tabula Chorographica Nouæ Hiſpaniæ in India Occidentali.

AD

Inuiſtis RVDOLPH. II. ROM. IMP. AVG.

Omnia elegantibus figuris in aes inciſis expreſſa à Theodoro de Bry Leod. cive Franc. A°. cIↃ IↃ XCV.

Cum privilegio S. C. Maieſtatis.

DUPLUM
BIBLIOTH. UNIVERSIT. VINDOBONENSIS
RPJCB

NIGRITÆ IN SCRVTANDIS VENIS METALLICIS ab Hiſpanis in Inſulas ablegantur.

2

ATtritis, & penè abſumptis continuo labore Hiſpaniolæ Inſulæ incolis, Hiſpani aliunde mancipia conquirere cœperunt, quorum miniſterio in perfodiendis montibus, veniſque metallicis perſcrutandis vterentur. Itaque redemptis ſua pecunia, & accitis ex Guinea Quartæ Africæ partis Prouincia mancipijs æthiopibus ſiue Nigritis, illorum porrò opera vſi ſunt, donec temporis ſucceſſu quidquid in ea Inſula metallicarũ venarũ ineſſet, exhaurirent. Nam vt Luſitani eam Africæ partem quam ipſi Guineam (Incolæ Genni aut Genna appellant) ſibi ſubiectam reddiderant; ſingulis annis aliquot incolarum centurias exteris nationibus diuendebant, quæ mancipiorum vicem ſupplerent.

RPJCB

NIGRITÆ EXHAVSTIS VENIS METALLICIS conficiendo ſaccharo operam dare debent.

NIgritarum ergo opera vſi ſunt Hiſpani initiò in ſcrutandis venis metallicis: verùm po quam illæ fuerunt exhauſtæ, horum miniſterio vti cœperunt ad molas truſatiles quæ ſac chariferas cannas comminuunt, ad ſaccharum coquendum & cogendum: in quo mini ſterio etiamnum hodie magna ex parte occupantur. Nam cùm ea Inſula humida ſit & calida, minimo negotio ſacchariferæ cannæ ſiue arundines ſuccreſcunt; ex quibus contuſis, de in lebetes coniectis, & decoctis, poſtremum ritè repurgatis & in ſaccharum concretis, magnum quæſtum facere ſolent. Vtuntur præterea iſtorum Nigritarum opera in paſcendis armentis, & reliquis rebus adminiſtrandis quæ neceſſariæ ſunt ad ſuos vſus.

RPJCB

NIGRITÆ NON ABSOLVTO QVOTIDIANO penſo, crudeliter ab Hiſpanis habentur.

SED vt extrema quorundam Hiſpanorum crudelitas eſt, contigit plerunque vt volentes caſtigare mancipiorum ſuorum vel negligentiam in abſoluendo penſo, aut delictum admiſſum, aliamve ob cauſam: cùm noctu domum redibant, non præberetur illis cœna, ſed induſium (ſi quod habebant) detraheretur, in humum abijcerentur, & colligatis pedibus manibusque nudi cæderētur, vel loris aut funiculis, donec vniuerſum corpus ſanguine perfunderetur. Hoc peracto, picis libram, vel alioqui feruentis olei oliuarum ſenſim inſpergebant in vulnera, denique capſici ſiue braſiliani piperis pollinem aqua maceratum illinebant, atque in menſam ſubſtratam ſiue aſſerem extendebant, ſuper iniecta mantica aut leui tegumento, atque ita relinquebant, donec hero ſuo ſatis validi viderentur, ad opus perſequendum.

Non deſunt tamen qui alia ratione in ſua mancipia animaduertant: nam in hunc modum cæſa, in terram ſcrobe facta defodiunt, vt præter caput nihil extet, prædicantes ſe id in mancipiorum commodum facere, vt ſcilicet humus ſanguinem concretum & corruptum diſſoluat, corpusque integrum conſeruet. Cæterùm ſi quis pereat (vt ſæpe euenit propter doloris vehementiam) liber eſt herus (ſecundum Hiſpanicas leges) ſi alterum, defuncti loco, Regi donet.

Nigritæ

RPJCB

NIGRITÆ OB HISPANORVM CRVDELITATEM FVGI unt, aliquot Hiſpanos cædunt, ſed tandem ab Hiſpanis varijs ſupplicijs adficiuntur.

HIS crudelitatibus Hiſpanorum, irritati Nigritæ nonnulli, ſeceſſionem à ſuis heris faciunt & diffugiunt, atque tanquam deſperabundi per Inſulam vagantur, ergaſtula confringunt, ſuę nationis mancipia cogunt, quotquot comprehendere Hiſpanos poſſunt, cædunt, & in talem numerum excreſcunt, vt plurimum negotij Hiſpanis faceſſant. Qua re conſiderata Admirallius Ludouicus Columbus re cum Pręſide & Auditoribus conſilij (quod apud S. Dominicum eſt) communicata, militem cogit, mancipia perſequitur, eorum nonnulla ſpe libertatis propoſitâ, ad ſe allicit & corrumpit, illorum operâ, reliquorum diuerticula agnoſcit; noctu quædam ſomno ſepulta, vt pecudes occupat, cædit & quædam ad exemplum de arborum ramis ſuſpendi iubet. Ea res initiò Hiſpanis ſatis commodè quidem ceſſit, ſed mancipia ſuo malo edocta, diligentiorem inpoſterum adhibuerunt operam in excubijs faciendis, & ſubinde fuerunt ſuperiora Hiſpanis.

RPJCB

HISPANI OCCVPANT GALLICAM NAVEM PVSILlanimitate Præfecti nauis Gallicæ.

PRAESIDES Regij Conſilij in vrbe S. Dominici, intelligentes binas naues Gallicas prædam egiſſe in mari, non procul ab ea vrbe, quinque naues inſtruunt (quarum duæ maiores) ad Gallos perſequendum. Conſpectis tot nauibus, Cantabri qui in altera Gallica erant, metuentes, ne capti ſupplicio afficerentur tanquam proditores, cùm eſſent ſubditi Regis Hiſpaniæ, vela expandunt & fugam capeſſunt. Præfectus alterius Gallicæ nauis, diffidens ſe ſolum cum ijs qui in naue erāt, tot hoſtibus poſſe reſiſtere: auctor eſt omnibus ſuis, vt depoſitis armis, ſe in manus dent Hiſpanorum, contra fremente maxima ſuorum parte, præſertim eo qui æneis tormentis præfectus erat, affirmante ſe quaternis ictibus hoſtium prætoriam nauem depreſſurum, nec mora, igne iniecto tormentum in hoſtes explodit, eoque ictu hoſtium prætoriam valde affligit, denuo tormentum explodere volenti, nauis Pręfectus ignem adimit: atque ſola eius puſillanimitate Galli in hoſtium poteſtatem veniunt, & ad S. Dominici vrbem captiui ducuntur tantâ pompâ, ac incolarum lętitiâ, ac ſi tota Gallia ſub iugum Hiſpanorum veniſſet. Nauis, anchoris, rudentibus, velis reliquoq; nautico apparatu exarmata, in altum ducitur & crematur.

RPJCB

GALLI HISPANOS FVGANT, ET VRBEM HANAVA magnâ pecuniæ ſummâ mulctant.

ANNO MD XXXVI. Nauis Gallica in Hauanæ portum ingreditur: qui in naui erant Galli vrbem occupant, eam, ne incendio fœdetur, Hiſpani ſeptingentorum ducatorum precio redimunt. Galli, pecunia accepta, abeunt. Sed cùm dolore afficerentur Hiſpani, vnicam Gallicam nauem, leges illis impoſuiſſe: poſtridie, tres onerarias magnas naues quæ eo appulerant, iubet vrbis Præfectus, auro, argento, alijſque mercibus exonerare, & Gallicam nauem perſequi. Exoneratæ naues portu egrediuntur, ſingulæ cymbam ſuam de puppi religatam trahentes. Qui erant in Prætoria Hiſpanorum naui quæ reliquas præcedebat, Gallicam aſſequuti, ſoli non audent eam aggredi: ſed reliquos expectandos cenſent. Galli animaduertentes hoſtes nec ſatis firmo neque confidenti eſſe animo, primi ſua tormenta in Hiſpanos explodunt. Quare adeo perturbati fuerunt Hiſpani, vt abiecta omni ſeſe defendendi cura, in ſcapham ſuæ naui alligatam tranſilirent & fugerent: & ſcapha pondere depreſſa quidem fuit, qui verò inerant, natando in terram peruenerunt. Qui in ſecunda vehebantur naui, videntes prætoriam à ſuis militibus deſertam, ſimiliter fugerunt, & qui etiam in tertia erant. Iſta ratione Galli, qui initiò ſibi metuebant à periculo, lætitiâ perfuſi, tres eas naues occupant, & cum eo apparatu Hanauam regrediuntur, atque totidem, quæ & prius, aureos à ciuibus extorquent: deinde abeunt.

RPJCB

GALLI CHIORERAM VRBEM OCCVPANT, PRÆDANtur, & tandem, ob incolarum perfidiam, igne abſumunt. VII

81

CHIORERA, quæ in Inſula Cuba eſt, à Gallis occupatur, in qua exiguam prædam inueniunt, quia Hiſpani, aliquoties ante à Gallis ſpoliati, omnem fere ſupellectilem in ſuis prædijs repoſitam adſeruabant. Occupatis tamen in conquirenda præda Gallis, bini Hiſpani mittuntur qui obſeruarent quantus eſſet Gallorum numerus: eo tamen pertextu, vt cum illis agerent de captiuorũ litro, & oppido ab incendio redimendo, Gallorum Tribunus ſex aureorũ ducatorũ millia poſcit: excuſare illi paupertatem, atque ſi omnes omnium incolarum facultates in vnum conflentur, non poſſe tantam ſummam efficere: ſe tamen ad Concilium ea quæ intellexerunt relaturos & poſtridie reſponſum daturos. Interea tamen Hiſpani, præter quorundam ſanioris iudicij mentem, arma parare, & adiunctis ſibi æthiopibus mãcipijs, intempeſta nocte in Gallos impetum facere, exiſtimãtes illos ſomno obrutos oppreſſuros, quatuor Gallos occidunt, inter quos Tribuni nepotem. Galli tamen tam inopinato caſu non conſternati, arma ſumunt, tormenta magna picis naualis quam iſtic Pręfectus reperit, copiâ, poſtes ædium, ianuas, tabulata illinere atq; ignem inijcere iubet. Craſſante per vrbem incendio, ipſe Tribunus templũ etiam incendit: tum Hiſpanus quidam qui hæc omnia ſpectabat, Eia verò Tribune, an non ſatis iram expleueras igne in vrbem iniecta, niſi etiam Dei templum incenderes? Tribunus toruum intuens, quid ais, inquit, ſceleſte? an ignoras homines qui nullam ſeruant fidem, nullo templo egere? Tribunus ergo nauem in portum inducens, eam ſpolijs onerauit, deinde diſceſſit.

Galli Cartha-

RPJCB

GALLI CARTHAGINEM INDIÆ CONTINENTIS VRbem duce Hiſpano quodã nauto occupant: & idem Iudicem eius vrbis (à quo verberibus cæſus) pugione transfodit.

EODEM fere tempore, accidit vt Carthagine vrbe continentis Indiæ occidentalis, Iudex quidam Hiſpanus nautam flagris cædi iuberet, ob leuem quandam cauſam, deinde illum dimitteret. Nauta regreſſus in Hiſpaniam, in Galliam tranſit, atque inde quinque naues deducit in Indiam vſque, quæ ad oſtia portus Carthaginenſis anchoras fixerunt. Ille admiſſos in cymbas & ſcaphas centum viros in terra exponit, cum quibus vrbem petit, qui vnâ hora ante lucem adhuc ſomno oppreſſos Hiſpanos aggrediuntur, ianuas effringunt, & ædes occupant magna ex parte ligneas, aut ex arundinibus concinnatas, frondibusque palmarum tectis. Hiſpanus nauta comitibus aliquot Gallis ædes Iudicis qui illum flagris cædi curauerat ingreditur, ipſumque repetitis vulneribus pugione confodit, interea dum reliqui per vrbem vagantur & prædantur. Maxima pars Hiſpanorum fugâ ſaluti ſuæ conſuluit, aliqui cæſi, reliqui capti: eáque ratione capta fuit vrbs Carthago, ſpoliata, & tandem incendio abſumpta. Ferunt ex præda & eorum qui capti fuerunt redemptione, plura quàm centena quinquaginta ducatorum millia, eos, qui vrbem occuparant, reportaſſe.

 Hiſpani

RPJCB

HISPANI STRATAGEMATE QVODAM INDOS IN Inſula Cubagua aduerſus Gallos incitant.

SED vt finem tandem faciam in recitandis prædis quas Galli de Hiſpanis retulerunt, aliud exemplum adhuc addam. Cùm vnionum piſcatio ferueret in Cubagua inſula, fortè eò appulit nauis Gallica. Hiſpani illico ea conſpecta, binas cymbas illius regionis Indis implent arcubus & ſagittis egregiè armatis, eosque ablegant ad Gallicam nauem, illis perſuadentes hos qui naui veherentur, impuros eſſe Sodomitas, quos niſi perdere ſtuderent, breui excenſionem facturos, atque ijs perinde atque mulieribus abuſuros. Indi nulla alia diſquiſitione facta, cymbas verſus nauem remis impellunt. Galli conſpicientes eos ad ſe venire, nudos iſtos viros contemplabantur, æſtimantes fortè eos vel ſpectandorum ipſorum cauſa, vel commutandarum, cum alijs mercibus, margaritarum gratiâ aduenire. Sed Indi viciniores facti, ſagittis illos petere cœperunt atque aliquos vulnerarunt. Galli animaduertentes vulnera quæ acceperant lethalia eſſe, quòd ſagittorum ſpicula toxico fuiſſent illita: ſine mora ſubductis anchoris & ſublatis velis inde receſſerunt, Nec, vt fertur, vnquam in poſterum vlla nauis Gallica ad iſtam inſulam acceſſit. Hoc ſtratagemate Hiſpani, qui in magno metu erant, Gallos à ſe pepulerunt.

 Qua rati-

RPJCB

QVA RATIONE INDI SVA COMMERCIA & negotiationes exercere ſoleant. X

PROVINCIAE Carthaginis incolæ abundant fructibus, piſcibus atque alijs rebus ad vitam traducendam neceſſarijs. Arma ſunt ſagittæ toxico illitæ. Merces quas commutare ſolent, ſunt ſal, piſces, piper quod in alias continentis oras eo carentes deferunt, & cum alijs rebus cõmutant. Olim cum illa regio pace frueretur, magnæ erant & frequentes nundinæ frumenti, fructuum, Xyli, pennarum, chlamidum ex pennis confectorum, monilium aureorum, varij generis gemmarum, ſmaragdorum, mancipiorum, & aliarum rerum iſtic naſcentium: & in iſtis commercijs ſinguli duntaxat quæ ipſis erant neceſſaria, pro commutatione ſuarum mercium, ſine vlla auaritiæ aut cupidinis nota ſumebant: alter alteri dicentes, cape tu hoc, illud verò mihi da. Nihil porro apud illos maiore eſt in precio, quàm cibus & potus. Verum quidem eſt, nunc magnam iſtarum nationum partem noſtro exemplo edoctam, opes magni facere occepiſſe: ſed tamen in pleriſque remiſit & deferbuit iſtud deſiderium.

PJCB

QVA RATIONE INDI IN BELlum progrediantur.

12

VALLIS Tuniæ, vicinorumque locorum incolæ, Solem pro ſummo numine habent, & eum adorant. Proficiſcentes in bellum, illuſtrium quorundam ſtrenuorumque virorum, qui apud eos olim vixerunt, oſſa & ſceleta de porticis vel arundinibus ſuſpendunt, atque pro ſignis militaribus circumferunt, vt eorum aſpectu incitati, maiore animo cum hoſtibus congrediantur. Arma ſunt lanceæ ex palma, & enſes lapidei. Defunctos regulos ſuos ſepelire ſolebant adiectis monilibus aureis, ſmaragdis, pane & vino: & Hiſpani ſane dites & opulentas ſepulturas iſtic repererunt.

MAGNI autem illius fluminis quod inter Carthaginem & S. Martham labitur, accolæ, vt etiam San-Marthani, Caribes ſunt, & ſagittarum cuſpides lethifera quadam herba illinunt. Strenui ſunt, arrogantes, feri, & vindictæ cupidi. Ad bellum profecturi geſtabant ſuum idolum Chiappam, tanquam propugnatorem & auctorem victoriarum, cui ante prælium mancipiorum liberos, vel quos ceperant hoſtes immolabant, totumque ſanguine cæſorum inficiebant, ipſorum verò carne torrefacta veſcebantur. Victoria potiti, alacres redibant atque crapulæ indulgebant, hoſtium ſanguine ſuum idolum illinentes. Victi verò, triſtes redibant, nouiſque ſacrificijs idolum placare ſtudebant, victoriam ab eo poſtulantes.

Mercatores

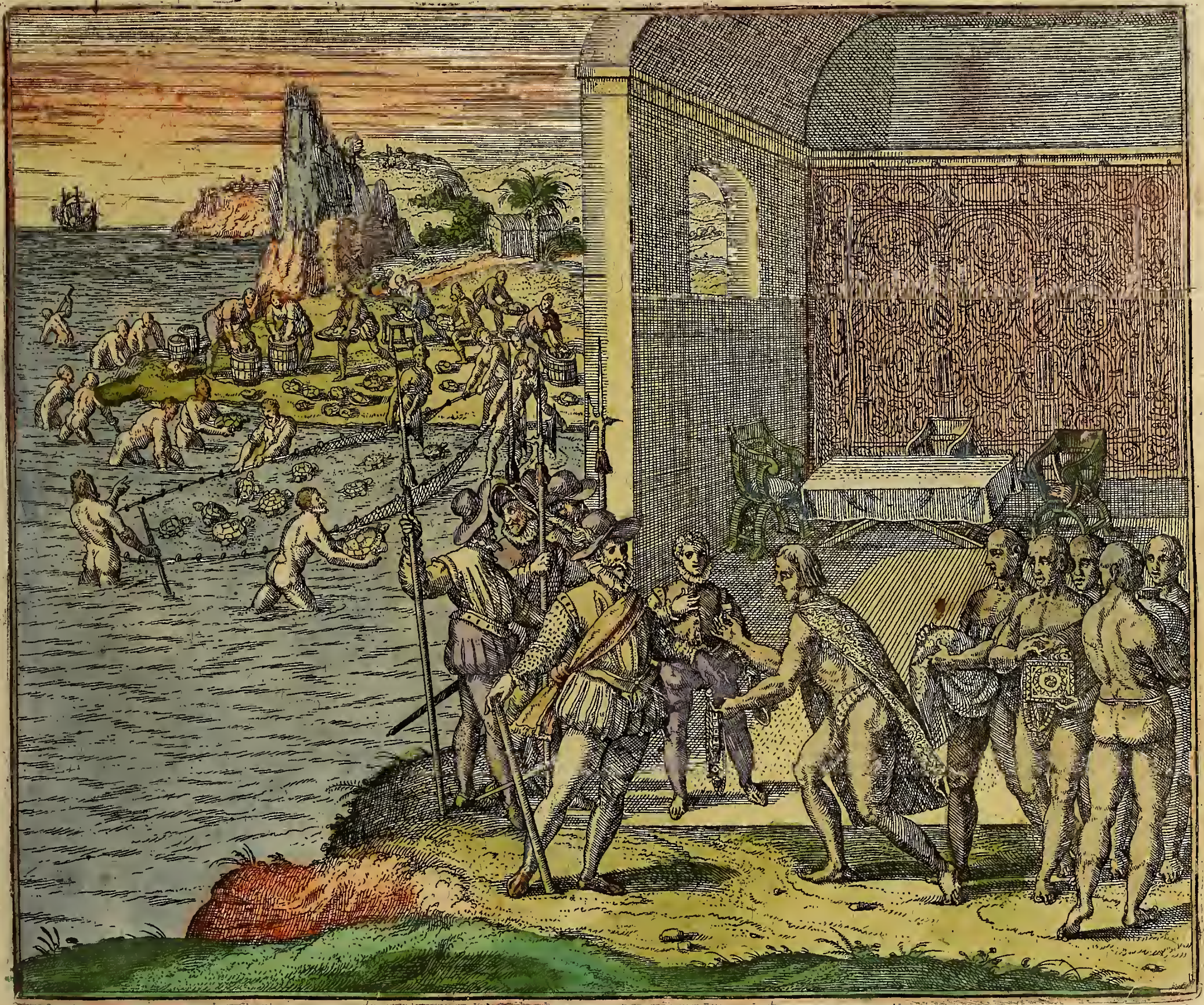
MERCATORES QVIDAM CVM DEESSENT ILLIS CIBI quibus veſcerentur in regione vaſta, noctu ex inſperato quorundam Indorum mapalia ingredi coguntur.

ACHLA in ſinu Vraba ſito oppidulo Hieronymus Benzo cum mercatoribus quibusdam mulas ad Panamam perducentibus, terreſtri itinere proficiſcitur, adſcito ſibi itineris indice, & mancipijs quæ mularum curam agerent, atque commeatu ad tale iter (quantum æſtimabant) neceſſario. Sed cùm ob viarum difficultatem diutius opinione in itinere hærerent, & abſumtis cibarijs multum itineris adhuc reſtaret, nec in deſertis illis, cultis tamen aliquando, locis, quidquã inuenirent, atque mercatores mulam vnam mactare conſtituiſſent, cuius carnibus in reliquo itinere veſcerentur: fortè è vertice montis fumum in conualle conſpiciunt. Quàm exhilarati fuerint ea re, quilibet cogitare poteſt: ſed nocte intempeſta, tuguria demum accedere viſum eſt vbi fumus fuerat conſpectus, ne Indi ipſis animaduerſis diffugerent, metuentes ne in ſeruitutem traherentur. Deſcendunt itaque ad medium montem & iſtic magnam noctis partem hærent, deinde ad tuguria perueniunt. Indi ſtrepitu expergefacti, atque eos videntes magna voce Guacci Guacci inclamant (animal id eſt quadrupes noctu oberrans & prædam quærens) illo nomine Chriſtianos appellantes, & reliquum noctis ejulatu & vlulatu complent. Chriſtiani quacunque ratione eos placare ſtudent, atque ſignificant, Regio edicto ſancitum, ne amplius in ſeruitutem traherentur: atque ita panem, piſces, fructus, aprugnas carnes nacti ſunt ad reliquum iter conficiendum.

JCB

BENZO CVM COMITIBVS, PREMENTE FAME teſtudines venatur ſecundum littus, quæ in ea regione prægandes ſunt.

DIEGO Gottierrez præficitur à Carolo V. Cæſare Carthagini prouincię continentis opulentiſſimę: eò appellens, Cacicos, munera adferentes ęſtimata circiter ſeptingentos aureos impurioris auri, comiter excipit, & vnde id aurum accipiant, quęrit. Procul inde peti, & erui ex aſperrimis montibus referunt, deinde domum abeunt, aliquos ex ſuis ſubditis interdum ad Prefectum Hiſpanum ablegātes cum ferina carne, piſcibus & fructibus. Sed cùm raro id fieret, & milites viderēt quotidie commeatum imminui, eum deferunt, ſolum cum nepote, quatuor famulis, & nauta, relinquentes. Rebus ſuis diffidenti Pręfecto, Tribunus Bariento cum naui militibus & commeatu onuſta aduenit. Eum cum militibus & commeatu recipit: nauem verò ad Nomen Dei remittit, cui nepotem Alphonſum dePiſa ſuum nepotē pręficit, ſubſidij maioris adducendi gratia. Alphonſus de Piſa ſubſidium militum, inter quos Benzo erat, adducens, magnis tempeſtatibus excipitur, ita vt cogeretur nauem ex ijs locis deducere, atq; ad littus aliquod appellere, in quo reperirent Indos & aliquem commeatum. Excendunt igitur & octo dierum emenſo itinere, cùm nihil niſi ſyluas, paludes & aſperrimos montes inuenirent, regredi coguntur terreſtri itinere, littus maris legentes in quo nihil quod ederent repererunt, pręter agreſtes quoſdā fructus, & cochleas: tandem tamen ad Pręfectum Gotierez peruenerunt: ſed nauis qua vecti fuerunt, viceſimo demum poſt die apparuit, quam illico Pręfectus ad Nomen Dei remiſit vt plures milites adueheret. Dum iſtic hęrent nauis reditum expectantes, teſtudines, quas iſtic repererunt prodigioſę magnitudinis, venati ſunt, quadrimeſtri enim ſpatio magna quātitate in littore reperiuntur, quia iſtic in arena oua ponunt inſtar Crocodilorum, quæ deinde ſolis tepore excluduntur. Earum teſtudinum partem dum recentes erant, abſumebant, partem in dolijs ad conſeruandum, ſale condierunt, ſed eæ breui corruptæ: pinguedinem tamen earum liquefactam fictilibus adſeruarunt.

RPJCB

DIEGO GOTTIEREZ PRÆFECTVS HISPANVS Caciquos ſeu Regulos Sueré, Chiuppa atque alios qui ſalutandi gratia aduenerant, ad prandium inuitat.

PRAEFECTVS Gottierez cum omnibus militibus aduerſo flumine nauigat circiter triginta millibus paſſuū à portu, & regionem Suerenſium ingreditur: excenſione facta, diuertit in ædes Reguli eius prouincię, quæ erant ouali figura cōſtructæ quadraginta quinq; paſſus in longitudinem, & paulo pluribus nouem in latitudinē, patentes circumſeptæ arundinibus, & palmarum frondibus ſatis artificioſe contextis. Iſtic hærentem, Dominus Sueré, & Chiuppa, alijq; Cacici, ſalutatum adueniunt, & fructibus quibuſdam duntaxat illum donant. Ille miratus auri nihil eſſe allatū per interpretē Hiſpanum, qui mediocriter Indorum idioma callebat & intelligebat actiones eorū, ſignificari iubet, hanc ob cauſam ſe eò veniſſe, vt res magni momenti cum ipſis conferret, quæ magnoperè illos conſolarentur, atque vt ſecum pranderent retinuit, menſæque admouit cum ſacerdote & interprete: ſed Indi toto eo prandio vix cibum guſtarunt, quia nihil adpoſitum erat præter gallinaceos pullos, & ſirillam ſale conditam, cibum illis inſuetum: atque quando illis quidpiam adponebatur, dabant id ſuis miniſtris penes eos humi ſedentibus, atque illi porro, ridentes, canibus obijciebant. Sumpto prandio, Præfectus huiuſmodi orationem ad eos habuit. Veni in has regiones, amici cariſſimi, ad extirpādam idololatriam, in qua hactenus vos Sathan deſtinauit, & docendum veram ſalutis animarum veſtrarum viam. Ieſus enim Chriſtus Dei filius & noſter ſaluator, è cœlo in terram deſcendit, vt genus humanum redimeret, quemadmodum intelligetis ab hoc Sacerdote, qui nullam aliam ob cauſam ex Hiſpanijs venit, quàm vt vos inſtrueret in fide & religione Chriſtiana. Itaq; pręparate veſtra corda ad excipiendam legem Diuinam, & vos ſubijciendum Imperatori Carolo Regi Hiſpaniæ & orbis Monarchæ. Illi taciti attentè hæc audierunt, & caput inclinarunt, quaſi annuerent; deinde domum reuerſi ſunt.

RPJCB

PRÆFECTVS HISPANVS CACIQVOS VINCVLIS ADſtringit,& ſuccenſo igne ſe eos crematurum minitatur,niſi corbem propoſitam ſexies auro explerent.

POSTRIDIE Præfectus Hiſpanum militem comitibus duobus Indis ablegat ad binos Cacicos ex altera fluminis parte habitantes,ijſq; ſignificari iubet,ad ſe illico veniant,fide data, nihil ſiniſtri illis euenturum:parent,licet inuiti (erant verò ij ipſi ,qui Præfecto in eam regionem primum aduenienti,ſeptingentos aureos donarant) Præfectus eos in penu deduci iubet , atq; eorum ceruicibus cathenas inijci,deinde in ſuum cubiculum productos,ad ſpondæ poſtē religari,ſubſtratis noctu folijs ſupra quæ recubarent. Quęrit ab illis quid ſale & melle factum quæ vicino loco defoderat: negant ſe ſcire, Prȩfectus ira accenſus, ait ſibi reſtitui velle minacibus verbis vtens : iunior illorum cui nomen Camachiré,perterritus,aurea vaſa donat,in ſuum tigridum,piſcium,auium,alteriuſq; generis animalium formam conflata,& pendentia plures quam bis mille aureos. Sed id exiguum præ eo quod Prȩfectus cupiebat:magnam igitur lignorum ſtruem incendi iubet,atq; illum ipſum Camachiré ad ſe adduci : magnum deinde corbem inferri,quem,niſi intra quatriduum ſexies auro expleat,viuum flammis iniecturum minitatur. Ille metuens pollicetur ſe,quæ Prȩfectus imperaret,facturum:verum nocte quadam perfractis vinculis effugit. Propter eam fugam,tanto dolore affectus eſt Præfectus, vt in morbum incideret:ſed nōdum rectè à morbo recreatus,alteri Cacico appellato Corori,minitatus eſt,niſi aurum petitum adferri iuberet ſe illum mactaturum. Id cum ſæpius minitaretur,& ſemper conſtanter negaret Cacicus ſibi aurum eſſe,Prȩfectus ira exardeſcens,tu me ludibrio habes,ait,at niſi curaueris aurum quod peto,te canibus lacerandū obijciam. Ille imperterritus, tute me inquit ludibrio habes & mendax es , qui toties mortem minitatus,non me tamen necas. Sed illud intelligere nequeo,quod genus hominum ſunt Chriſtiani,qui quacunq; iter faciunt,tot ſcelera perpetrant, ſeq; mirari ait,terram tales peſtes ſuſtinere.

Moli Hiſpanos

RPJCL

MOLI HISPANOS ADGREDIVNTVR, PRÆFECTVM EORVM cędunt: tandem tamen fugantur. Sed à recentibus Indis oppreſſi, denuo vincuntur, accepto tamen ſubſidio, qui ex prælio incolumes euaſerant, diſcedunt.

17

INDI in Hiſpanos annonæ inopia per deſerta loca iter facientes, è ſylua impetum faciunt, Præfectum eorum cædunt, atque Hiſpanos etiam nonnullos. Commiſſa tamen per quadrantem penè horæ partem pugna, in qua etiam multi Indi ceciderunt, reliqui fugâ ſuæ ſaluti conſuluerunt: Aduenientibus tamen nouis ſubſidijs, Hiſpani iam defeſſi præliando, partim cæduntur, partim fuga præcipiti periculum euadunt, donec in Alphonſum Piſanum viginti quatuor Hiſpanos adducentem, vt Præfectum quærerent, inciderent. Simul iuncti ad mare iter inſtituunt, vt ex his periculis ſe ſubducerent: interea magna hoſtium turba fit illis obuiam, armatorum gladijs, ſcutis, baliſtis quas Hiſpanis cæſis ademerant. Illi autem ſaltantes, vt acclamabant Hiſpanica lingua, cuius eorum nonnulli erant periti, Accipe aurum Chriſtiane, accipe aurum. Animaduertentes tamen Chriſtianos non contemnendo eſſe numero, terga verterunt. Chriſtiani tandem non ſine maximis difficultatibus ad mare peruenerunt. Ceciderunt in ijs congreſſibus 34. Hiſpani & duo Nigritæ, atq; ſoli 6. euaſerunt. Ex Indis verò qui quater milleni fuiſſe ęſtimabantur, longè plures cæſi ſunt.

RPJCB

FERDINANDVS SOTTO CRVDELITER IN FLORIDA præfecturam exercet, abſciſſis etiam Cacicorum manibus.

FERDINANDVS Sotto Floridæ præfecturam adipiſcitur, in qua perueniens, vagari cœpit nunc in hanc, modo in aliam eius Prouinciæ regionem, magnas opes ſibi pollicens. Dum ita vagatur, in quoſdam forte fortuna Indos incidit torquibus & alijs aureis monilibus è collo ſuſpenſis ornatos. Interrogati vnde aurum illud peterent: reſponderunt ex alijs regionibus procul inde diſſitis. Ille exiſtimans Indos id reſponſum dediſſe, vt eum è ſua prouincia pellerent (ſciebat enim Indos quid Hiſpani perquirerent non ignorare) nonnullos ex ijs comprehendi & torqueri iubet, vt dicerent vnde illud aurum haberent: Sed inter reliqua crudelitatis exempla quæ vir ille in miſeros iſtos homines exercuit, id ſilentio minimè præmendum duxi. Quindecim Cacicos ſemel comprehendi iuſſit minitatur ſe viuos crematurum, niſi ipſum docerent vnde aurum, quod geſtabant, haberent. Illi tam durâ ſententiâ exterriti, pollicentur ſe intra octidui tempus eum deducturum ad locum quendam, vnde quantum vellet ſumere poſſet, ignari tamen, vel quid dicerent, vel quid promitterent. Sotto illos circumducit, ad quærendam hanc auri venam. Duodecim dierum itinere confecto, cum nulla vena, nullum auri veſtigium appareret: Sotto deluſus, adeo excanduit aduerſus miſeros iſtos Cacicos, vt manus illis præſcindi mandaret, deinde abigeret.

PETRVS ALVARADVS, ABSENTE CORTESIO MEXIcanos ſua feſta celebrantes ſtrictis gladijs cædunt, atque monilia, quibus erant ornati, detrahunt.

FERDINANDVS Corteſius in Mexico admiſſus à Rege Montezuma, intelligit Pamphilum Naruaez cum nongentis Hiſpanis miſſum vt ipſum inde expelleret. Sed aduerſus Naruaez proficiſcitur, relicto Petro Aluarado ſuo Tribuno cum ducentis quinquaginta militibus in Mexico, præſidij cauſa. Profecto Corteſio, accidit vt magnus Indorum Nobilium numerus cum aliquot ex promiſcua plebe feſtum quodpiam celebrarent, per vrbem diſcurrentes, ſaltantes & canentes. Milites Hiſpani egreſſi vt hanc pompam ſpectarent, animaduerterunt Indos egregiè ornatos monilibus & diuite alio apparatu, itaque deteſtanda auaritia capti, nulla honeſti ratione habita, ipſe Aluaradus cum maxima Hiſpanorum parte, ſtrictis gladijs, ſaltatores iſtos nihil ſimile metuentes, adgrediuntur, pleroſque cædunt, & ſuis ornamentis ſpoliant. Mexicani autem arma corripientes, magnam Hiſpanorum partem occiderunt.

RPJCB

FRANCISCVS MONTEIO LVCATANÆ PROVINCIÆ PRÆFIcitur. Quidam ex Cacicis, fœdus cum illo contrahere velle ſimulans, tragula illum conficere conatur.

ANNO M D. XXVII. Tribunus quidam Hiſpanus cui nomen Franciſcus de Montejo, intelligens Prouinciam Lucatan valde eſſe opulentam, diſceſſit è noua Hiſpania ornatus titulo Præfecti eius prouinciæ, cum quingentis Hiſpanis, non contemnendo equorum numero, & commeatu neceſſario. Aduenientem quidam Cacici eius regionis ſalutatum venerunt, ſimulantes ſe fœdus & amicitiam cum eo contrahere velle: vtque id illi facilius perſuaderent, ſatis longo tempore in eius comitatu hæſerunt, donec vnus illorum captata occaſione, Præfectum acinace, quem Nigritæ cuidam ademerat, ferire tentaret vt occideret. Præfectus, fortè conijciens quid Indus demoliretur, ſtricto gladio ſeſe defendit. Indi autem cùm viderent irritos fuiſſe ſuos conatus, ſeſe in fugam coniecerunt nullo illato, aut accepto alio incommodo. Sed Præfectus milites ſuos in ordinem cogens, diuerſis locis regionem illam inuadit, omnia cæde & incendio complens. Nec animum deſpondent Indi, ſed ſtrenuè Hiſpanis reſiſtunt, donec nouennali bello attriti, & amiſſis pænè omnibus ſuis Cacicis & belli Ducibus, ſub iugum Hiſpanorum venirent.

Colloquium

RPJCB

COLLOQVIVM BENZONIS CVM CACICO quodam in Nicaragua, de Chriſtianorum moribus.

BENZO per Prouinciam Nicaragua faciens iter, à primario quodam eius regionis Cacico excipitur hoſpitio, viro ſeptuageſimum annum agente, & Hiſpanicam linguam probè callente, cui nomen Dum. Gonſaluus. Poſtridie mane ſedentem illi proximè fixis oculis intuetur, atque his verbis affatur. Chriſtiane, inquit, quod genus hominum ſunt Chriſtiani? ſimul atq; ingreſſi ſunt noſtras ædes, petunt maizum, mel, xylum, ſtragulum, & Indam qua abutantur: aurum & argentum ſibi dari poſtulant, labores fugiunt, mendaces ſunt, aleæ dediti, peruerſi & blaſphemi: templum ingreſſi ad audiendam miſſam, nihil aliud quàm garriunt & abſentes calumniantur, inter ſe digladiantur; breuiter ſceleſti ſunt. Reſpondens ſceleſtos quidem ea facere, non probos. At ille, vbinam ſunt iſti probi? Quod ad me inquit attinet, nullos hactenus conſpexi, niſi improbos. Ego, ſermonem commutans, interrogo: cur initio Hiſpanos in ſuam regionem recepiſſent. Ille, reſtitimus inquit, quantum potuimus: verùm ſæpius ab eis victi operâ equorum, exiſtimauimus tandem, prę ſtare, iugum illorum ſubire, quam noſtrum genus continuis bellis prorſus extingui.

RPJCB

NICARAGENSIVM IN SVIS ſaltationibus ritus.

NICARAGVA incolæ hac conſuetudine in ſuis ſaltationibus vti ſolent. Conueniunt ducenti, trecenti, interdũ ter aut quater milleni in vnum locum, prout regio populoſa eſt. Loco in quo ſaltare debẽt benè repurgato, vnus ex ijs reliquos præcedit, qui ſaltationis dux erit, magna ex parte in poſteriorẽ partem gradiens & interdum ſeſe conuertens, reliqui cum ſequũtur terni ſimul, aut quaterni, ſeruato commodo ordine. Interea tympaniſta cantilenam aliquã modulatur: ſaltationis dux primus reſpondet, deinde reliqui repetunt eius verba, miros geſtus facientes. Vnus enim flabellum manu tenet, alter cucurbitam vacuam lapillis impoſitis crepitantem, tertius caput pennis ornatum habet, quartus nolas è conchis paratas filo traiectas, & cruribus aut brachijs alligatas, alij conuertunt ſe in vnam partem, alij in alteram, alij crus ſubleuant, alij brachia expandunt, alter luſcum ſe fingit, alter ſurdum, alter ejulat, alter ridet: denique mille alios mirabiles geſtus faciunt. Durante autem ſaltatione propinatur Cacauate, potionis genus apud eos familiare, & ſeſe mutuò ad bibendum inuitant, atque ita ſaltationem in totum diem producunt, & ſæpenumero in totam etiam noctem.

PETRVS ALVARADVS MISSVS AB ANTONIO de Mendozza in Sibollæ prouinciam, cum pleriſque è ſuis à Xaliſcanis occiditur.

ANTONIVS de Mendozza Nouæ Hiſpaniç Prorex, Petrum Aluaradum in Sibollam prouinciam (quam prædiuitem eſſe intellexerat) cum ſeptingentis militibus mittit. Ille comparatis equis & multis alijs rebus ad profectionem neceſſarijs, in itinere audit Indos Xaliſco incolas rebellionem molitos aduerſus Hiſpanos: in quorum auxilium cum maxima exercitus parte proficiſcitur. Inuenit in via Petrum de Zuinga valde triſtem ob multorum Hiſpanorum ab Indis cæſorum mortem: eum ad ſe receptum aduerſus Xaliſcanos ducit, atque collem in quem illi confugerant & ſeſe munierant, cingunt. Cæſas enim integras arbores ſimul colligarant, inſertis inter eas magnis ſaxis, poſt quas latebant tanquam in propugnaculo Indi, atque alia ingentia ſaxa ſimiliter congeſſerant. Poſtquam eò peruenerunt Hiſpani, ſtatim concitatis equis in collem aduerſum contendunt. Indi ſublato magno & horrendo clamore, vincula, quibus arbores cæſæ ligatæ, ſecant, atque ipſas arbores cũ ſaxis, magno impetu in ſubeuntes collem Hiſpanos prouoluunt, atque inſuper ingentia illa ſaxa. Illa cum arboribus in hunc modum prouoluta, quotquot obuios habuerunt Hiſpanos proſternunt & proterunt Ipſe Aluaradus ab equo cum reliquis deturbato deiectus, ſimiliter in præceps ruit, & altero poſt die moritur. Interrogatus vbi dolorem ſentiret, extremum, inquit, in anima.

RPJCB

AMERICÆ
PARS QVINTA
Nobilis & admiratione plena
Hieronymi Bezoni Mediolanenſis
ſecundæ ſectionis Hiſpanorum, tum̃ in
Nigrittas ſeruos ſuos, tum̃ in Indos crudelita-
tem, Gallorumq́ piratarũ de Hiſpanis toties
reportata ſpolia; Aduentũ item Hiſpanorũ
in Nouam Indiæ continentis Hiſpaniam,
eorumq́ contra incolas eius regionis
ſæuitiam explicans.
Addita ad ſingula fere Capita ſcholia, in quibus
res Indiæ luculenter exponuntur.
Acceſsit præterea Tabula Chorographica Nouæ
Hiſpaniæ in India Occidentalj.
AD
Invistis RVDOLPH. II. ROM. IMP. AVG.
Omni elegantibus figuris in aes inciſis expreſſa à
Theodoro de Bry Leod. cive Franc. A°. cIↃ IↃ xcv.
Cum privilegio S. C. Maiestatis.

RPJCB

HISPANIAE NOVAE SIVE MAGNAE, RECENS ET VERA DESCRIPTIO 1595.
Lectori.
Partium longitudinis huius tabulae initium non ſumitur Ptolemaico more ab inſulis Canarijs, verſus Orientem; ſed à Toletano Hispanienſis Meridiano, Occidentem verſus.
SEPTENTRIO
MERIDIES
OCCIDENS
ORIENS
SINVS MAGNVS
CHAPALICVM MARE
Mexico
Chichimicas gens paſſim vagans ſub dio vitam degens.
Teraxquines qui venatione tantum et fructibus vivunt.
Terra incognita et montibus aſperrima
Vacca Indica

JCB

26

THEODORVS DE BRY LECTORI ſalutem.

IN ſuperiore libro hiſtoriæ Americanæ (beneuole lector) in qua res noui orbis nuper inuenti mirandæ atq; inſignes non tantum ſcripto recitãtur ſed & iconibus exprimuntur & repræſentantur, dictum eſt eas terras Chriſtophori Columbi Genuenſis induſtria mirabiliter ac præter ſpem eorum omnium quos ea de re compellarat, repertas fuiſſe. Quoniam autem ille Columbus vir erat cordatus magnique ingenij & animi, Rex & Regina Caſtiliæ antequam ab illis diſcederet, eius effigiem ab eximio aliquo pictore ad viuum exprimi iuſſerunt, vt ſi ab illa expeditione non rediret aliquod eius monumentum apud ſe haberent. Huius autem effigiej exemplar nuper poſt abſolutum

27

quartum librum ſuperiorem, à quodam amico meo qui illud ab ipſo pictore acceperat magno cum gaudio nactus ſum, cuius te quoque participem facere volui, atque in hunc finem eam effigiem à filio meo exigua forma quam fieri potuit perfectiſſimè in æs incidi curaui, quam & tibi hoc libro offero atque exhibeo. Et reuera digna eſt viri virtus cuius imago bonorum oculis obuerſetur. Fuit enim ille vir probus, comis, magnanimus ac moribus honeſtis, pacis iuſtitiæque amantiſſimus. Quòd ſi Hiſpani eius æmuli conſilium ipſius ſecuti fuiſſent, tot tantáque mala in nouo illo orbe non accidiſſent, neque ipſi tanta rabie non ſolùm in ſua mancipia & in miſeros Indos ſed & in ſemetipſos mutuis cædibus ſæuijſſent: ſicut factum eſſe ſequens hiſtoria teſtatur, in qua videbis quãtoperè ãbitio & auaritia geminę generis humani peſtes eos excæcarint atq; trucidarint. Quorum flagitia Deus vt puniret, non tantùm ipſos inter ſe commiſit, verùm etiam Gallos piratas in eos immiſit, qui inuidia & auaritia pariter impulſi, eos in multis Indiæ locis adorti ſunt, multas eorum vrbes diripuerunt & incenderunt, multosq; ex ipſis crudeliter interfecerunt. Atque ea eſt merita ſors iuſtaque merces illorum qui ſeſe Diabolo mancipant. Quis enim dubitet ambitionem & auaritiam à Satana originem ſuam habere, atque eos qui illis inſeruiunt Satanæ mancipia eſſe? Ambitio enim primum fuit peccatum quo Diabolus & ſe & homines in extremum exitium præcipitauit: Auaritia autem, cum teſte Apoſtolo ſit idololatria, alium authorem habere nequit. A quibus vitijs vt nos conſeruet Deus Opt. Max. ſedulò orandus eſt. Videmus enim homines hodie ijs ita faſcinari, vt eorum cauſa nihil non facinoris aggrediantur ac perpetrent, ſeque animo & corpore miſerè diuexent & crucient, Chriſtianos ſe eſſe dicentes, ſed dicti Chriſti parum memores, quo monet vt prius regnum ipſius & iuſtitiam quęramus, promittens fore vt cætera nobis adijciantur. Cęterum ſi Deus mihi adhuc modicam huiuſce lucis vſuram conceſſerit, ſpero me tibi reliqua ad hanc hiſtoriam pertinentia propediem exhibiturum. Quod vt fiat, me tuis precibus commendo, Deumque rogo vt tibi ſuam gratiam largiatur quò hæc in ipſius gloriam tuãq; vtilitatem & ſalutem legere & contemplari queas AMEN. Feliciter vale & fruere.

Secundi

SECVNDI LIBRI SVMMA ET ARGVMENTVM.

SVPERIORE libro repertam à Columbo Hiſpaniolam aliáſque Indiæ Occid. inſulas ſæuitiæque & auaritiæ exempla ab Hiſpanis in ijs edita, Benzo expoſuit. Nunc vt ex Inſulis in Continētem gradum ſibi fecerint, cœptum iam priore libro opus, pertexit. Interea obiter, quomodo non tantùm auarè & ſuperbè imperium in Barbaros, ſed etiam crudeliter in Nigritas ſeruos ſuos, exercuerint: & ipſi viciſſim, alienarum fortunarum raptores, alijs raptoribus, Gallis videlicet, prædæ interdum fuerint, exponit. Multas præterea in varias Indicæ continentis prouincias expeditiones ab Hiſpanis ſuſceptas exequitur (verbo, vt Chriſtiani nominis fines propagarent: reipſa, vt inexplebilem auri ſitim, qua ardebant, explerent) atque inde pœnas in eos humanitus & cœlitus congeſtas. Poſtremò nihil tot Hiſpanorum laboribus profectum eſſe perſpicuè docet: niſi vt Barbari ſplēdida verba & doctrinam cum rebus ipſis & vita Hiſpanorum, & ipſorum quidem Eccleſiaſticorum, componētes, Chriſtianos omnes & fidem adeò ipſam, ſummo Diuinę maieſtatis & Chriſti gloriæ ludibrio, vel rideant vel oderint.

NOVÆ NOVI ORBIS HISTORIAE

LIBER SECVNDVS.

Hiſpani Indicis mancipijs conſumptis, alia ex AEthiopia inde vſque adſciſcunt. Seruiles tumultus in Hiſpaniola ex ſæuitia Hiſpanorum oriuntur.

CAP. I.

EX quo eius inſulæ indigenæ, nimijs enecti laboribus, ad miſerandam cladem & paucitatem labi cœperunt, Hiſpani è Nigritarum prouincia quondam à Rege Portugalliæ ſubacta (vulgò Guineam vocant) mancipia ſibi proſpexere. Ergo magna inde ſeruorum multitudine aduecta, quum exercerentur adhuc fodinæ, illis ad aurum & argentum elaborandum operis vtebantur. Verùm vbi illæ finem inuenere, ad multiplicandas ſacchari fabricas artificiáque ſe conuerterunt. In eo hodie ſeſe exercent, tum in armentis ac pecuarijs curandis alijsque neceſſarijs miniſterijs operam heris ſuis præbent.

Hiſpani ſeruis non minus quàm liberis hominibus abutuntur.

PORRO quando inter Hiſpanos non crudeles tantùm ſed crudeliſſimi quoque nonnulli reperiuntur, quum eiuſcemodi fortè aliquis in ſeruum animaduertere vellet ſiue ob admiſſum maleficium, ſiue ob non lucrifactum & redditum diarium, vel quacunque alia de cauſa bilem illi mouiſſet, vel ob penſum non peractum, nec eam auri aut argenti vim effoſſam, quantam ſolebat: veſperi domum reuertentem, loco cœnæ, exuere induſium iubebat, ſiquo fortè eſſet amictus: & in terram proſtratum, manibus pedibusque reuinctis transuerſo ligno alligabat (id ab Hiſpanis lex Baionæ appellatur, quam equidem legem ab immani aliquo dæmone ſcriptam crediderim) mox reſte aut ſcutica tantiſper cædebat, donec ſanguis ex omni corporis parte deflueret. Sub hæc libram vnam picis feruefactæ aut olei feruentis ſcutellam vnam guttatim in vniuerſum illius miſeri corpus inſtillabat, inde pipere patrio, ſale & aqua temperato, perfuſus infelix maſtigia, tabulæ alicui ſuperiacens, & linteo aut ſtragulo inuolutus, tamdiu relinquebatur quoad ipſi hero reddi laboribus poſſe videretur.

Auaritia comes crudelitas.

ALII ſcrobe effoſſa, mancipium eò tam altè demittunt vt ſolo capite abs terra exſtet, & totam ibi noctem conſiſtere cogunt. Ceterū

ea ſe

ea ſe medicina vti dicunt Hiſpani, quòd terra liuidum & corruptum ſanguinem exſugens, verberum vulnera & vibices obliterat, carnémque conſeruans ne qua plaga vlceretur, celerius perſanat. Attamen ſi quis vehementia doloris fortè moriatur (vt ſæpenumero accidit) non alia pœna mulctatur eius herus ex legibus Hiſpaniæ quàm vt pro eo alterum Regi perſoluat.

Domeſtici hoſtes aduerſus Hiſpanos coorti.

OB tam immanem Hiſpanorum ſæuitiam Nigritæ ſerui aliquot principiò è poteſtate dominorum elapſi, inſulam peruagari, velut deſperabundi, cœperunt. Mox eandem ob cauſam affluentibus vndiq; alijs, in tantam multitudinem excreuerunt, vt Hiſpanis colonis terrorem & multa negotia faceſſerent. Ac quia reges & populi Æthiopiæ aſſiduis inuicem certaminibus hoſtiles inimicitias exercẽt, quales ſunt Quinei, Manicongri, Gialopi, Zapi, Berbeſi, & belli iure captos mutuò alij alios Luſitanis vendunt: idcirco in illis etiam terris inteſtino aliquo odio alteri ab alteris diſſident, non ita tamen vt ipſi ſe aliqua iniuria mutuò violent: immò ſi fortè ab Hiſpanis vis inferatur, inuicem ſeſe auxilio ſubleuent & alij pro alijs propugnent. Attamen ſingulæ gentes Reges ſuos aut gubernatores habent, qui ſecretos ab alijs populos ſuos continent: qua ex re fit: vt non tantum damni inferant quantum poſſent, ſi conſociatis in vnum animis viribusq; pugnarẽt.

AT Præſides & Aſſeſſores inſulæ quum in dies magis ac magis Maurorum fugitiuorum manum multiplicari intelligerent, & quotcunq; Hiſpanorum in eorum manus inciderent, omni cruciatus genere ab ijs lacerari atque interfici, exercitum conſcribere inſtituunt, perq; õnes inſulæ partes, quacumque commorabantur, militem ſpargere. Ac primò Hiſpanis incepta feliciter procedere: quippe Mauros aliquot, ſpe libertatis ac promiſſis electos, qui fugitiuorum ſtatiua & receptacula noſſent, ducendo ſecum in agmine noctu incautos adoriebãtur: quúmque ſine vllo metu hoſtium dormientes, & humi velut pecora fuſos ac ſolutos opprimerent, multos vel capiebant vel trucidabant. Verùm poſteaquam periculis moniti excubias agere & vigili ſtatione caſtra tueri cœperunt, omnibus fere excurſionibus ac prælijs Hiſpani inferiores abiere: atque exinde aucto in immenſum numero feri iſti homines adeo multiplicati ſunt, vt quum in ea Inſula morarer, pro certo fama ferret eorum agmen plus VII. millibus hominum conſtare.

ANNO quidem XLV. quum in continenti eſſem, auditum eſt Cimaronos (ſic ab Hiſpanis alienigenæ illic vocantur) vniuerſos ſumtis armis excitos rebellaſſe, raptímque omnem Iuſulam peruagantes nullum iniuriæ aut ſceleris genus, quod edere poſſent, prætermittere.

Chriſt. Columbi nepos.

Itaque Lodoicus Columbus Almirans & Præſides Adſeſſoréſque Dominicæ, legatos vltro ad eos miſerunt, oratum ac ſupplicatum vt pacificè viuere vellent: Se quidem idem pro ſe præſtituros polliceri, neque ipſis vlterius moleſtiam exhibituros: imò amicitiam eorum ſe vltro appe-

tro appetere, acſi vellent ſacerdotes aut monachos ad ſe mitti, à quibus Chriſtianæ doctrinæ capitibus erudirentur, ſe verò multo libentiſſimè miſſuros. Ad hæc poſtulata ab alienigenis reſponſum eſt, Sibi quidem hæc placere, & ſe Chriſti legi credere: ſed eorum amicitiam nolle, quum in eorum promiſſis nihil fidei collocarent.

MVLTI quidem ibi ſunt Hiſpani, qui eam Inſulam breui ab iſtis Mauris & Nigritis occupatum iri pro certo habeant. Quamobrē eius Gubernatores, quum naues aliquæ inde ſoluere & in alias Indiæ prouincias vela dare paratæ ſunt, ſumma cura & vigilantia cauent ne quis Hiſpanus, ſine ſuo permiſſu, inſula exeat, etiamſi ſit mercator. Attamen quum licentiatus Ceratus Præſes in eam Inſulam miſſus eſt, Edictum regium de aſſerendis in libertatem Indis ſecum in Indiam ferēs: omnibus iter apertum eſt, & cuilibet liberè commeandi poteſtas facta quocumque ſui quemque vſus ferrent. Quùmque ipſe ea de re a nonnullis Dominicæ ciuibus reprehenderetur, ira incenſus, Quando, inquit, Cæſarea maieſtas Indos libertati reſtituit, æquum mihi non videtur vt Hiſpani præter Cæſaris voluntatem eos pro ſeruis porro detineant. Itaque ex eo mandata eius omnes exequi, & ipſe in ea ſententia eſſe vt benè factum crederet, ſi Indi liberè, quocumque vellent, abirent. *Hiſpani iure metuunt ne inde à ſeruis expellantur vnde ipſi libertatē eiecerunt.*

VERVM poſtquam intellexit Inſulam paulatim redigi in ſolitudinem ac deſeri, in tantum imminuto Hiſpanorum numero vt vix mille & centum ſupereſſent: peregrinorum verò multitudinem ac vires adeo in dies augeri, vt ſi aliquis fortè motus aut tumultus ingrueret, non ſatis Hiſpanorum foret quantum ad propulſandam vim eſſet opus: ac periculum haud dubium eſſe ne ſimul & Inſulam & vitam amitterent: Hæc, inquam, poſtquam ei ſubiecta ſunt, ſemet ipſe repreſſit, & velut occluſa porta ſolutam illam licentiam compeſcuit. Verùm hodie ex omnibus Hiſpanis, qui ab Hiſpania in Indiam haud ſatis certo & explorato curſu nauigant & ad eam fortè Inſulam applicant, perpauci omnino repēriuntur qui in ea æquo animo permaneant. ſiquidem plerique omnes qui eò traiiciunt, diuitiarum ſpe iter ſuſcipiunt: neque in ea Inſula eius rei copia hodie aut facultas eſt, ſicuti olim fuit. *Hiſpani paulatim terras deſerunt vbi ſolitudinem fecerunt.*

GVINEA (ab inquilinis Guine, Genni vel Genna vocata, aliâs prouincia Canagæ) regnum eſt prouinciæ Nigritarum in Africa, regnis Gualatæ ad Septentrionem, Tombutto ad Orientem, Mellæ ad Meridiem, & mari ad Occidentem conterminum. Africa enim (quæ vna eſt ex tribus, vel potius quatuor orbis partibus generalibus) hodie in quatuor partes præcipuas diuiditur, nempe Barbariam, Numidiam (ab Arabibus Bile dulgerid vocatam) Lybiam (quam Arabes Sarram nominant) & Nigritarum regionem à Nigro fluuio qui mediam interſecat, denominationem ſuam ſortitam. Atque hæc Nigritarum regio in quindecim regna diuiditur, quorum vnum eſt Guinea, quæ incipit ſupra caput viride ex qua parte Barbariam attingit, ac penè vſque ad littus Mileguettæ ſe extendit, Cæterum à portu Arqui qui Barbariam à Guinea ſeparat, vſque ad flumen Manicongræ caſtella ſunt quædam à Luſitanis conſtructa. velut ad fluuium Comagæ, ad Serralionam, atque etiam inter cætera vnum iuxta caput trium prominentiarum, quod caſtellum fodinarum ab ijs vocatur, in quo Rex Luſitaniæ præſidium viginti quinque aut

29

triginta militum poſuit, tum ad cuſtodiam loci atque fodinarum auri quæ anno 1472. tempore Regis Alphonſi V. repertæ fuerunt, tum ad negotiandum cum Nigritis, qui ex alijs ſuperioribus prouincijs aurum, ebur, Meleguetam (ſpecies eſt aromatis guſtu acri & pungenti ſicut piper) & alias merces illarum regionum illuc adferunt.

2 Inter tumultus à Nigritis in Hiſpaniola excitatos inſignis eſt ille qui accidit anno 1522. Nigritæ viginti magna ex parte Iolofiti idiomatis, in ſacchari fabrica ad Didacum Columbum Almirantem pertinente operantes, poſtridie Natalium Domini fugientes, cum viginti alijs qui in idem conſpirauerant, eoſque certo in loco conſtituto præſto labantur ſe coniungunt. Hi quadraginta fugitiui Hiſpanos quoſdam nihil tale metuentes in agris obuios trucidant iterque ſuum ad vicum Azua dirigunt. Incolæ Dominicæ à Licentiato Lebrone qui tum erat ruri de eo certiores fiunt. Almirans ſumma cum feſtinatione conſcenſo equo, eos cum turma equitum & peditum perſequitur, aſſequi cupiens antequam maiori numero coire poſſent. Poſt biduum cùm ad flumen Nizao, veſtigia eorum ſequens perueniſſet, certior fit eos per villam Melchioris de Caſtro Dominica nouem miliaribus diſtantem tranſiiſſe, in ea Hiſpanum vnum trucidaſſe, villam diripuiſſe, Nigritam vnum cum duodecim mancipijs Indis ſecum abduxiſſe, ac vlterius profectos nouem aut decem Hiſpanos in itinere trucidaſſe, ac iuxta fabricā ſacchari ad Licentiatum Zuazum aſſeſſorem Dominicæ pertinentem caſtra poſuiſſe, ac conſtituiſſe eam ſub auroram aggredi, atque octo vel nouem Chriſtianos qui in ea erant trucidare, ſuaſq; copias augere. Erant enim in ea pluſquam 120. Nigritæ qui nihil magis cupiebant. Inde conſtituerant vicum Azua petere & aggredi, eúmque ferro & flamma vaſtare, ac omnes Nigritas & fabricarum ſacchari operas per totam Inſulam ad rebellionem ſolicitare. Quod & perfeciſſent niſi obuiam itum eſſet: Almirans enim certior factus de damnis quæ inferebant, deq; itinere quod ſuſceperant, conſtituit ibi pernoctare vbi tum ſubſtiterat, ad milites ſuos recreandos, copiaſque quæ Dominica venturæ erant expectandum. Interea eadem nocte Melchior ille de Caſtro cuius villam illi diripuerant ac cum eo tres alij vel quatuor, ſe clam ex caſtris ſurripiunt, ac poſtea Almiranti ſignificant ſe præcedere ad hoſtes explorandos, rogatéque vt ſubſidium aliquod ſibi mittat, quo fugitiuis illis iter præcludant, donec ipſe cum reliquo exercitu eos aſſequatur. Almirans Franciſcum de Auila cum octo equitibus & quinque vel ſex peditibus eò mittit. Hi non expectato Almirantis & eius comitatus aduentu, nec Solis ortu, hoſtem inuadunt: metuebant enim ne is cum alijs Nigritis qui in ſacchari fabrica illi loco proxima erant ſe iungeret. Melchior Diazius & Franciſcus de Auila eorumq; comites lanceis in Nigritas confertos irruunt, perrumpunt ac per medios hoſtes tranſeunt. Nigritæ denuò ſe iungunt, Hiſpanos ſaxis, ſagittis, ſudibus petunt & aliquos vulnerant. Hiſpani rurſus in eos furioſe irruunt, eoſque fugere compellunt: Sex aut ſeptem occidunt: reliqui per ſyluas & rupes fauore noctis elabuntur. Almirans ſub veſperam eiuſdem diei illuc peruenit, ac miſſis qui elapſos perſequerentur, quinq; vel ſex comprehendit ac ſuſpendi iuſſit, vt alijs exemplo eſſent. Hic fuit exitus illius ſeditionis Nigritarum, qui tamen non deſtiterunt ab eo tempore ſæpius ſimiles tumultus & ſeditiones excitare, teſte autore noſtro in hoc capite.

Vera ratio medendi eiuſmodi ſeditionibus & rebellionibus ſeruorum, ſubditorum ac populorum, hæc eſt, vt Domini eos tanquam homines non tantum à Deo creatos ſed & ſanguine filij DEI redemptos tractent ac regant, memores monitorum D. Pauli.

Vos Domini æquitatem & æquabilitatem ſeruis exhibete, remiſſis minis, ſcientes veſtrum etiam ipſorum Dominum eſſe in cœlis, nec perſonæ reſpectum eſſe apud eum.

Galli

GALLI PIRATÆ HISPANAS NAVES EX INDIA REDEVNTES EXCIPIunt. Hiſpanorum in armandis nauibus parcimonia & negligentia.

CAP. II.

QVANDO in certaminum, quibus Mauri Hiſpanos in India exercuerunt, mentionem incidi, non alienum videtur huic loco ingentia damna, Hiſpanis ibidem à Gallis terra marique illata, exponere. Non multo pòſt quàm hæ terræ primùm inuentæ ſunt, ingenti diuitiarum fama exciti Galli piratæ complures, belli tempore Oceanum infeſtare aggreſſi ſunt, & naues ab India remeantes excipere. Neque illis incaſſum labor: plurimas cepere, & inter ceteras quas ditiſſimas deprędati ſunt, quo tempore inæſtimabilis Peruanæ regiæ gaza, in Hiſpaniam deportabatur, vnam abduxere tanta auri vi onuſtam vt vel ſingulis nauium calonibus & caculis octingenti aurei ducati cuique in partem venirent. *India opum fama Gallos piratas inuitat.*

SED præcipua cauſa, cur Galli tot Hiſpanas naues inuaſerint, nulli rei magis quàm ipſorum Hiſpanorum auaritiæ aſſignari debet. Quum enim ab Hiſpania ſoluerent, tanta & tam præceps erat magiſtrorum ſeu patronorum nauium feſtinatio, cupidè de mercibus & vectoribus in naues imponendis ſatagentium, vt bellicis tormentis, quantum ſatis eſſet ad propulſandum hoſtium impetum, ſi qui fortè occurrerent, munire eas non curarent aut meminiſſent; imò ne ea quidem ſaltem copia quanta Indici ſenatus conſulto iubebantur. Is enim edixerat, ne naues niſi duobus æneis tormentis, ſex ferreis maioribus, ad eam expeditionem inſtructæ ſoluerent: deinde pulueris tormentarij cadorum numerum & aliarum machinarum definiuerat. Præterea certos huic muneri Commiſſarios ſiue Inſpectores præfecerat, quorum ea procuratio eſſet vt paratas ad ſoluendum è portu San-lucari naues inſpicerent, viderentque an præſcriptis munimentis commeatuque iuſſo inſtructæ & perarmatæ eſſent. *Auaritia cæca & improuida Hiſpa.*

SED magiſtri nauium, iniectis in manum aureis aliquot nummis, Commiſſariorum fidem redimebant, perficiebantque vt teſtificarentur omnia rectè atque ordine eſſe inſtructa. Quippe Commiſſarij Hiſpalim

lim reuerſi, in domo Indicæ contractationis apud regios magiſtratus per Dei nomen iurabant, naues omnibus rebus abundè atque ita vti deceret munitas eſſe, adeo vt quælibet earum ſola quatuor Gallicis nauigijs ad certamen par eſſet. Ad hunc modum comparatæ Hiſpanæ naues tres, interdum quatuor, ſimul ſoluebant: & quæ earum inſtructiſſima erat, duo triáve tormenta ferrea portabat, dimidia ferè ex parte rubigine exeſa, & cadiſcum vnum pulueris pyrij non valde boni.

IN reditu aliqua earum fortè incurrerat in celocem vel myoparonem Gallicum egregiè armatum. Piratæ Galli, iam ſatis gnari quàm malè & negligenter inſtructi nauigarent Hiſpani, etiamſi obuia nauis mille ac quingentorum aut duûm millium doliorum capax eſſet, intrepidè tamen eam adoriebantur: ac primùm per altum bombardæ globum vnum mittentes clamabant, Adhuc adhuc pro rege Galliæ. Verùm ſi illi in demittendis ſuppliciter velis longiorem moram facerent, tum piratæ maioribus tormētis in mediam ipſam nauim fulminabant. Quo terrore perculſi Hiſpani, quum nullam propugnandi ſui viam cernerent, & omnes vitæ ſuæ metuerent, Gallorum fidei ac poteſtati ſemet permittebant. Gallus extemplò Magiſtrum nauis demittere in mare ſcapham, eumque ipſum cum Nauarcho & Scriba venire ad ſe iubebat. Mox exactis ab eo rationibus auri, argenti, vnionum, ſmaragdorum aliorumque pretiorum, quæ naues illę exportare ſolent: è ſuis mittebat qui ea omnia conuerreret: deinde ſuis quoque in captiuam nauim tranſiliendi poteſtatem faciebat, ſi quid fortè, præter eam quæ redacta eſſet, reſiduæ prædæ inuenirent. Illi vt auidè tranſgreſſi erant, vectores nautaſque ipſos ſpoliare, & ſi qua illi meliore veſte amicti erant, eam laceris ſuis & detritis tegminibus commutare, ac dicere, Hoc aptum eſt tibi, & iſtud mihi: parumque ibi aut virtus Hiſpana, aut militaris ſcientia proderat. Quippe iſti omnia ferre atque agere, ſcrinia mouere ac reuoluere: deniq; omnes angulos ſcrutabantur & foraminum abdita, ſi quid fortè ibi auri deliteſceret.

Piratarum comitas.

NONNVLLI Archipiratæ ſatis habuere ſi merces manubiáſque Hiſpanis eriperent: naues ipſas relinquebant. Sed plerique eas quoque in Galliam captiuas abduxerunt, & expoſitis in terram Hiſpanis, ac veluti miſerti illorum, erogatis in viaticum aliquot nummis, eos in patriam remiſere. Neque vlli ferè ſunt Patroni, Præfectique nauium & Scribæ claſſiarij, ex ijs quidem qui in Indiam nauigant, qui eo quo diximus modo, à Gallis vt minimum ſemel aut bis capti ac ſpoliati non fuerint.

Canariæ Inſulæ direptæ à Gallis.

MITTO loqui de aliquot pagis & populis quos ijdem Galli in Inſulis Canarijs fortunis ſpoliatos atque euerſos in vaſtitatem redegerunt: mitto etiam de nauibus quas pannis ſaccharo, vino & alijs mercibus onuſtas inuolarunt. Sed ea poſtquam ad Senatum Indicum relata ſunt, apparuitque ſocordiam ſuam malamque adminiſtrationem tam licenter prædandi Gallis audaciam facere: is Senatuſconſultum eiuſcemodi facit. Placere vti omnes naues quæ toto anno pluribus commeatibus ex

Hiſpania

Hiſpania in Indiam nauigarent (erant autem eæ cùm minores tum grandiores circiter ſexaginta) vbi onuſtæ inſtructæque eſſent aliæ alias exſpectantes omnes vnà ſoluerent: tum vt mercatores ipſi tres aut quatuor bellicas naues armarent, quæ claſſem vſque ad Canarias Inſulas proſequerentur, quia vſque ad eum locum ex Hiſpania in Indiam commeantibus periculum eſt. Id ſi ita ſedulò atque ordine curaretur, haud dubiè Gallos prædandi finem facturos.

Hiſpani ipſi Gallis ad prædandum viam ſternunt.

CETERVM quod ad ea damna attinet quæ Galli Indicis quoque populis intulere, non alijs eius rei culpa aſſignanda eſt quàm Hiſpanorum quibuſdam, eius nauigationis peritis, qui Gallos eò ipſi deduxerunt, vel ſola malitia, vel inuidia impulſi, vel iniuriæ vlciſcendæ cupidine. Galli quidem, primò Hiſpanis ducibus vſi, eos curſus ex eo adeò exactè perdidicerunt, vt Hiſpanis ipſis nihil cederent: quumque initio circa Hiſpaniolæ & S. Ioannis inſularum tantùm litora vagarentur, vbi ex ijs locis non tantum proueniebat prædæ quantum ſolebat, progredi vlterius, & ad alias vſque inſulas, ipſaſque adeò continentis prouincias excurrere auſi ſunt. Ergo non mare tantùm latrocinijs infeſtarunt, ſed infrà ſcripta quoque oppida & Hiſpanorum colonias populati ſunt. Primùm in Hiſpaniola Portum-argenteum, Azuam, Iaquannam & Maquannam diripuerunt exinanieruntque multis inde abductis nauibus: feciſſentque idem ipſi San-dominici ciuitati, niſi arx munitiſſima ripæ fluminis impoſita & æneis tormentis validiſſimis munita, eorum conatus repreſſiſſet: vt eam tentare auſi non fuerint, quamquam duces aliqui Galli id etiam comminarentur. Itaque Hiſpani metuentes ne alia aliqua parte in vrbem Galli aliquando irrumpant, quippe nullis cinctam muris, ſemper tempore belli diligentes excubias agunt: imò quum ibi morarer, ciues aggere aut ceſpitibus circumdare inſtituiſſe eam pro certo ferebatur: quod tamen Maurorum & Nigritarum fugitiuorum potius quàm Gallorum metu facere velle videbantur.

1 Quum inuentis nouis Inſulis & mox continenti facilè appareret rem operoſam & magnæ molis ſuo proprio agere Conſilio & magiſtratu, cui regiorum vectigalium & redituum cura, cui prouincialium cauſarum arbitrium, omnium denique expeditionum rerumque Indicarum regimen & cognitio ſubijceretur: iam inde ab initio Ferdinandus & Iſabella Catholici reges, Cameram ſeu collegium Hiſpali delectorum hominum inſtituere, quorum opera & autoritate colonorum & militum ſupplementa, commeatus, ceteraque ad claſſes inſtruendas neceſſaria, Præfectis ac Prætoribus, regijs auſpicijs in Indiam Occid. nauigantibus, ſuppeditarentur. Tum etiam apud eos negotiatores omnes, mercium, quas ex Hiſpania in Indiam portabant, genus & ſummam profeſſi: inde quoque reuerſi, auri aduecti, vnionum cæterarumque rerum quas ex India reportarent, rationem redderent. Eam Cameram, Indicæ contractationis domũ vulgò vocabant. Poſtea anno M. D. XXIV. Carolus V. Cæſar Indicum ſenatum, ſtatum & ſolennem, publica ſcriptura & ſigillo regio inſtructum, conſtituit: atque omnium Indicarum cauſarum ſupremam cognitionem, criminum animaduerſionem, pœnarum & veniæ diſcrimen: denique omnium rerum quæ ex India in Hiſpaniam deferrentur, ius atque arbitrium ſub eius magiſtratus ditione eſſe voluit.

ANZVLLES HISPANVS PRÆLIO NAVALI A GALLIS FVNDITVR.

Galli ab Hiſpanis capti. Auana Cubæ inſulæ colonia à Gallis diripitur.

CAP. III.

Hiſpani à Gallis fuſi.

ANNO M D. XLIII. Petrus Anzulles tribun. milit. è colonia nominis de duabus nauibus & carauella vna vela in Dominicam fecit, cum opibus quæ centum millium ducatorum precium æquarent. In itinere quum ad Iaquannam applicuiſſet, comperit vix ſex antè horis inde Gallicam nauim ſoluiſſe, quæ depopulata ciuitate ignem tectis iniecerat. Petrus, qui gloriæ impenſe auidus eſſet, omni auro & argento in eo portu depoſito, ſublatis dolonibus altum petere intendit, & Gallicam nauim quærere. Quam vbi adeptus eſt, expediere arma vtrique, & magna vi infeſtis roſtris concurrére. Æquo marte & paribus vtrinque animis per quadrantem horæ pugnabatur, quum ecce in medio æſtu certaminis Petrus cum nauticis aliquot ictu tormenti percutitur. Hiſpani, fractis duce ipſo cæſo animis, fugam arripiunt, breuíque in Dominicæ portum ſe condunt. Gallicæ nauis Prætor inſequi fuſos negligens, cœptum iter peragere inſtitit.

Hiſpani, Galli ducis ſecordia Gallos vincunt.

ANNO ſupradicto, Gallicæ naues duæ vſque ad Dominicæ viciniam prouectæ, carauella vna capta, quæ onuſta mercibus ad Caput veli tendebat, ad Orientale Monæ inſulæ latus ancoras jecere prædam aliquam expectantes. In earum vna Cantabri aliquot (Biſcainos vulgò vocant) vehebantur. Poſtquam eius rei certus nuncius ad regios Præſides, qui iuri dicundo in Dominica præerant, allatus eſt, liburnicas duas, quæ in portu ſtantes onera & diſceſſum in Hiſpaniam parabant, celoces duas, & myoparonem vnum armant, eíque claſſiculæ Carionem Trianam præficiunt. Ille ſoluit: Galli ſequenti die Prætoriam nauim, cum celoce vna ceteræ claſſi præeuntem, proſpectantes, ratíque nauim aliquam onerariam eſſe quæ in Hiſpaniam commearet, lęti admodum ſeſe ad pugnam comparant.

Verùm

VERVM vbi mox propinquior cōſpectus duas alias naues & myoparonem aperuit, videruntq; eas naues rectà ad ſe tendere, tum Cantabri, qui in Gallicarum altera erant, veriti ne de ſe captis, tanquam ſubditis Regis Hiſpaniæ & perduellionis proditioníſque manifeſtis, graue ſupplicium ſumeretur: quod miliari amplius adhuc ab hoſte abeſſent & commodiore nauigationis curſu vterentur, omiſſo omni ſociorum reſpectu curáque, vela ſubrigunt & fugiunt.

ALTERIVS nauis Prætor vbi ſe deſertum à ſocijs videt, & iamiam ſibi imminere Hiſpanam nauim prætoriam cum celoce, neque alias ſuperuenientes procul, neque vllam fugæ viam patere, penitus conſternatus deditionem facere inſtituit. Itaque milites ponere arma iubet, qppe amentiæ fore non prudentiæ dimicare velle: quando nulla ſpes eſſet ſe ſolùm aduerſus quintuplicem hoſtium aciem pugnantem poſſe vincere: deditis verò (ſicut ipſi, quum vincerent, ſolerent) Hiſpanos clementer vſuros ex mutuis belli commercijs. Hæc Prætoris verba iracundè repulit Tormentarius quidam, Enimuero ſibi quidem, inquiens, deditionem non eſſe faciendam ſed pugnandum videri: & eundem, ſuo iudicio, cæteris eſſe animum. Equidem malle fortiter dimicando mortem honeſtam oppetere, quàm tradentem ſe vltrò in manus inimicorum vitam inglorium trahere. Si paueret Prætor, cur ad bellum iret? etiamſi quintuplices hoſtes eſſent, & ipſe ſolus, ſe tamen ipſos ne pili q-dem facere: quippe Hiſpanos in ijs oris militarium artium, maximè in naualibus prælijs, planè rudes atq; imperitos eſſe: inprimis tractandarum machinarum haud ſatis gnaros. Itaq; fidenter ſpondere ſe quatuor tormentorum ictibus prætoriam eorum nauim perfractam demerſurum: neq; dubium, quin ea depreſſa cæteræ fugam caperent. Certè ſi Prætor huic Tormentario fidei atq; autoritatis aliquantum præſtare ſuſtinuiſſet, ipſorum rebus melius conſultum foret. Quum enim iudicaſſent omnes magnifica hæc eius verba rebus ipſis & factis comprobāda eſſe, iamq; Gallicæ naui imminens Hiſpana, diſploſo tormento, clamaret, Adhuc adhuc pro Imperatore, veluti iam captæ inſultans: illi extemplò tam horrendo tormenti fulmine reſponſum eſt, vt parum abfuerit qn perfringeretur.

GALLICÆ Prætor, à pugnandi animo alienus, confeſtim è foris deſiliens, ignem è tormentarij manu abripit, alterum fulmen iam diſplodere parantis. Equidem ſi tum ignem tormento ille immiſiſſet, globúmq; perinde periculoſo hoſtilis nauis loco, vt primùm, intuliſſet, Hiſpana prætoria, vti dixerat, haud dubiè demergebatur. Immò niſi & ipſe Hiſpanus præfectus mouendis ſcrinijs alijſq; oneribus intentus, foramen à globo factum ſtipare atque explere properaſſet, credo vel vno eo ictu perituram fuiſſe, multa iam accepta aqua. Itaque ſine certamine capitur nauis Gallica, & Dominicam abducitur, tam effuſa ciuitatis lætitia vt ſi ipſa Gallia capta eſſet, Galli in cuſtodiam traduntur maximè qui rerum maritimarum periti erant: Prætor ipſe in Almirantis domo propè aſſiduus erat: nauim tormentis, rudentibus, velis, ancoris cæteriſque

Hiſpani de captis aliquot Gallis triumphant.

riſque armamentis ſpoliatã & proυectam in altum, Hiſpani iniecto igni cremarunt. Ipſi mihi quum amicum quendam meum qui in vinculis erat inuiſerem, cum Gallis illis ſæpe ſermo erat. Illi verò Prætorem ſuum probris & diris lacerabant, qui turpem adeo deditionem feciſſet: vnde duriter & inclementer habiti grauiſſima incommoda paterentur. Paulò pòſt diuiſi naueis quæ ex India ſoluebant, & in Hiſpaniam miſſi ſunt: in itinere quinque eorum qui carauella vna vehebantur coniurant in Hiſpanos, eoſque de improuiſo adorti in altum præcipitant. Ita potiti carauella, onuſta ſaccharo & quindecim millibus ducatorum ex vectigalibus regijs, cum tam opima præda in Galliam aufugiunt.

Hiſpani coloniarum ſuarum incolumitatem à Gallis pecunia redimunt.

ANNO M. D. XXXVI. in Cuba inſula, portum Auanæ inuectus myoparo vnus Gallicus perexiguus (à Gallis vulgò dicitur *Patax*) qui tẽpeſtate à Prætoria naui disiectus & eò delatus fuerat, oppidum ipſum cepit. Hiſpani quod eius oppidi domus ferè ligneæ & palea tantum tectæ eſſent, metuentes ne id Galli incenderent, ſeptingentis aureis ducatis, incolumitatem municipij ab illis pacti ſunt. Galli eò precio contenti, abeunt. Poſtridie quum tres maiores naues è noua Hiſpania profectæ eò appuliſſent, Ioannes de Roias Præfectus eius oppidi eas aurum, argentum & quæcumq; alicuius precij eſſent, in terram exponere, Gallorumque veſtigia ſubſequi, iubet. Illæ confeſtim ſingulæ ordine portu egreſſæ, præeunte Prætoria, ſcaphis ad puppes religatis, haud procul oppido, in flexu promontorij cuiuſdam, ad oſtium vicini fluminis Gallos aſſequuntur. Prætoria nauis in Gallicum myoparonem ſola inuehi non auſa, impetum ſuſtinebat donec cæteræ naues adeſſent. Galli vbi hoſtem cunctari vident, neque illi ſatis eſſe ad laceſſendam pugnam animi, aliquot tormentorum globos diſplodere incipiunt. Inde Hiſpanis tantus terror inijci, vt nulla defenſione tentata, turpiter in fugam verſi, & ſcapha etiam amiſſa, milites permiſtis nautis ingenti cum tumultu in terram euaderent. Aliarum nauium vna, quæ non procul ſequebatur, vbi à Prætoriæ nauis militibus effuſam fugam fieri videt, proram vertit & ipſa, & qui in vltima erant deinceps fugiendi exemplum ſequuti ſunt. Ita Galli primò territi ac propè certi captiuitatis, repentè fuſis præter ſpem Hiſpanis, ſumma cum voluptate tres eorum naues corripiunt: ac denuo ad Auanam regreſſi, quum nummorum alterum tantum, quantum prius, vt parcerent oppido, à ciuibus extorſiſſent, inde porrò abiere.

Auanæ ſitus.

EX eo Hiſpani domus è lapide ſtruere cœperunt, arcemque imponere portus litori, aduerſus incurſiones Gallorum bombardis & machinis ingentibus munitam. Situm eſt id oppidum in planitie mari vicina quâ orientem ſpectat: domus inſtar, cuius porta optimè clauſa cetera omnia circum nuda atque aperta ſint, nullis cinctum muris, vt cuilibet quacumque velit eò pateat aditus. Itaque eius arcis quam Hiſpani in ore ipſius portus immoliti erant, certiores facti Gallis ad oſtium Chioreræ fluminis (id ſex millibus paſſium ab vrbe abeſt) applicant: & circiter

citer mediam noctem in terram egreſſi, de improuiſo ſub primam auroram magno tumultu vrbem inuadunt. Hiſpani nec opinatu hoſtium aduentu & fremitu excitati, deſilire è cubilibus & qua quiſque poterat alius alia porta in ſyluas diffugere. Ita Galli ædificatam ab Hiſpanis in ea inſula coloniam diripuerunt.

1 MONA inſula inter Hiſpaniolam & inſulam S. Ioannis-de Portu-diuite 17. gradibus ab AEquinoctiali linea Septentrionem verſus, abeſt: exigua, depreſſa & plana: ſex millibus paſſuū, id eſt tribus leucis, circiter in circuitu patet. Paucis Chriſtianis & Indis habitatur. Piſcinis abundat, aqua dulci & cancris optimis. Eſt & alia Mona inſula Britanniæ proxima.

2 Auana, Cubæ inſulæ colonia & portus, in ſeptentrionali eius littore ſita.

HISPANI PER SPECIEM COLLOQVII GALLOS CIRCVMVENTOS TRVCIDANT.

Galli eorum perfidiam grauiſſimè vlciſcuntur, & Hiſpanicas colonias in Cuba, San-Ioannis & Iamaica Inſulis diripiunt.

CAP. IIII.

ANNO LIV. flagrantibus inter Carolum V. & Henricum Galliæ regem bellis, Gallica vna nauis ad San-iacobum, Cubæ inſulæ caput, cum octoginta militibus, appellens, ciuitatem diripuit & exinaniјt. Atque inde è veſtigio ad Auanam tendens, expoſitis ad Chioreram militibus, hora vna antè lucem oppidum ingreſſi Galli, aliquot Hiſpanos ſpoliarunt: alij fuga ſe proripuere, Galli ſingulas municipij domus irrumpentes, opimam ſe prædam inuenturos rati, manibus propè vacuis reuerſi ſunt. Quippe Hiſpani quum ſæpius iam Gallorum populationibus vexati eſſent, veriti ne idem quoque deinceps accideret, facultates omnes ſuas in prædijs & villis habebant. Interea verò, dum Galli ſcrutandis & exhauriendis domibus intenti ſunt, duo Hiſpani à ſenatu Coloniæ ad eorum Prætorem mittuntur: primùm qui quàm multi illi eſſent, per ſpeciem legationis propiùs explorarent: deinde pretio cum illis paciſcerentur ne oppido ignem inijcerent. Quum de redimenda colonia & captiuis qui in Gallorum manus venerant inter eos ageretur, Gallus prætor ſex millia ducatorum pretium ſtatuit & flagitat. Hiſpani ſe inopes eſſe dicere, & omnes ſuas facultates eius ſummæ pretium æquare non poſſe. Itaque ea de re ſibi adeundos & docendos eſſe magiſtratus, ſine quorum & ſenatus ipſius ſententia nihil tranſigere ipſis per ſe licitum eſſet. Quare poteſtate abeundi à Prætore impetrata, fideque data ſe poſtera die cum certo reſponſo reuerſuros, vrbe excedunt.

Hiſpani per ſimulationem compoſitionis Gallos circumueniunt.

LEGATI ad ſuos reuerſi, rem ad Ioannem d'Oriens ceterosque ciuitatis gubernatores referunt. Illi multitudine hoſtium cognita & quantam pecuniæ ſummam peterent, in diuerſas ſententias abiere.

abiere. Maior pars, enimuero pactionē omnem cū eo hoſte abnuere; Gallos ferro potius quàm auro arcendos: nec pecunia, ſed haſtarum & tormentorum ictibus explendos eſſe prædones iſtos pridem nouiſſima exempla meritos, qui latrocinijs tantùm & rapto viuerent. Neque multitudine formidabiles eſſe, neque vt altero tanto plures eſſent, vel teruncio eſſe æſtimandos: ac vel paucos illos equos, qui ſibi ſupereſſent, ad eos proterendos ſufficere. Alij contrà ſentiebant, Tutius videlicet eſſe, ſæuienti neceſſitati ſummittere animos & ſeruire tempori, quàm ſeſe ac ſua omnia fortunæ arbitrio permittere: qui aliter cenſerent, facilè eo imprudentiam ſuam prodere, quòd hoſtem contemnerent. Quamobrem placere iterum mitti legatos ad Gallum prætorem, qui certiùs de pecunia ipſius voluntatem explorent: quòd ſi de pecuniæ impetratæ ſumma nihil prorſus remittere velit, attamen obligatæ fidei liberatione vtique illi ſatisfactum iri. Poſtremò vbi hæc ita præſtitiſſent, niſi conditiones placerent, tum alio conſilio, quodcumque optimum viſum eſſet, non intempeſtiuè vſuros. Sed multorum inconſulta opinio plus quàm paucorum prudens conſilium valuit. Itaque aciem inſtruunt, & familias, id eſt Numidica ſeruitia; armant Hiſpani, centumque & quinquaginta circiter militum manu collecta, noctu apud Gallos omnia ſoluta & ſopita inuenturos rati, in vrbem irrūpunt, vociferantes San-iacob. San-iacob. & emiſſis pilulis plumbeis, quatuor Gallos interimunt, in ijs Prætoris ipſius nepotē. At ceteri Galli, nihil defixis aut perculſis pauore animis, ſtratis excuſſi pedibus ſeſe excipiunt, & raptis confeſtim armis animosè propugnant. Nec tulere impreſſionem ex aduerſo factam Hiſpani, ſed ad primum glandium plumbearum nimbum, quem Galli effudere, turbati vertunt terga & ſiluarum latebris ſeſe ſepiunt.

PRÆTOR ipſe Gallus totam eam noctem, ſtatione circa vrbem diſpoſita, in excubijs pernoctauit, ita ſupra modum incenſus propter cædem ſuorum ac ſui maximè nepotis, ſemet ipſe vltro incuſans, quòd Hiſpanorum fidei & promiſſis credidiſſet. Vt illuxit, à militum ſuorum parte, quidquid picis reperiri poſſet, colligi iubet (erant autem in oppido multæ picis capſulæ eò ex Hiſpania conuectæ ad ferruminandos nauium textus) eaque inungi domuum portas, feneſtras, laquearia, denique vbicunque materiæ & lignei operis aliquid eſſet: mox ignem tectis inijci, & parietes ipſos ſolo æquari, atque à fundamentis erui. Iamque domus conflagrare cœperant, quum ipſe ad templum profectus, ne ei quidem pepercit. Id ſpectaculum flagrantis vrbis eminus è propinqua ſylua Hiſpanus quidem conſpicatus, equo vtique fretus, Gallorum ducem ſuppliciter ac demiſsè adiens, Fortiſſime Prætor, inquit, non te ſatis habuiſſe ad explendum animum tuum vniuerſam ciuitatem ſolo æquaſſe, niſi templo Dei etiam ignem inijceres? Ad hæc verba Prætor arroganter reſpondit, Homines, inquit, quibus nulla fides eſt, ne templo quidem indigent. Tandem verò dirutis

Galli perfidiam Hiſpanorum atrociſsimè vlciſcuntur.

Fruſtra pietatem venditat, qui fide ſociali caret.

domibus omnibus, arcem quoque ipſam direptam ſolo tenus deijciunt: & dux, nauem portum inuehi, omnemque egeſtam ex vrbe prædam eò ſtipari iubens, ferocitérque Hiſpanis peſtem minitans, inde exceſſit. Paucos poſt dies quàm hæc acciderant, ipſe eum portum ingreſſus, deformes adeo ruinas illas conſpexi, vt vix vlla tectorum veſtigia & ſitus dignoſci poſſet.

SANGERMANVM colonia eſt in inſula S. Ioannis de portu-diuite extructa. eam quum mari vicinam Galli ſæpe diripuiſſent, Hiſpani tranſlatā ex eo loco in ſyluam quandam ſex mill. paſſ. procul à littore introrſus in mediterranea retraxerunt, ita ſe nimirum tutiores & extra periculum futuros rati. Sed ne ſic quidem ipſi ſatis delituerūt. Id enim vbi reſciuiſſent Galli, ad ſylueſtrem vſque illum nidum progreſſi ſunt. In Iamaica inſula Hiſpalim ſeu Seuilliam, viginti quatuor fermè tectorum oppidum, octo paſſuum mill. diſtantem à mari, diripuerunt.

Carthago noua, Hiſpano duce præeunte, à Gallis diripitur.

PER eadem hæc tempora Carthagine (ea eſt vrbs & prouincia Indicæ continentis) Iudex quidam fortè nautam, cui aliqua de cauſa infenſus eſſet, virgis cædi iuſſit. Ille mox liberatus in Hiſpaniam atque inde in Galliam tranſgreſſus, contractis quinque nauibus poſtmodum Indiam repetijt. Iactiſque in Carthaginenſis portus oſtio ancoris, centum milites in ſcaphas nauium tranſgreſſos in littus exponit. Illi vna ante lucem hora egreſſi in terram, Hiſpanos omnes ſopitos opprimunt, domuſque vi irrumpentes, quæ partim ligneæ, partim ex arundinibus contextæ ſunt, omnes palmarum folijs contectæ, omnia tumultu & clamore miſcent. Nauta cum aliquot Gallis Iudicis domum ingreſſus, qui ipſum virgis cædi iuſſerat, eum repetitis ſicæ ictibus confodit: alij aliò ad prædam diſcurrunt. Hiſpanorum maxima pars fuga ſeſe proripuit, nonnulli interempti alij captiui facti ſunt. Ita direpta eſt & incenſa Carthago noua, vnde Galli ex manubijs & pretijs captiuorum amplius centum & quinquaginta millia ducatorum tulerunt.

ALIÆ naues Gallicæ ante & poſt hæc omnem illam oram prætergentes San-Marthæ & Capitis veli colonias, & alia loca, diripuerunt. Poſtremo, vt aliquando de his Gallorum geſtis agere deſinam, quo tempore in Cubagua vnionum piſcatus florebat, Gallica vna nauis eò fortè applicuit. Hiſpani, ea proſpecta & agnita, lintres duos patrios quinquaginta Indis onerant, eoſque arcubus & ſagittis armatos, aduerſus eam nauim mittunt, perſuadentque qui in ea erat pædicones eſſe, quos niſi perdere occuparent, egreſſuros in terram multiſque eorum captis, tanquam fœminis, ad nefandam venerem abuſuros. Indi prorſus ita eſſe rati, nihil intermittunt donec nauim aſſequantur.

Hiſpanicum ſtrategema in Gallos.

GALLI ſine vlla periculi ſuſpicione aut metu, nudos homines otiosè contuebantur, rati fortè, opinor, illos ſpectatum eò & ſui viſendi gra

di gratia confluere, aut ad commercium vnionum. Sed vt naui propinquarunt barbari, pro margaritis ſagittas in Gallos emittere, & eorum aliquos transfigerete. Galli qui vnionum, qui ibi capiuntur, peritiores eſſent quàm venenatæ illius herbæ, cuius ſucco Indi ſagittarum aculeos tingunt, poſtquam ſe ſaucios & lethales eſſe eas ſagittas animaduertunt, nulla interpoſita mora ſublatis velis, abeunt. Neque deinceps, quantum intelligere potui, nauis vlla Gallica eò applicuit. Ea arte atque aſtu Hiſpani iam pleni formidinis infeſtas Gallorum manus effugerunt.

1 SAN-IACOBVS, primaria Cubæ inſulæ colonia & Epiſcopatus ſedes: tuto & tranquillo portu nobilis.

2 IAMAICA inſula, ad Orientem Hiſpaniolæ, XXV. ab ea leucarum interuallo diſcreta, XVII. gradibus ab Aequinoctiali limite diſtat. Eius caput noua Hiſpalis, & titulo Abbatiæ primaria ſedes: cuius primus Abbas fuit Petrus Martyr Mediolanenſis, is cuius exſtant tres de rebus Oceanicis Decades.

CARTHAGINENSIVM ET SAN-MARTHENSIVM INDORVM MORES, ET commercia. Hiſpani ſmaragdos & aurum ab illis extorquent: & pro beneficio, bella, ſeruitutem & rapinas reponunt,

CAP. V.

VNDECIMO poſt aduentum meum in Hiſpaniolam menſe, nauim in Indicam continentem vela facere parantem conſcendens, è San-dominici vrbe ſolui. Sexto poſt diſceſſum die, 1 niuoſi San-marthæ montes nobis ſeſe aperuere, breuique inde ad Carthaginem appulimus, quam 2 quòd inſulam ipſis portus faucibus obiectam habeat, vt Carthago noua in Hiſpania, ita Hiſpani nuncuparunt. Hæc inſula octo millia paſſ. in longitudinem, tria in latitudinem patens, quo primùm tempore Hiſpani eas prouincias attigerunt: tota Indicis piſcatoribus habitabatur: nunc verò vix vlla mapalium reliqua veſtigia exſtant. Neq; id mirum vlli eſſe debet: quando & alijs omnibus in prouincijs tum maritimis tum mediterraneis, quas Hiſpani tranſcurrerunt, vix miſeræ vllæ Indicarum gentium reliquiæ reperiuntur. Tanti mali cauſa eſt, quòd illi populi, quandiu vires ſuppeditarunt, Hiſpanorum amicitiam accipere numquam ſuſtinere, propter intolerabilem eorum ſæuitiam atque atroces iniurias in ſe ac ſuos ab iſtis editas.

Indi Hiſpanorum amicitiam reſpuunt.

FRVCTVVM, piſcium, rerumque aliarum vitæ tuendæ neceſſariarum copiam habent. Pudenda bombycino velo contegunt. In bellis non minus fœminæ 3 quàm viri præliantur: ſagittæ venenatæ, tela ſunt: hoſtes captos & cæſos mandunt, & multos quidem Hiſpanos eo modo carnes & fruſta fecere, ceteriſque omnibus ita, ſi poſſint, vtantur. Sollennia ſua olim celebrantes, quam maximè feſto & pulcherrimo cultu poterant corpus ornantes, bullis armilliſque ex auro, vnionibus & ſmaragdis, brachia, crura, faciem, reliquáſque omnes corporis partes impediebant.

PRAECI-

PRAECIPVAE eorum merces, ſal, piſces, piper4, quæ in ea continentis loca deferunt, vbi ea deficiunt, & alijs rebus permutant. Proſperis ſuis quondam temporibus pulcerrimos & nobiliſſimos frugum, fructuum, bombycis ſeu goſſipij, pennarum, monilium, auri, multiplicium vnionum, ſmaragdorum, mancipiorum, aliorumque ſuæ terræ commodorum, mercatus inſtituebant: ac mutuo inter ſe commercio quibus quiſque egebat ea capiebat ſine vlla cupiditate aut auaritia, &, Cape, aiebat alteri, hoc, & tu inuicem mihi iſtuc dato. Neque quidquam ferè magis apud eos in pretio eſt quàm eſculenta & cibi. quamquam hodie maior pars earum gentium, quod à nobis hauſit, iam temporalia quoque hæc bona cariſſima habere & venerari didicit. Sed vel in hac corruptela non pauci reperiuntur,5 qui non ea tanti nūc, quanti paulo ante, faciant.

Indica in mutuis commerciis ſimplicitas.

HIC quod mihi aliquando vſuuenit referam. Quum fortè eſuriens in domum cuiuſdam Indi incidiſſem, petijſſemque ab eo an pullum gallinaceum venalem haberet: reſpondit ille, Se verò habere, ſed quid vellem contrà ipſi dare, petijt. Ego monetæ nummum vnum offero (Regalem vulgò vocant) ille nummo è manu mea ſumto, quærit quid pullo facere vellem: Comedere, inquam. Indus me contrà in faciem intuens, Regalemque inter dentes tenens, velut demorſurus, Chriſtiane (inquit) ſi tu me vis dare tibi quod edas, præbe tu mihi viciſſim quo ipſe veſcar. nam quod tu hìc mihi das, nullius vſus eſt. Quod ſi nolis, recipe tuum Regalem, ego verò pullum meum comedam. Ita eluſus ab iſto, alterius domum me contuli, qui mihi pullum dedit.

Pecuniarum contemtus apud Indos.

INTER Carthaginem & S. Martham ingens & rapidum flumen occurrit, quod tanto impetu inſtar torrentis in mare deuoluitur, hieme præſertim, vt retroacto æſtu præterlabentes illac naues, facilè inde aquam dulcem capere poſſint. Gonzallus Ximenez doctor, Petri Lugi eius prouinciæ præfecti legatus, quum diteſcere cuperet, cum XLV. Hiſpanis & myoparonibus duobus flumen illud ſubire aduerſum aggreſſus, dum per circumiectas ripæ gentes vagatur, ſmaragdos aliquos reperit: quumque ex ipſis intellexiſſet vnde illos ſumerent, progredi vlterius ſtatuit, neque prius finem facere quàm cautes aut fodinas reperiſſet, quæ eas opes gignerent. Tandem quum aliquot prouincias peragrando emenſus, in Bagottam principem ditiſſimum (ex falſo vulgi Hiſpanorum iudicio) incidiſſet Doctor, partim gratia, partim rapina magnam auri vim ab eo extorſit, mox petijt vnde ſmaragdos ſumerent. Bagotta Chriſtianorum immodicam auaritiā deprehendens, vt eos ſuis finib. expelleret, illoſque à ſe amoliretur, in valle Tunia effodi eas reſpondit. Hoc audito Doctor cū ſuis ab eo digreſſus, ſuperatis montib. quibuſdam quos Indi obtinebant, in vallem Teſſucam perueuit. Eius prouincię regulus erat Simandoca, is quum Hiſpanos modeſtè & ſine vllo detrimēto per fineis ſuos iter facientes videret (quippe vetuerat Doctor ſeuere ne quis quidquam ſine permiſſu indigenarum capere aut attingere auderet, idq; vt gratiam & bonam famam inter eas gentes ſibi conciliaret) ille

Smaragdi apud Indos Occid. inuenti nouam auaritiæ Hiſp. materiem & flammam ſubdunt.

Fraus fidem in paruis ſibi præſtruit, vt quum operepræcium ſit, cum mercede magna fallat.

ille, inquam, eos nihil tranſitu prohibere conatus, hoſpitaliter etiam & comiter excepit. In primis verò Doctor ab eo de ſmaragdorum fodinis ſciſcitatus eſt Regulus peramicè eum ad locum deduxit. Vigintiquinque circiter millia paſſuū ab ipſius ditione aberat tumulus editus, arido & nudo herbis atque arboribus ſolo. Ibi magnam vim gemmarum à ſuis ſubditis effodi iubet, eaſque cum alijs opibus atque auro Doctori largitur, nempe qui ea parui faceret, pluriſque duceret ſalis lancem vnam quàm aurum omne & totum illum ſmaragdorum montem.

Barbari neceſſaria pulchris antepo-nunt.

CVM hoc pulcerrimo & ditiſſimo munere ad San-marthanam coloniam Doctor reuerſus, nuper inuentæ prouinciæ famam ſpargit, quæ adeo auro & ſmaragdis abundaret. Omnes viſendi cupido inceſſit: in primis Petrus Lugus ceteris auidior, arma, nauigia, equos, ceteraque ad eam expeditionem neceſſaria comparat: quumque paucos circa ſe haberet milites, Carthaginem ad delectum habendum mittit. Vt libitum inſtructus, quum ad Bagottæ finium limites perueniſſet, & ad illum vicinoſque regulos Chriſtianorum aduentus fama perlata eſſet, ſcelerumque ac facinorum quæ vbique nefanda ederent, ſumtis armis illi arcere vim aduenarum & libertatem ſuam propugnare properant. Sed vbi ventum ad manus, barbari omnibus ferè prælijs vincebantur. Itaque quum & iam multis ipſorum cæſis res ad internecionem gentis ſpectare videretur: Chriſtianis verò noua ſubinde auxilia Carthagine & San-martha ſummitterentur, feſſiſque ac ſaucijs recentes ſuccederent: ſpem omnem pellendi eos à ſuis finibus exuunt, victique metu ne cladibus attriti ad vaſtitatem tandem redigerentur, abijciunt arma & pacem expoſcunt. His artibus Hiſpani maximam eius prouinciæ partem ſubegere.

Diuitiarum admiratio auaritiā, auaritia bella & cædes gignit.

PETRVS Lugus leuibus aliquot prælijs Indos expertus, & tranſcurſus gentibus multis omnia igni, ferro, latrocinijs, quacumque ibat infeſta faciendo, cum magna auri & ſmaragdorū copia San-martham reuerſus eſt. Hæc prouincia ab Hiſpanis Granatæ-nouæ regnum dicta eſt, & Georgius Robledus Trib. mil. quum ibi coloniam condidiſſet, Carthaginem eam nuncupauit, propterea quòd omnes ferè eius oræ perdomitores ac coloni, qui ibi erant quum ipſe eò applicuit, Carthagine noua Hiſpaniæ vbi orti erant. Illi magnam inde ſmaragdorum copiam effoderunt & porrò etiamnunc effodiunt.

1 SAN-MARTHAE portus in continenti Indiæ, vndecim tantùm gradibus àb Aequinoctiali linea in Septentrionem diſtat, ſub altiſſimis montibus, qui, mirum dictu, inter tantos ardores, opaci fidique niuibus, primi nautis ex alio proſpectantibus ea littora aperiunt.

2 MOX ſub finem huius capitis aliam eius nuncupationis rationem videtur reddere. Sed hîc loquitur de ipſo portu ſeu tota ea ora, quam obiectu inſulæ ſitum Carthaginis nouæ, quæ in Hiſpania eſt, referentem, ſic vel Columbus vel primi Hiſpani nominarunt. Illic verò agit de colonia, quæ à Carthaginis Hiſpanicæ ciuibus, in nouæ Granatæ prouincia XL. paſſuum millibus à San-marthenſi portu condita eſt. Porro obiectam Carthaginen. portui inſulam Barbari indigenæ vocant Codego, vti Carthaginenſes Hiſpani ſuam ſcombriam appellant. De cuius ſitu vide T. Liuium Annal. lib. 26.

3 ANNO M. D. IX. Martinus Anciſus aduerſus Zenuenſes eiuſdem oræ accolas bellum gerens, vnam cepit 20. annos natam, quæ viginti octo Chriſtianos ſua manu interfecerat. Gomara Hiſt. Gen. lib. 2.

4 TOTO continentis tractu in quo Noua Carthago, etiam in Nouo regno, magnus eſt vſus piperis cuiuſdam oblongi, quod maiore acrimonia præditum Orientali, magiſque aromaticum & iucundiorem odorem ſpirat quàm Axi ſeu Capſicum, id eſt Piper Indicum vulgare. Nic. Monard. de ſimpl. medicam. Indiæ Occid.

5 QVO liquidiùs appareat quanto in contemtu diuitiarum viuant Occidentales Indi, hîc ex Ioannis Lerij, amici mei, libro quem nuper Gallicè de ſuis peregrinationibus edidit, bona fide tranſcribam ipſius cum Braſilienſi barbaro colloquium: Mirantur (*inquit*) non mediocriter noſtri Tououpinambaultij (de quadam Braſiliæ gente agit quicum Gallis ſocietas erat) quum vident Gallos aliosque aduenas è procul remotis terris venientes, tantum laboris ſumere vt Araboutano ſuo (id eſt Braſilio ſeu coccineo ligno) naues onuſtas reuehant. Itaque magno natu quidam ex barbaris hunc in modum me ſuper ea re aliquando interrogauit: Quid ſibi vult, inquit, quòd vos *Mair & Peros* (id eſt Galli & Portugalli) tam procul petitum ligna veniatis? Nullàne vobis ligna ad focum tellus veſtra ſuppeditat? Tum ego: Suppeditat verò, inquam, & quidem magna copia: ſed non ex eo genere arborũ quales veſtræ ſunt: Braſilium inprimis, quod hinc noſtri non ad vrendum, vt tu exiſtimas, ſed ad tingendum exportant: ſicuti & vos eo faniculos veſtros bombycinos, pennas, aliaque rerum inficitis. Hic ille protinus excipiens: Verùm tantàne eius ligni copia vobis opus eſt? Enimuero inquam, quum enim (vt hominis animum admiratione ſuſpenderem) apud eos vel vnus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos, & forfices (nota ipſi & familiaria exempla ſubijciens) plura ſpecula poſſideat, quàm quanta huc ad vos vnquam allata ſunt: ſolus ille omne Braſilium coemet, quo plures hinc naues onuſtæ redeunt. Ah? (inquit Barbarus) mira plane mihi narras. Mox eorum quæ audiuerat memor, percontari vltra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu refers, non moritur? Moritur, moritur (inquam) vt & alij homines. Ibi tum ille (vt iſti Barbari commentari amant, & cœptum ſermonem nullis interruptum diuerticulis, ad finem vſque haud abſurdè pertexunt) quærere ex me: Ergo, inquit, eorum quæ iſte moriens bona relinquit, quis heres eſt? Liberi eius, inquam, ſi habet: ſi non habet, fratres, ſorores, aut proximi eius adgnati. Quum hæc dixiſſem, Equidem (inquit meus ille haud ſane ineptus ſenex) facilè hinc animaduerto vos *Mair* (id eſt Gallos) eſſe inſigniter fatuos, Nam quid traijciendo mari tantoperè vos fatigari neceſſe eſt, in quo ſuperando (ſicuti nobis quidem huc appulſi dicitis) tantum malorum exhauritis? Nempe vt liberis veſtris, aut ſuperſtitibus cognatis, opes quæratis. Tellus quæ vos aluit, non illis quoque alendis ſufficiet? Nos quidem, & liberos & propinquos habemus, eoſque, vt tu vides, ſumma caritate amplectimur? ſed quũ confidamus fore vt poſt mortem noſtram terra quæ nos aluit, eadem & illos quoque enutriat, in eo acquieſcimus.

Hactenus ille.

GERMANI ALIQVOT HISPANORVM EXEMPLIS EDOCTI, INDOS VEXANT. Illi iniuriarum pertæſi, quæſita morte intereunt. Valle-tuniensium religio, arma & mores.

CAP. VI.

Sup. huius lib. cap.5.

Indi vitam fugere, quàm Hiſpanicam tyrannidem perferre malunt.

VELZARI (id eſt Velzarorum, ij Germani mercatores ſunt, procuratores ſeu mancipes) audito tam ingenti lucro oblato, è Valentiola profecti & ipſi, ac terreſtri itinere aſperrima loca & niuoſos San-marthæ montes, ducibus Indis gnaris locorum prætergreſſi, tandem in Smaragdorum prouinciam perueniunt. Inde excurſionibus factis & direptis aliquot gentibus, ſpolijs onuſti in ſuam prouinciam remeant. Sed Indi vbi ſe aſſiduis iniurijs vexari & vndique opprimi à peregrina gente animaduertunt, pertæſi tot laborum & miſeriarum, diris exſecrantes & blaſphemantes Chriſtianum nomen, vulgò ſyluas ingreſſi informem exitum deligebant. Fœminæ pariter ac viri certatim eò confluentes ſuſpendia quærebant, & quibus frangendæ gulæ laquei deerant, vt in gente plerumque nuda, alij alios adiuuantes, deligatis ad ramos arborum comis, iactoque in præceps corpore, acerbiſſimis lamentis horrendo cum ſtridore atque vlulatu cœlum ac terras implebant, donec miſerrimæ vitæ finem tandem inuenirent.

Barbari etiam clarorum virorum exemplis ad virtutem accenduntur.

VALLIS Tuniæ & finitimorum locorum incolæ 1 Solem vt præcipuum numen, colunt. In bellicis expeditionibus, pro vexillis & ſignis, clarorum hominum & bellico aliquo facinore illuſtrium oſſa arundinibus alligata circumferunt, quo ceteri ad eorum virtutem imitandam, & pugnam cum hoſte alacriter capeſſendam, accendantur. Arma eorum & tela, lanceæ è ramis palmarum, & enſes lapidei. Regulos ſuos cum aureis monilibus, ſmaragdis, pane & vino ſepeliunt: & in multa eiuſcemodi ditiſſima ſepulchra incidére Hiſpani. Accolæ ingentis illius ſuprà memorati fluminis, 2 Caribes ſunt, ſicut & San-marthenſis oræ indigenæ. Herbarum ſucco venenato ſagittas inficiunt: & ante aduentum Hiſpanorum capitales cum Bagotta inimici-

tias

tias & aſſidua bella exercebant. Strenui ſunt, feroces, vltionis cupidi: ad bella Chiappem numen ſuum, velut victoriæ arbitrum, ſecum deferebant, eique priuſquam expeditionem inirent, lectas humanas victimas vel ex captiuæ alicuius fœminæ liberis, vel ex hoſtibus captis, mactantes, pluribus ſacrificijs litabant: totumque ipſius ſimulacrum ſanguine oblinentes, carnes inter ſe ipſi epulabantur.

SI victoriam domum referrent, effuſa cum lætitia cantantes, ſaltantes, & ſeſe ad ebrietatem vſque potu inuitantes, hoſtium ſanguine quos bello captos adducerent, Idolum ſimiliter vngebant. Victi verò, mœſti & confuſi nouis ſacrificijs Chiappem placare ſtudebant, vt deinceps propitius ac volens adeſſet ipſis & victoriam daret. Multa præterea alia à me de earum gentium moribus referri poſſent: ſed ne faſtidium legentibus pariam, ad ſequentia propero.

Humanis victimis litare ſibi cogit Barbaros Princeps huius mundi.

1 SOLEM vſque adeo venerantur, vt eum contrà intueri non audeant. Lunæ verò etiam, vt Soli, diuinos honores tribuunt. Gomara Hiſt. gen. lib. 2. cap. 72.

2 Caribes propriè dicebantur quondam, Boriquenæ, Dominicæ, Martini, Cibucheiræ (hodie S. Crucis) inſularum incolæ: qui canois, id eſt lintribus monoxylis vecti, Hiſpaniolenſibus Indis bellum inferebant. Creduntur Caribes illi inſulares originem duxiſſe è Caribana, Vrabenſis ſinus orientalis ora, in continenti Indiæ Occid. *Caribes* autem homines ſtrenui & fortes, Indico idiomate appellantur. Vulgò hodie omnes arcu & ſagittis infeſtos Barbaros Indicæ continentis accolas, ita nuncupant. *Caraibes* vero apud Braſilienſes, ſacerdotes ſeu vates dicuntur.

INDIÆ CONTINENS MVLTIS LOCIS DESOLATVR. INDI HISPANICAM SERuitutem præſidio & difficultate locorum effugiunt. Hiſpanis ægrè commeatus præbent. Pecuniam aſpernantur.

CAP. VII.

IAM, vt ad meam peregrinationem reuertar, quum ad Carthaginem applicuiſſem: quòd nauis qua vectus eram, multam aquam acciperet, nec inde ſoluere maturè poſſet, neceſſe me fuit aliam opportunitatem ad traijciendum exſpectare. Quadrageſimo quarto demum die myoparonem ad Nomen-dei tendentem conſcendi. Nos oram ſemper præterlegentes primùm in Vrabenſem ſinum, mox in portum Achlæ inuecti ſumus. Oppidum id eſt, tantùm à mari remotum quantum balliſtæ telo bis adigi poteſt: ac tum ibi fortè octo erant domus Hiſpanis habitatæ: quamquam initio quum eo in loco condita colonia eſt, plures viginti erant: Sed vt res eorum non ſemper proſperum exitum ſortitæ & in peius lapſæ ſunt, atque etiamnum labuntur, quòd mutuis cladibus & Indos & ſeipſos attriuerint: maior ferè pars ad meliores ſedes quærendas alius aliò dilapſi ſunt. Ac propè idem Antiquæ Darienis & alijs eius oræ colonijs accidit, vndè ab Hiſpanis vulgò demigratum eſt.

Achla, portus & colonia.

Vide ſup. pag. 91.

OCTO antequam portum illum Achlenſem attingerem, diebus, eò appulerat vna nauis, quæ onuſta mulabus San-dominica ad Nomen-dei vela fecerat. Ea quum ad oram continentis applicuiſſet, nec regionem calleret nauis Gubernator, pra certo habens ſe inferiùs ad fines Veraguæ eſſe, ſignum ſoluendi dedit. Quúmque ratus ſe Nomen-dei verſus nauigare Carthaginem tenderet, ad os portus Achlenſis applicuit. Gubernator quum nec quò iret neque vbi eſſet ſciret, & ſuſpenſus animi terram proſpectaret, fortè accidit vt Hiſpanus quidam illac propter litus inambulans, nauimque in portus faucibus ſtantem conſpicatus, aberraſſe eam à curſu regionis ignorantia ſuſpectaret.

ret. Itaque confeſtim domum recurrens arreptum mantile haſtæque alligatum è litore ſublimè erigit. Qui in naui erant, ſigno conſpecto, portum intrant mulaſque in litus exponunt.

CETERVM mercatores, ſi eas rurſum in nauim imponerent, penuria pabuli & incultu haud dubiè perituras rati, nauem ad Nomendei mittere, & ipſi mulas terreſtri itinere Panamam deducere, inſtituunt. Ergo ſeſe comparant, commeatus prouident quantum ad iter ſufficere videbatur. Interea me rogant vt comitari ſe vellem: diſcedimus præeunte nobis Hiſpano quodam non admodum perito duce itineris, & viginti Æthiopicis mancipijs quæ ex mercatorum familia erant. Singulis ſecuris in manu aperiendo itineri erat: quippe abſque eo nulla tranſeundi ſpes, quum denſarum arborum rami alius alio implicati & coeuntes vt perpetuam ſepem obijcerent.

Hiſpani commeatus & hoſpitia nõ reperiunt vbi ipſi ſolitudinem fecere.

IAM XIV. dierum ſpatium emenſi eramus, vixdum dimidia itineris parte & paulo amplius confecta, neque vlla earum gentium veſtigia comparebant quibus eæ terræ antea frequentibus habitari conſueuerant, quum proſperis rebus vterentur. Iamque mercatores, deficiente annona, mulam vnam ad veſcendum mactare conſtituerant, quum ecce veſperi ſub occaſum ſolis è vertice montis cuiuſdam, ſumma cum omnium voluptate, ingentem fumum euolui proſpicimus: dux viæ Indici alicuius mapalis id ſignum eſſe monuit: ſibi tamen haud feſtinandum videri: ſed ſecundum noctis vigiliam exſpectandum eſſe, qua Barbari nec opinantes & ſopiti opprimi poſſent. quippe (aiebat, optima ratione quod dixerat confirmans) ſi nos eveſtigio rectà ad illos iter capeſſimus, ſimulac nos conſpexerint, nihil vlterius cogitantes quàm nos eò veniſſe vt ipſos in ſeruitutem redigamus (vti fieri ſolebat priuſquam ex Hiſpania Edictum Cæſaris de eorum libertate allatum eſſet) fuga ſe proripient in ſyluas: nos verò vnde commeatus inopiam ſubleuemus ad peragendum iter non habebimus. Sic dictum, ſic factum: atque vt tutius lateremus, degreſſi è ſummis iugis vſque ad medium montis magnam ibi noctis partem ſubſtitimus. Mox egreſſi latebris ad mapalia tendimus. Quatuor erant, & quidem permodica: quæ vt ingreſſi ſumus, & Indi tumultu irrumpentium excitati nos agnouerunt, horribili cum vlulatu vociferari incipiunt, *Guacci Guacci.* i Id genus quadrupedis eſt apud eos, quod noctu illic vagari & rapto viuere aſſueuit, Eo nomine Chriſtianos ſcilicet vocant.

Hiſpani Chriſtianum nomen in tantum adduxerunt apud Indos, vt feris compararentur.

Seruitus etiam barbaris odioſa.

NOS interea ingreſſi omnes ferè qui in mapalibus erant comprehendimus, & ibidem perpetem eam noctem pernoctauimus. Id verò mihi affirmare licet, numquam me talem planctum vidiſſe, aut audijſſe, qualis ea nocte ab illis, maximè à fœminis editus eſt. Quum enim pro certo haberent nos eò veniſſe vt omnes in ſeruitutem abduceremus, deſperabundos caput Mænadum ritu agitantes cerneres, tum inter ſe flebiles voces & queſtus miſcentes; mox capita terræ

allidere, ferire manibus: dentibus etiam, inſtar ferarum frendentes morſu pannos appetere, ac deſpuere in faciem. Denique, niſi furorem eorum cohibuiſſemus, haud dubiè nonnulli ſibi vim attuliſſent.

TANDEM luce orta & finitis horrendis illis clamoribus, quam cō modiſſimè fieri potuit ſpiritus eorum mitigauimus, ſigniſque & nutibus docuimus, non aliam ob cauſam ad eorum mapalia veniſſe, quàm vt alimentis repertis ad alterum mare cum mulis perueniremus. Neque verò etiam in poſterum illis de ſeruitute eſſe metuendum. ſiquidem edicto vetuiſſe Caſtellę regem, ne vlterius pro mancipijs abducerentur. His alijſque multis eiuſcemodi à nobis auditis recreati aliquantulum & acquieſcere viſi ſunt, fraudem tamen ſubeſſe aliquam ſemper vtique ſuſpectantes. Itaque ab illis pane, piſcibus, fructibus & aprugna carne (Apri autem illi Indici,[2] ſeu agreſtes ſues, vmbilicum indorſo gerunt) donati, viciſſim illos cultellis aliquot, & ſalis paululo, remunerati ſumus: quumque inſuper illis nummos aliquot, ex eorum ſpecie quos regales vulgò vocant, dare vellemus, noluerunt accipere, dicentes eos ſibi nulli vſui fore.

Indi magno animo pecuniā ſpernunt.

INDE, quum dierum quatuor quiete recreati eſſemus, abeuntes nos Indus vnus vltro comitatus, tamdiu proſequutus eſt, quoad nos in rectam viam ſiſteret. Quum ab eo percontati eſſemus, numquæ Indorum præterea mapalia aut pagi in itinere nobis occurrerent. Nulli prorſus, reſpondit. quippe Guacci, inquit, partim populationibus, partim cædibus omnia hæc vaſta fecerunt. Hoc edito reſponſo Indus domum ſuam repetit, nos octauo demum die maximis cum laboribus Panamam peruenimus.

1 EANDEM eſſe hanc feram puto cum ea quam in noua Hiſpania *Tecoani* appellant, quam tamen illius prouinciæ indigenæ vſque adeò non expaueſcunt, vt noctu ingredientem domos nil auerſati, nihilque timidiùs ad eius conſpectum eloquuti, quàm Tecoani, Tecoani, deligere etiam ex omni familia, quem velit, ad paſtum ſinant, felicemque eum exiſtiment quem illa corripuerit. Opimum autem maximè quemque illa & pinguiſſimum ferè pignerari conſueuit. Id ex Hiſpano quodam olim in Mexicana prouincia epiſcopo, poſtea verò ad veram religionem conuerſo, auditum à præſtantiſſimo viro accepi.

2 Idem confirmant, qui in Noua Hiſpania agreſtes ſues videre, Idem de Nicaraguenſibus apris ſcribit Gomara Hiſt. gener. lib. 5. cap. 204. Neque diſpares Braſilienſes ſunt, quos Barbari *Taiaſſou* vocant, de quibus Lerius Nauig. Braſil. cap. 10. agit.

PANAMENSIS ET VENETI EMPORII COLLATIO. QVÆ MERCATVRÆ AB Hiſpanis in India continenti exerceantur. Hiſpanorum cum Italis duellum.

CAP. VIII.

Panamenſis & Veneti emporij impar collatio.

DICVNT nonnulli eius vrbis, Panamæ videlicet, emporiū & negotiationes penè tantas eſſe quantæ ſunt inclytæ ciuitatis Venetiarum. Abſurdè id adeò, vt ab iſtis ſcriptoribus illuſtriſſimam & magnificam ciuitatem Venetiam nunquam viſam eſſe exiſtimem: quæ quidem neque opibus, neque imperij maieſtate, neque mercatu, neque diuitijs, neque iuſtitiæ ſplendore vlla earum ciuitatum quaſcumque ſol ambit, inferior eſt. Atque haud dubiè decē tantùm mercatores Veneti mercibus omnibus quotcunque toto anno Panamam importantur coemendis, ipſáque adeò ſolida etiam ciuitate, facilé ſuffecerint. Porro nequis me id eleuandæ gloriæ Hiſpanorum dicere ac per inuidiam putet, eius emporij integram deſcriptionem, ſimulque Nominis-dei prodere volo. Sita eſt hæc ciuitas in ſeptentrionalis Oceani littore, vulgo mare Tramontanæ nominant.

De eo vide ſup. pag. 104.

Nominis-dei emporium.

PORRO quotannis ferè quatuordecim aut quindecim naues, maiores & minores, ex Hiſpania ad Nomen-dei commeare ſolent, quarum maxima mille & octingentarum amphorarum eſt. Aliæ alijs onuſtæ mercibus, quales ferè hæ ſunt: vinum, farina, panis biſcoctus, oleum, panni, ſericum, denique aliæ res quaſcumque tum ad vſum domeſticum, tum ad tuendam vitam, ferre ſolet Hiſpania. Ac nonnūquam vſuuenit tantam earum copiam eò importari, vt vel maior in ipſa Hiſpania non reperiatur, Ipſe quidē vidi nonnullos qui conuectas eò merces vt oliuas, ficus, vuas paſſas & alia eiuſdemmodi, quum nullum earum pretium reperirent, pro naulo & vectura Magiſtro nauis relinquerent. Sæpenumero contrà tantam rerum omnium penuriam ibidem eſſe accidit, quòd naues à commeando metu Gallorum impedirentur, vt omnia contra auro æſtimarentur & venderentur, vt vulgò dici ſolet.

CETE-

CETERVM appulſis ad Nomen-dei nauibus, Mercatores onera & merces per flumen Chiaram exiguis lintribus mittunt in locum cui Crux nomen (is xv. millibus Panama abeſt) ibique omnia Hiſpano cuidam conſignant, qui rerum aduectarum cuſtodiæ præeſt, donec à mulionibus Panamam deuehantur. Atque inde alijs nauibus ad [c] alterius illius maris oram ſtantibus, maior pars merces in Peruanam prouinciam, atque in omnes ingentis illius regni ciuitates Hiſpanis hodie habitatas, dimittunt. Si verò Panamæ ſimul & Nominis-dei ciuium & inquilinorum cenſum agere numerumque inire libeat, vix, vel vt quum maximè abundarunt multitudine, quatuor millia capitum vnquam habuere. Ex quo lectoribus facillimè colligere eſt, an meritò Panama emporij & mercatus amplitudine ditiſſimæ & illuſtriſſimæ ciuitati Venetiæ æquare ſe poſſit.

[c] Auſtralis ad cuius littus ſita eſt Panama.

Hiſpanicæ iactantiæ cenſura.

SED in ijs prouincijs Hiſpani reperiuntur nonnulli adeo vaniloqui & glorioſi, vt ſuimet laudandi nullum finem faciant, ij præſertim qui Italiam viderunt. Nonnulli dictitant ſe hanc aut talem arcem expugnaſſe: ſe ſingulari certamine congreſſos ex hoſte victo ſemper decus tuliſſe. Alij, ſolertia ſua atque aſtu ingentem & celebrem ciuitatem captam ac direptam fuiſſe: Vnum Hiſpanum quatuor Germanis, tribus Gallis, duobus Italis, contrà valere. Quingenti certè illorum haud dubiè, Venetiæ depictæ capiendæ facillimè ſuffecerint, perinde vt ſi ea caſale aliquod eſſet è ſtipulis aut lignis compactum, viginti quinque aut triginta fortè caſas ſeu mapalia continens, quales fere ſunt maximam partem ciuitates & coloniæ ab illis in India ædificatæ. Præter hæc plerique eorum, ex Hiſpania tranſgreſſi non modò in has Indiæ oras ſed & in alias prouincias quaſcumque ſub imperio tenent, vento tumidi iactant ſe ex ſtirpe Gotthorum, Guſmannorum, & Mauricorum, originem ducere: mox verò vt patuit veritas, deprehenduntur in Hiſpania aut [1] ſubulci aut opiliones fuiſſe.

Hiſpanis militaris laudis virtutem nunquam eripiam. vtinam cetera ad hunc modum.

HIC locus admonet vt Hiſpani cuiuſdam (Montaneſio nomen erat) inſignem hiſtoriam referam. Hic quum paulo ante memorabile ad Rauennam commiſſum prælium, Senis, magnifica Hetruriæ ciuitate, eſſet; ac fortè in circulum multorum inter ſe confabulantium, cùm nobilium tum ex plebe hominum, incidiſſet, magnificè ſuperbeque virtutem efferre Hiſpanorum, ac cæteros præ illis deſpicere atque obterere cœpit: inter alias quidem raras eorum dotes, non alios mortalium rotandi enſis peritia ante Hiſpanos eſſe. Hæc verba paulò arrogantius iacta adoleſcens quidam Romanus (Iulianum vocabant) Parionenſi vrbis regione, in medium progreſſus, excepit, &, ſi libet, inquit, tibi ô
„ Montaneſi, ſingulari certamine & paribus armis mecum congredi, fa-
„ ciam vt cognoſcas nullum externum militem, nec bello meliorem, nec
„ valentiorem Italo eſſe. Hoc reſponſum generoſum & modeſtè factum
„ omnes qui aderant, vna voce approbant.

Conuenit inter eos vt ſuccenturiatum ſibi quiſque militem & ſocium le-

um legeret, & ad certamen ſolo gladio Hiſpanico & chlamyde vice clypei vterentur. Montaneſius ſocium ſibi adlegit iuuenem quendã Cordubenſem ſibi notum, qui gladiatoriæ artis & tractandi enſis peritiſſimus erat. Romano non defuit Tiracoſcia Caſtellanus, adoptatus ab eo & amicè inuitatus ad participandum Italici nominis decus. Vbi dies dicta aderat, ad præclarum illud ſpectaculum tota propè Hetruria concurrit. Senenſis magiſtratus liberum certamini locum conceſſit, celeberrimum vrbis campum, ei rei aptum, & ad Theatri ſimilitudinem factum. Ibi tantis vtrinque animis concurſum eſt, tantíſque huic vel illi parti fauentium ſtudijs res celebrata, vt publicum decus ita præproperè ac temerè in priuatorum manibus collocaſſe propemodum pœniteret. Hiſpani tandem, veterum gladiatorum ritu dimicantes, priores defatigati & victos ſe faſſi ſunt, iam decem & ſeptem ingentibus vulneribus tum in facie, tum alijs corporis partibus acceptis, exſangues: quum Italis nouem duntaxat impoſuiſſent. Hæc ludicra pugna non lætis tantùm paſſim vulgi ſermonibus celebrata, ſed & doctè à Poetis decantata eſt, quorum ſemper in Hetruria magna copia eſt.

Hiſpanorũ cum Italis duellum.

1 FRANCISCVS Pizarus, qui ditiſſimum Peruanum regnum ſubegit, & Marchio fuit primùm pro ſpurio expoſitus, ac vix tandem à patre agnitus, ſues puer quondam in Hiſpania pauit, Almagri verò, eius ſocij, natales adeo obſcuri fuere, vt eius adhuc ignoretur pater. An autem hic Benzo falſo vanitatem ementiendæ ſtirpis & nobilitatis in Hiſpanis reprehendat, teſtari poſſunt, qui in regno Siculo & Neapolitano primùm aduentantes Hiſpanos vidêre, cùm calceis, aut ſculponeis è ſparto, reticulato opere conſutis, ſentos, ſqualidos & plane albis, vt inquit ille, pedibus. Poſtquam enim deguſtatis Italiæ delicijs & veſtiti ſerico, repentè velut Circæo poculo in alios mutati, ſe ſubulcos aut opiliones fuiſſe obliti ſunt, quæſitis titulis, *Dom-Diego & Dom-Fernando* vocari ſe iubent.

PANAMÆ ET NOMINIS-DEI HISPANICARVM COLONIARVM SITVS, Æthiopes fugitiui, Hiſpanorum negotiationes infeſtant.

CAP. IX.

Panamæ ſitus.

NVNC vt Panamam, vnde deflexeram, reuertar, ſita eſt ea ciuitas in planicie permodica ad Auſtralis Oceani oram, mari adeo vicina, vt plenilunijs æſtus in domos quæ in eam partem verſæ ſunt facillimè reſtagnet. Eæ ferè partim arundinibus, partim materia compactæ & propè omnes tegulis contectæ, quum ibi eſſem centum & viginti numerum non ſuperabant. Commodum & tutum portum habet, ſed exiguum: æſtu affluente, naues portum ingrediuntur: remeante exeunt, leuius tamen onuſtæ, ne videlicet tenuiori aqua deſtitutæ in vadis hæreant. Cæterum ita mare reciprocat, aquis in ſuum fretum recurrentibus, vt duorum amplius milliarium ſpatio paulo antè profundo ſalo merſa æſtuaria reddat detegátque, & crebras tantùm alluuies & ſtagna relinquat. Paulo longiùs naues tutæ in ancoris ſtant, & ſcapharum miniſterio ad merces accipiendas aut exonerandas vtuntur.

ILLO autem mari ea ferè Panamam aduehuntur: Maizium, farinæ nonnihil, quod ex Peruanis prouincijs eò deportatur: gallinæ & mel. Vaccarum verò, ſuum, aurantiorum malorum, limonum, braſſicarum, ceparum, lactucarum, melonum, aliarumque hortenſium herbarum ibi ſumma copia eſt. Hæc prouincia Panamenſis multis Indicis populis habitari & frequentari quondam ſolebat, eiúſque omnia flumina aureas arenas voluebant: ſed omnia ab Hiſpanis exhauſta & conſumta ſunt.

E Panama ad Nomen-dei vſque terreſtri itinere L. milliarium ſpatiũ eſt. Primo die iter ſatis facile & commodum reperias: mox verò excipiunt ſyluæ, quæ vſque ad Nomen-dei pertinent. Medio fermè viæ interuallo flumen intercedit, quod propter multiplices mæandros & tortuoſos flexus vix trium horarum ſpatio traijcitur. Hiſpanis verò etiam

aliquot

aliquot euenit vt hiberno tempore deprehenſi in medio eius fluminis alueo, quum repentè fuſo ingentibus procellis imbre excreuiſſet, neque illi locum opportunum quò ſe reciperent haberent, aquis haurirentur. Hiſpanum quendam ipſe cognoui, qui in traiectu illius amnis quum iam imbre auctus intumeſceret, neque illi quidquam ad traijciendum ſupereſſet pręter vltimum euripum, ſeu brachium fluminis, mulam inequitans & auro monilibuſque quatuor millium ducatorum precij onuſtus, prærapida profluentis celeritate abreptus eſt. Fortè tamen quum ad ramum arboris adhæſiſſet, ipſe incolumis ad terram euaſit, rebus omnibus amiſſis, & ſolo thorace veſtitus Nomen-dei venit.

HÆC ciuitas, porrecta ab ortu in occaſum longitudine, ad mare poſita eſt, in vmbilico ingentis ſiluæ: inſalubri & peſtilenti ſolo, hieme præſertim, tum ob ingentem calorem & humorem terræ, tum ob paludem qua ab occidentali parte cingitur. Ergo colonorum ibi crebra funera: domus quales Panamæ, quúmque in ea prouincia eſſem, in ea *Nomen dei cælo & ſolo graui colonia.* vrbe habitabant quindecim aut viginti negotiatores magnarij, qui mercimonia in ſolidum vendebant: cęteræ domus & tabernæ propolis, aromatarijs, nauticis, cauponibus aliarumque aliquot artium neceſſariarũ opificibus, occupabãtur. Omnes mercatores qui Nomine-dei domum habent, habent etiam Panamę, ibiq; tamdiu commorantur quoad diuites euaſerint.

IN Septentrionali eius vrbis parte portus eſt multarum nauium capax. E rebus ex Hiſpania eò tranſlatis peſtilens illud ſolum has producit: limones videlicet paucos, aurantia mala, raphanos caudæ muris craſſitudine, braſſicas, lactucas, ſed eas perexiguas, perpaucas, nec admodum bonas. Cetera ex Hiſpaniola, è Cuba, Nicaraguæ prouincia, eò importantur, Maizium nempe, Cazabi panis caro ſalita, porci, battatæ radices: è Panãma vaccæ, quum non ferè aliunde carnis recentis illis copia ſit. cetera, vti antè dixi, ab Hiſpania ſubuehuntur.

NON procul Nomine-dei, ad Orientem, ſyluas tenent aliquot fugi- *Vt Hiſpani ſeruos ſic ſerui Hiſpanos vexant.* tiuorum Æthiopum populi,[1] qui multos Hiſpanos à Præfectis prouinciæ in ſuam perniciem miſſos trucidarunt. Illi quum ad ripas fluminum, quæ ſiluas illas interfluunt mapalia Indis habitata fortè reperiſſent, cum illis fœdus atque amicitiam pepigere. Veneno tinctis & ipſi ſagittis vtuntur, multique eorum iter quod Panamam fert obſidentes, quoſcunque Hiſpanos capere poſſunt, omnes barbarum in morem lacerant & necant. Adhæc quum hyberno tempore propter reflantes ventos lintres quibus merces per flumen Chiarã deuehi ſolent, ad [c] Crucis ſtationem tardiùs ſæpe perueniant, mercatores moram pertæſi, ter- [c] Sup. pag. 176. reſtri itinere mercimonia aliqua mittunt: vbi ſi obtigerit (vt ſępe fit) agaſones in Æthiopas illos fugitiuos incidere, tum illi mercib. omnibus ereptis, Numidas ſeruos, qui mulas agunt, intactos abire ſinunt, ſi ſeſe ipſis adiungere noluerint. Hæc in ſumma negotiatio eſt, hoc commercium ęmporij Panamæ & Nominis-Dei.

lib.1.cap.21. IAM vero quum ſuperius aſperrimi & ſæuiſſimi ſoli Veraguæ prouinciæ deſcriptionem exequi promiſerim, reddi commodè hoc loco puto: idque vt iudicent Lectores quantum interſit aliqua de re ex ore & iudicio alieno, an propria experientia, diſſerere.

1 AETHIOPICOS ſeruos deſignat, quos Hiſpani è Nigritarum prouincia in Indiam deuexere. Ij enim iniquis laboribus & intoleranda Hiſpanorum ſæuitia oppreſſi, tum in Hiſpaniola alijſque Inſulis, tum in Continenti tumultus aduerſus Hiſpanos mouent. Nonnulli etiam Barbaris iuncti in totum Hiſpanicum iugum excuſſere. Vide ſupra huius lib. capite 1.

VERAGVÆ ASPERRIMÆ PROVINCIÆ DESCRIPTIO. DIDACVS GOTtierez Præfectus eam inire audet. Eius regulos beneficijs demulcet. A militibus famelicis deſeritur: alios Nomine dei arceſſi curat.

CAP. X.

ANNO Salutis noſtræ M D. X L. Didacus Gottierez Mantuæ Carpetanæ ciuis (Madritium vulgò vocant) à Cæſare Carthaginis nouæ, prouinciæ ditiſſimæ, Gubernator dictus, ex Hiſpania ſoluit. Appulſus ad Nomen-dei, phaſelo per [1] emiſſarium ſeu alueum lacus Nicaraguam petit ad delectum militum habendum, quibus ſtipatus prouinciam ſuam iniret. Eius oræ Præfectus erat Rodericus quidam Contreras: ibi propter ſimultates inter eos exortas Didacus duos circiter annos tẽpus fruſtra terit. Tandem interuentu Epiſcopi reconciliata inter eos amicitia, quum Roderico ſermo apud Didacum inſtitutus eſſet de ipſius Præfectura, monet horribilem illam regionem propter aſperrimas ſyluas & inacceſſos montes nulla ratione poſſe ſubigi: neque equis tantùm imperuiam eſſe, ſed pedites quoque ipſos intolerabili cum labore vix eà iter facere poſſe. Omnes porro duces ac præfectos, qui eam

eam intrare auſi eſſent, partim fame abſumtos, partim ab Indis trucidatos, omnes ferè Hiſpanos qui eorum auſpicia ſequuti eſſent deſtituiſſe. Itaque ſi eò ire ſententia ipſi ſtaret, conſulere ſe vt c. Hiſpani ſtatiuis ad mare poſitis ter quaterve in anno per æſtatem modò in hanc modò in illam partem populabundi excurrerent, prędáſque agerent ex ijs populis qui omnes auro abundarent. Se verò fidem ſuam iureiurando obligare, ſi in manubiarum partem veniret, ipſi exercituíque eius res omnes ad victum neceſſarias ſuppeditaturum, qualis in India inſtitui ſolet. Ad hæc verba Didacus reſpondet, Enimuero eam prouinciam à Cæſare non ea lege ſibi attributam, vt eam exinaniret latrocinijs, ſed vt colonijs impleret: quòd ſi alijs fortuna aduerſa fuiſſet, ſperare, Deo fauente, eam ſibi fore propitiam: inceptum quidem omittere non eſſe ſui animi, multo verò etiam minus cum quoquam labores participare aut ſocietatem coire velle.

Veragua aſperrima regio.

HIS ita conſtitutis, iter apparat: Maizium, ſalem, ſuillas carnes, mel, gallinas, & alia coemit: rebuſque omnibus ſatis inſtructus cum ſexaginta Hiſpanis, duabus myoparonibus Granata ſoluit, & ſecundo emiſſarij lacus alueo per quem venerat defluens, breui ad mare peruenit. Inde L. millium ſpatio oram præteruectus ad orientem. Suere flumine aduerſo ſubiens, prouinciam ſuam ingreditur. Sex millia progreſſus inde à mari, ad eius ripam fluminis mapalia aliquot deſolata & ſemiruta proſpiciens in terram egreditur, & vt eius loci ac temporis neceſſitas ferebat, præſidium & hoſpitium ſibi molitur.

HVC obuiam ei progreſſi Indorum reguli, ignobilioris notæ aurum quod ſeptingentorum ducatorum pretium æquaret, offerunt. Gubernator eos multa cum comitate & benigno vultu excipit: quũque neutri alteros intelligerēt, varijs nutib. ſignificat, ſe eò veniſſe vt ſalutis animarum iter rationémque ipſos doceret. Mox illos ſphærularum precatoriarum ex vitro lineà vna ſeu ſerto, crotalis, tintinnabulis, & alijs eiuſcemodi minutijs, muneratur. Inde ſciſcitando exſequitur vnde aurum peterent: illi longinquis è regionibus ſibi peti reſpondent, ibique inter arenas fluminum ex aſperrimis montibus decurrentium legi. Hoc edito reſponſo dimiſſi & ad ſuos reuerſi, ſubditorum aliquos interdum cum piſcibus, fructibus, carne aprugna fumo durata, ad Gubernatorem mittebant.

Hiſp. initiò à ſalute animarum facto in aurum deſinit.

IPSE multis iam diebus elapſis, quum propter incommodum anni tempus (hiems enim erat) vlterius progredi non poſſet, & Nicaragua ſubuecti commeatus iam deficerent, cœpit à Cacicis illis petere, vt ſe Maizio ad dies paucos iuuare vellent: ſe enim propediem vlterius progreſſurum. Illi quamquam nihil vehementius cuperent, quum cogitarent non alia re magis Chriſtianos quàm alimentorum penuria & fame è ſuis finibus eijci poſſe: amicitiam tamen Gubernatoris ſibi cordi eſſe ſimulantes, Maizium, ſed quam parciſſimè, ei

 ſum-

Milites Hiſpani Præfectum deſerunt. ſummittebant. At milites quibus ſuo arbitrio veſci non licebat, tam anxiæ & miſeræ vitæ pertæſi, noctu omnes ex compoſito fugiunt, quumque terreſtri itinere propter litus ad emiſſarium lacus Nicaraguenſis perueniſſent, poſt biduum phaſelos fortè repertos, qui à Nomine-dei veniebant, conſcendunt,& Nicaraguam repetunt.

GVBERNATOR deſertus à ſuis militibus, nec quoquam comitatus præterquam vno ſuo nepote, quatuor famulis & remige vno cauo in terram facto, defoſſa ibi vaſa ſalis & mellis plena ſuperaggeſta humo obruit. Mox phaſelum conſcendens ad mare peruenit, Nicaraguam petendi animo: iámque oram ſoluebat, quum ecce tribunus Barientus myoparone vno commeatu viríſque onuſto inuehitur, qui è Nicaragua in ipſius ſubſidium veniebat. Hoc nouo ſupplemento auctus Gubernator reſtitit: myoparonem verò Nomen-dei petere iubens, ei Alphonſum Piſanum nepotem ſuum præficit: cui traditis muneribus quæ à Cacicis acceperat, mandat vt quam maximè multos milites conſcribat & adducat.

ILLE vt ad Nomen-dei peruenit, de cuius prouinciæ diuitijs diſperſa illico fama, viginti ſeptem milites conſcribit: quumque per eos dies fortè in ea vrbe eſſem, eorum vnus eſſe volui, quanquã ab Hiſpano quo*Salubre & ſenile conſilium.* dam iam prouectę ætatis viro ea de re correptus. Is quum Carthaginenſem prouinciã, S.Martham & alia eius oræ loca permẽſus quindecim annorum vſu calleret, monebat ne ad eam expeditionẽ vllo modo abduci me ſinerem: neq; ipſius adeò Pręfecti verbis ac pollicitis perſuaderi: quippe illis mentiri & fallere nihil penſi eſſe dũ res ſuas agant. Sin mihi eundi ſtaret animus, ſaltem in aliud tẽpus differrem: interea rebus ipſis patefa*Spes diuitiarum cæca.* ctũ iri, quorſum ea incepta euaderent. Apud me, qui tum iuuenis & viuido ingentis animi vigore plenus eſſem, tũ diteſcendi cupidus, parum fidei atq; autoritatis ea verba habuere: itaque proficiſci ſtatui. Abimus, & quarto inde die ad oſtium Sueris fluminis appellimus. Sed quum mare intumeſcens ſubire nos alueum fluuij ſine præſenti periculo non ſineret, retrorſum vela dantes Zorobarenſes inſulas perlegimus, quæ in confinis Carthaginis nouæ & Veraguæ prouinciæ iacent. Quum verò illa prouincia aſpera ſolo ſit, hæc multo etiam peior eſt. Hæ inſulę exiguę ſunt & deſertę ab Indis, qui in montes ex aduerſo in Cõtinenti ſitas profugerũt.

IBI propter contrarios ventos (quippe tum menſis erat Iunius, ijs locis initium hiemis) ſeptuaginta duos dies morati, toto illo tempore vix quatuor horas ſolẽ conſpeximus: cum aſſidui ferè & maximi imbres, tonitrua, fulgura, aerem adeo perturbarent, vt cœlum ac terras miſceri ac ruere crederes. Fulgetri radius in myoparonẽ delapſus, Æthiopem vnum & duos Hiſpanos exanimauit, ceteri afflati & attoniti reſtitere. Prętor myoparone ad continẽtis litus applicari iuſſo, tantiſper progredi ſtatuit, quoad in loca Indis culta & habitata perueniſſet, vnde alimenta expediri poſſent. Sed cum totos octo dies per ſyluas, paludes & montes adeo præruptos, vt vel ſolo aſpectu viatoribus horrorem incuterent, abſumſiſſet,

peractum

peractum iam ſpatium relegens, terreſtri itinere propter litus ipſum ire inſtituit. Ea via ſummis cum laboribus (quum nullo cibo propè veſceremur, præterquam cochleis, & agreſtibus pomis, quibus cercopitheci aluntur, aſſiduè in illis ſyluis ex arbore in arborem deſultantes) tandem nos ad eum locum tulit vbi erat Gubernator.

VIGESIMO die poſtquam eò veneramus, myoparo noſter portum ſubit: eum Gubernator illico in Nomen-dei remittit ad plures milites aduehendos: nos interea aliquot dierum quiete corpora refecimus. Inter hæc multas teſtudines inuſitatæ magnitudinis cepimus, quarum ingens copia quatuor menſium ſpatio per ea litora diffuſa eſt: quippe illæ in terram egreſſæ in arenis pariunt oua, vt crocodili ſolent: quæ mox vehementi ſolis calore maturantur. Nos detracto earum cortice & ſublato adipe, quum eo ingentia fictilia vaſa impleuiſſemus, carnis quoque aliquantulum ſaliuimus: ſed ea breui corrumpebatur: quum recens quidem ſaluberrima & eſui iucundiſſima eſſet.

Teſtudines inuſitatæ magnitudinis.

1 NICARAGVENSIS lacus ab Auſtrali oceano x. aut xii. tantùm paſſuum millibus diſtans, in mare Septentrionale, à quo c. leucarum ſpatio abeſt, nauigabili alueo ſeſe exonerat. Quidam ex voce Hiſpanica *Deſaguadero*, quæ Emiſſarium ſonat, fluuium vel ſolo nomine terribilem, *Xaguatorem*, fecit.

2 NIQVESA primus infeliciter eam tentauit, de quo lib. I. Philippus Guttierez Madricienſis, quum eam prouinciam cum quadringentis amplius militibus iniſſet, anno MD. XXXVI, omnes partim fame, partim venenatis herbarum ſuccis, conſumtos amiſit. In quibus ægri & ſemiuiui duo à ſocijs, fame in rabiem verſis, mactati & comeſti ſunt. Anno M. D. XLVI. Chriſtophorus Pega à Lod. Columbo Almirante, ad deducendas colonias eòdem miſſus, nihilo mitiorem exitum habuit. Itaque Hiſpani eam prouinciam vt infauſtam & indomitam reliquére. Gomar. Hiſtoriar. gen. lib. 2. capit. 56.

DIET-

DIET. GOTTIEREZ REGVLOS SVERENSIS PROVINCIÆ PRIMO VERbis delinit, mox vinculis onerat, & aurum ab ijs extorquere nititur. Cacicus vnus cuſtodia elabitur.

CAP. XI.

QVO primùm die portum ingreſſi ſumus, Gubernator benignè me menſæ ſuæ adhibuit: quumque ſumma cum voluptate mecum confabularetur, maxima pars ipſius ſermonum de auro & argento erat: tum de bellis ac cladibus quibus miſera Italia attrita fuerat, ac Mediolanenſis ciuitas maximè: ſed quum deprehendiſſet me haud ſatis libenter hæc audire, ex eo me adeo abhorruit, vt conſpectum meum ferre non poſſet. Cæterum his quæ antè dixi prouiſis, Gubernator inde ſoluens cum omnibus militibus phaſelo ſuo, & quatuor Indicis lintrib. aduerſo flumine ſubuectus, circiter xxx. millia procul à portu, breui in Sueri fluminis fines progreſſus eſt. Hoſpitium ei præbuit caſa, quam eius prouinciæ Regulus amœnitati dicauerat, quum piſcatum ad illud flumen ventitaret. Hæc caſa oui figuram referens, longitudine in XL. paſſus patebat, circumplexa arundinibus & palmarum folijs contecta, quæ ſingulari opere nodis in ſemetipſos implicatis intexta erant. Erant & alia ibi mapalia, verùm haud ſanè à vilioribus vulgatatiſque abhorrentia. Gubernator hunc locũ ciuitatem S. Franciſci nominat, quòd eo die fortè illò appuliſſet.

MOX ei obuiam venere Sueræ & Chiuppæ Cacicus, alijque minores reguli, & fructus tantùm nonnullos ei obtulerunt. Ipſe comiter eos excipit, multum tamen demiratus quòd nihil auri attuliſſent: ac per interpretem Hiſpanum, qui cum Indis aliquamdiu verſatus erat, & eorum linguam mediocriter didicerat, ſignificat ſe eò veniſſe vt rem ſummæ ipſis conſolationi futuram aperiret. Porro quum prandij hora adeſſet, eoſque veſci ſecum vellet, menſæ adhibentur cum ſacerdote & interprete. Sed quum ibi nihil appoſitum eſſet præter gallinas & ſuillam ſalitam, neque Indorum regulis is cibus ſatis gratus eſſet, parcè

admodum comederunt: ac plerique eorum cibaria, vt adpoſita erant, ſeruis ſuis humi recubantibus porrigentes aſpernari: quæ mox & ipſi per ludibrium obijcebant canibus.

PERACTO conuiuio, Gubernator ſermonem de fidei rebus inijciens, in hunc fere modum exorſus eſt: In has terras veſtras, fratres & amici mihi cariſſimi, veni, vt Idololatriam expellerem, qua ad hoc vſque tempus blandis dæmonum illecebris vincti ac conſtricti fuiſtis. Deinde vt verum & ad ſalutem animarum veſtrarum ferens iter perſpicuè vobis exponerem. Nempe Ieſum Chriſtum Dei Filium deſcendiſſe è cœlis in terras vt genus humanum redimeret. Neque aliam ob cauſam equidem ſacerdos hic mecum vſque ab Hiſpania profectus eſt, niſi vt vos Chriſtianæ religionis rudimentis imbueret. Quamobrem vt Diuinæ legis obſequium, & Caroli Quinti Cæſaris, Hiſpaniæ regis ac totius orbis Monarchæ, imperium ſubeatis, animos & ſtudia paratæ. Indici Reguli hac oratione audita, ne verbum quidem reſpondere, ſed demittere caput, quaſi ad omnia tacitè ſe aſſentiri annuerent. Ita è menſa conſurgentes, domos quiſque ſuas repetunt. *Egregia verba, niſi Auaritia, omnia fœdaret, quæ & ipſa Idololatria eſt.*

SEQVENTI die Gubernator Hiſpanum vnum duobus ſtipatum Indis mittit ad duos Cacicos, qui in aduerſa fluminis ripa manebant, vt illico fide ipſius freti, ſine vlla formidine ad ſe venirent. Vt illi, quanquam ægrè, venerant, Gubernator in cellam penariam intromiſſos, catena quemque propria onerat: mox in cubiculum deductos ad lectum ſuum properè alligari iubet: vbi humo ſubſtratis folijs cubile, ligneo trunco puluini vſum præbente, vt ipſis mos eſt, ſomnum caperent. Hi duo Cacici, illi ipſi erant, qui quo tempore primùm Gubernator prouinciam inierat, ſeptingentos ducatos aureos ipſi obtulerant, vti ſuperiùs diximus. Inde ab illis ſciſcitando exſequitur, vbi eſſent ea ſalis & mellis vaſa quæ ad mare deſcendens defoſſa reliquerat. Quippe quum miſiſſet qui quærerent, vacuum locum repererat. Illi ſe neſcire reſpondent, neque ijs certè indigere quibus ipſi abundarent. Sed Gubernator hoc reſponſo nequaquam acquieſcere, immo vtrique minari malum, ni prorſus ipſi ſatisfacerent. Itaque iunior (Camachiren vocabant) ei amplius duo millia ducatorum, nempe auri maſſas, quamquã ignobilioris notæ, in formam ſuam, tigrium, piſcium, auium, & aliorum animalium elaboratas dedit. *Hoc ſcilicet erat Indos conuertere.*

GVBERNATOR paruam auri copiam cernens præ ea quam ſpe ac cupiditate præceperat, ingentem ignem accendi iubet, adductoque in conſpectum ſolo Camachire, grandem ciſtam ante pedes poni. Mox illi ſeuerè interminatus, ni quatuor intra dies tantùm auri adferret, quantum ſexies implendæ ciſtę ſufficeret, fore vt igni cremaretur: à miſero illo regulo, oblato præſentis mortis metu, promiſſum extorquet. Is ergo quũ id ſe facturũ recepiſſet, ſeruos ſuos ad cõparandum pretium dimittit. Ceterum per omnẽ Indiam indigenis bis terve in die ablui aqua mos eſt, quẽ morẽ quũ quotidie ſeruaret Regulus captiuus, fortè accidit *Auaritia inexplebilis.*

vt Gubernatoris famulus, cui deducendi illius ad flumen lotum cura incumbebat, domum reductum non ſatis fideli cuſtodia includeret: itaq; noctu quæ eum diem ſequuta eſt euadit. Hinc Gubernator doloris vehementia ægritudinem contrahit, & quoties ciſtam illam videbat dicere conſueuerat, vice auri, quod ſperarat, ſtercore implendum & percacandum eſſe.

Auaritia ne malis quidē minuitur.

ALII Cacici Sueræ & Chiuppæ, quum captiuos ſocios ita malè accipi à Gubernatore intelligunt, mapalibus ignem iniijciunt, frugiferas arbores fruticéſque cædunt, fruges & grana è campis in tuta loca deferunt, & vaſtatis agris vt hoſti ſolitudinem facerent, in montes perfugiunt.

Ingenuæ & magnanimæ libertatis in Barbaro exemplum.

IN hoc rerum ſtatu, Gubernator, etſi morbo aliquantum impediretur, nihil tamen propterea intermittere quo minus alterum Cacicum, qui adhuc in vinculis ſupererat, flagitando vrgeret, dictitans ſe ab illo certam auri ſummam expectare. Sed quamuis illum diu multúmq; omnibus machinis oppugnaſſet, minaretúrque ſæpenumero ſe occiſurum, ni ab eo aurum acciperet, Cacicus tamen cum ſibi aurum non eſſe affirmaſſet, in eo ad extremum vſque conſtanter perſeuerauit. Tandem Gubernator ira incenſus, niſi aurum adferri ſibi maturè procuraret, raptari ſe illum & canibus obijci iuſſurum, apertè denunciat. Ad hæc Cacicus intrepidè, Mirari ſe, ait, Gubernatorem adeo vaniloquum & mendacem quando toties cædem ipſi minatus, re ipſa nondum patraſſet. Sibi quidem mori optabilius eſſe, quàm ita in vinculis anxiam vitam trahere. Se fidei eius credentem, vltro in poteſtatem eius veniſſe, cum ab eo comiter ſe acceptum iri, nihil verò minus quàm ita fœdè cruciari, ſperaret. Ad vltimum addidit, ſe non poſſe imaginari quod genus hominum Chriſtiani iſti eſſent, qui tot ac tam nefanda ſcelera per omnia quæcūq; adijſſent loca ederēt, mirari ſe quomodo tellus adeo patienter tā immanes beluas alere & ferre ſuſtineret. His verbis Gubernator perculſus & ab ingenti iracundia defixus in ſilentium, nihil reſpondit niſi, Iure captum illum à ſe cuſtodia attineri, vt, ſublato ſale & melle, furti compertum.

DID-

DID GOTIEREZ REBVS PARVM EX VOTO FLVENTIBVS, PAVLAtim contabeſcit. A Barbaris interficitur. Indis equitatus formidabilis.

CAP. XII.

INTER has rerum vices Gubernator ſex Indos ſcapham ad mare miſerat ad quendam ſuum clientem, vt ab eo balliſtas, clypeos, aliáſque ſarcinas acceptas aduehérent. Illi rebus omnibus acceptis & ſcaphæ impoſitis, curſum auertunt, neque poſtea aut viſi, aut de ijs nuncius vllus ad Gubernatorem allatus eſt. Ipſe ſcapha amiſſa, Cacicis fuga ereptis myoparone non remeante, quum etiam penuria commeatus maior pars militum fugam ſpectaret, anxius mœrore & triſtitia contabeſcebat. Poſtremò quum nihil iam melioris ſpei aut remedij ſupereſſet, velut amens & conſilij inops in mediterranea progredi ſtatuit. Itaque quum militibus iter pronunciari iuſſiſſet, & quidquid frugum ſupererat, quod exiguum erat, inter omnes diuiſiſſet, infirmos & ægros ad mare dimiſit, ac cum ijs vnum ex domeſticis ſuis, qui Alphonſum Piſanum moneret, vt ſimulac ad portum myoparone applicuiſſet, ipſum ſequi maturaret. Se verò, vt ille præeuntem veſtigijs conſectari poſſet, crucibus per interualla diſpoſitis itinera ſignaturum.

Indi toties ab Hiſpanis decepti eos tandem fallunt.

IAM verò omnibus ad expeditionem accinctis, Cacicus vbi intellexit ſe cum alijs ſuis Indis & impedimentorum parte à Gubernatore abduci onuſtum ludibrio atque oſtentui: tantum ex ea re mœrorem animo accepit, vt puerilem in modum crebros gemitus & planctus ederet. Tandem à Gubernatore precium pro libertate paciſcens, ſi ſolueretur, intra quatriduum magnam auri copiam pollicetur. Gubernator ei libenter vincula exemiſſet, niſi à familiaribus quibuſdam prohibitus eſſet: quum illi dicerent eum ab Indo deludi & pollicitationibus vanis lactari, ac ſi quatuor præterea dies diſceſſum differret commeatus ad iter defore. Semper illi fore ſui redimendi copiam, in præſentia verò

præſtare expeditos milites, hac ipſa nocte ad diripiendum eius populum mittere, quàm promiſſorum eius fidem opperiri. quippe ita & alimenta exercitui prouiſurum, & Indica mancipia miniſterijs apta capturum. Id conſilium Gubernatori diſplicuit, metuenti videlicet ne Hiſpani, ſiquos mitteret, eo deſerto aufugerent.

ERGO iter ingredimur, vixque è tabernaculis egreſſi eramus quum præſagiens ego, quid nobis tandem fieret, Hiſpanum quendam his verbis affatus ſum: Nos ad lanienam proficiſcimur. Ille verò mihi reſpondens: Tu, inquit, vnus eorum es, qui volebamus iſti vel inuito Principatum vnum acquirere. Quum quinque aut ſex dierum iter emenſi per ſyluas & montes eſſemus, nullo humani cultus veſtigio nec tugurio reperto: atque inter cæteros montem vnum ſuperaſſemus xv. millia. paſſ. admodum in altitudinem, in deſcenſu abruptum, adeo iniquis & arrectis ſaxis, vt virgulta & radices arborum circà eminentes ſæpe retinere neceſſe eſſet, ne fallente inſtabili gradu in præceps deuolueremur: tandem ad ingentem amnem peruenimus, & ad eius ripam caſas aliquot deſertas inuenimus, quas venatoribus hoſpitium præbere conſueuiſſet, repertis intus oſſibus & capitibus ceruorum, tigrium aliorúmque animalium, coniecimus. Ibi Gubernator biduum moratus, ac reperta magna copia eorum fructuum quos vulgò Mamei vocant, & propter exiguum flumen multis eiuscemodi radicibus quales ſunt in Hiſpaniola eæ, ex quibus conficitur ſecundarius ille panis quem Cazabi vocant: optimi tamen illis ſaporis & quæ ſub prunis incoctæ ſtomachum non læderent his, inquam alimentis repertis ſtrenuè famam expulimus.

De hoc fructu ſuprà pag. 25.

VLTERIVS progreſſi, poſt triduum in biuium incidimus: quumq; Gubernator in eo viarum diuortio hæreret vtram eligeret dubius, Indũ vnum ex ijs quos ſecum captiuos ducebat, interrogat, Vtra certius rectiúſque ad aliquem Indorum pagum ferret. Is quum ſe neſcire reſpondiſſet, Gubernator eum ab Æthiopicis ſuis mancipijs abſtrahi ad capitale ſupplicium iubet. Illi eum, vt erat imperatum, iugulant, dicendo, Malos homines hunc in modum tractari. Quum idem à Cacico percontatus eſſet, dixiſſétque & ille ſe neſcire: ab Æthiopibus corripi hominem, & alterius exemplo interfici iubet. Ille vbi eos tendere, ad ſe videt, depoſito quod ferebat onere caput mirabili cum tolerantia ad mortem inclinat. Barbari hominis conſtantia victus Gubernator, pœnam ei ſe remittere & vitam concedere, dixit.

Indi in tormentis mori quàm ſuos prodere malunt.

Eo loco tres Hiſpani fame adeo debilitati vt ſtare non poſſent, relicti: poſtea ab Indis trucidati ſunt. Sub eius diei veſperam Gubernator animaduerſo nobis nihil ad veſcendum ſupereſſe, quum eorum alimentorum quæ ipſe reliqua haberet, nihil cuiquam impertiri vellet, canes mactari & inter omnes diuidi iubet. Ego tamen partem meam paulo poſt alteri dedi, quòd ex illis carnibus vermes efferueſcerent. Inde Gubernatorem adii, ſperans fore, vt aliquid ab eo obtinerem ſed ille me ad

radices

radices arborum delegans, ijs me veſci iuſſit. Itaque Hiſpanis quidam eò reſponſo cum alijs audito, Domine Gubernator, inquit, quando proſperæ & aduerſæ fortunæ ſortem nobiſcum ſubire non vis, ſolus bellum gerito. His verbis Gubernator, ſimul tribunorum precibus, permotus, etſi malè libenter, caſei trilibrem quadram in triginta quatuor partes diſſectam inter omnes diſtribuit: ita veſperam illam vtcunque tranſegimus. *Hiſp. militis libera vox.*

EADEM illa nocte Gubernator coquo ſuo mandauerat vt fruſtum vnum ſuillæ carnis coqueret: quumque excubiarum agendarum circa gallicinium meæ vices eſſent, illac fortè præteriens, ad ignem accedo. vbi quum dormientes omnes & ſopitos offendiſſem, arreptum confeſtim lignum cultello exacuo, demerſumque in ollam veruculum illud ligneum in ſuillam defigo: extraho, & in peram meam recondo. Mox ad ſtationem meam & vigilias reuertor, multo lætior quàm ſi in ingentem aliquem theſaurum incidiſſem. Gubernator vt reſciuit, quamquam admodum iratus, nihil tamen grauius eloquutus eſt quàm, Scilicet id tempus eſſe ollæ ſine cuſtodia relinquendæ: ego verò valedicens radicibus arborum, ſuillam comedi, etſi paulo ſalſior eſſet. *Fames ſagax.*

BIDVO inde quum ad ſyluam quandam perueniſſemus, in ipſo ingreſſu Indum repente conſpicimus ponè arborem ſtantem. Speculator is erat, qui ſimul vt nos animaduertit, mirabili pedum pernicitate ceruũ æquans, ad prouinciæ regulum aduentum noſtrum ſignificatum abijt. Itaque ſequentis diei ſummo mane Indorum agmen repente in nos ingruit.

Fortè Gubernator illa hora naturæ requiſitis parens, ab ea parte erat quà hoſtes aduenere: itaque primus ab illis interfectus eſt. Illi facto vlterius gradu, horrendis cum clamoribus, terribili ſtrepitu buccinis & tympanis excitato, omnes purpureo & nigro diſtincti corpora, pennísque coruſcantibus inſignes, & monilibus ac torquibus colla circumdati (qui mos bella ineuntibus Indis eſt) tumultuoſè in nos erumpunt. *Hiſp. Indos vexantium præmia.*

EGO quum enſem & clypeum arripere vellem, ad galeam cuiuſdam commilitonis mei offendi, quam ſub folijs latentem ille accipere non meminerat: eam caſu ita repertam capiti meo impono: atque eius quidem præſidio, per Dei gratiam, illius prælij diſcrimini ereptus ſum.

Quum enim nos Indi lapidum nimbo obruerent, eam galeam crebris ictibus adeo ſignarunt, vt fabrili malleo contuſam diceres. Quum vtrinque ſemiquadrantis horæ ſpatio æquo ferè marte pugnatum eſſet, tandem multis interfectis Indis, ceteri terga vertére.

Sed quum recentes alij ſubſidio feſſis venirent, nouus de integro labor nobis obijci: & noſtrûm magna pars inedia magis quàm prælii labore confecti, furentiumque hoſtium tantæ multitudini impares, breui ſaxis ſudibuſque mactati, & palmeis contis in vtrumque latus tranſuerberati ſunt. *Indorum de Hiſpanis victoria.*

Ipſe quum Tribuni noſtri lateri hærens, eum ſaxo percuſſum extra ſyluam & moribundum ad terram collabentem vidiſſem, iam ſolus poſt arborem delitui. Ibi quum recenti clade confuſus & conſilij planè inops ſtarem, duo Hiſpani cruore oppleti ad me veniunt, &, Quid hîc facis Mediolane, aiunt: quando noſtri omnes occubuerunt, quin iter quâ venimus retexentes vitæ noſtræ conſulimus? Progredior ipſe & alij, ac per medium viginti quinque amplius Indorum agmen erumpimus. Omnes ij reguli aut primores erant, quibus lancea tantùm in manu erat, amictus nodo ex humeris dependens: corpora, vt cæteris, nullis coloribus picta. Eorum vnus telum mihi in guttur adigit: ſed irrito ictu ob thoracem bombyce ſuffultum quo indutus eram. Tandem euadimus, nec procul inde in vertice montis ſacerdotem noſtrum reperimus, qui eò cum duobus militibus ſub initium pugnæ aufugerat.

DVABVS inde pòſt horis Alphonſum Piſanum tribunum militum obuium habemus, qui cum viginti quatuor Hiſpanis Gubernatorem veſtigijs perſequebatur. Inter hæc amplius centum Indi necopinantibus nobis ſuperueniunt, gladijs, clypeis & balliſtis, quas noſtris eripuerant, armati: circumfuſique ſaltando ac tripudiando ex ijs nonnulli Hiſpanica lingua clamabant, Accipe aurum, Chriſtiane, accipe aurum. Vbi tamen nos haud ſpernendo numero eſſe viderunt, terga vertêre.

Indi Hiſpanis auaritiam exprobrant.

NOS inde intolerandis cum laboribus & periculis vix tandem ad mare erepſimus: duo illi Hiſpani, qui mecum prælio exceſſerant, quum propter vulnera viæ laborem ferre non poſſent, feſſi ad radices montis cuiuſdam ſubſtitere. Venere poſtea duo adoleſcentes, qui in ijs ſyluis, vbi prælium commiſſum fuerat, tamdiu delituerant, donec Indi abijſſent.

Egreſſi referebant ſe rei præſentis intuitu comperiſſe, Indos caput, pedes & manus Gubernatoris truncatas, ſimulque duorum Æthiopum, extuliſſe, ceteros ſpoliatos nudatóſque in præterlabens illac fluentum abieciſſe: atque omnes manubias & ſpolia legiſſe præter ſaponem & oleum. E noſtris XXXIIII. Hiſpani & duo Æthiopes cecidere, ſex tantùm ſuperfuimus: ex hoſtibus multò plures cæſi ſunt.

QVATVOR fermè millia Indorum erant in acie, quantum æſtimari potuit: ignaui tamen illi & timidi adeo, vt ſi quatuor tantùm equos habuiſſemus, numquam nos illi aggredi auſi eſſent. Indi enim ferociſſimum illud animal vehementius formidant, quàm omnia Hiſpanorum arma: neque illud occultum habent, imò palam dicunt non Chriſtianorum virtute, non armis, tormentis, haſtis, gladijs aut balliſtis, ſe victos & ſubactos eſſe, ſed equorum ferocia & furore perterritos. Idque adeo experientia ipſa & præſens rerum effectus docet. Quæcunque enim loca pedeſtres adiere Hiſpani, quò equi penetrare non potuerunt, in ijs ſemper ab Indis victi ſunt.

Hiſp. de Indis victoria, equis magis quàm ipſis debentur.

In

IN Mexico quidem, cum primum ea prouincia ab Hiſpanis tentata eſt, hominem equo inſidentem vnicum & indiſcretum animal eſſe Indi vulgò credebant.

1 INDIS Occid. vſque adeo formidabiles ſunt equi, vt & moloſſi, quum videlicet metuant ne ab illis vorentur, mille eorum pedites à tribus equitibus in fugam vertantur. Relat. Nun. Guſman. occupatam à Ferdinando Corteſio Mexicanam prouinciam, Barbari quum prætereuntes illac Hiſpanos equites honorificè exciperent, tum maximam curandis eorum equis diligentiam ſtudiumque adhibebant. Primum enim, ingenti hydria plena aquę equo adpoſita, non vulgari pabulo ſed Maizio cum viridi tum ſicco implebant præſepe: mox equili multa herba conſtrato, roſas deſuper & alios flores ſpargebant: idque non tam beneuolentia quàm metu, quem iam inde ab initio conceperant, quum à Corteſio domiti iugum accipere coacti fuerant: cuius rei ipſi præcipuam cauſam equis magis quàm Hiſpanis tribuerent.

HISPANI

HISPANI QVO CONSILIO EXPEDITIONES IN INDIAM SVSCEPERINT.

Ferdi. Sotti & Pamph. Nauaraez infauſtæ expeditiones, Ferdi. Corteſij in Mexicanos ſæuitia & perfidia.

CAP. XIIII.

IAM ex ijs quæ diximus colligere poſſunt Lectores quo animo conſiliòve Indicas eas gentes ſubactas Hiſpani ſub imperium egerint. Etſi enim ferè in Hiſtorijs quas edidere, virtutes ſuas laudibus in cœlum ferãt ſcribantque ſe aſſiduè in illis terris pro Chriſtiana fide pugnaſſe: res tamen ipſa perſpicuè demonſtrat eos, in illis maximè prouincijs, ſola auaritia incenſos tot expeditiones & bella ſuſcepiſſe. Id verum eſſe argumento eſt Præfectorum & Gubernatorum, qui eò traiecerunt, varietas. Vbicunque enim aurum & opes non inuenere, ibi morari noluerunt. Eius rei exempla aliquot afferam.

Anton. Sedegni expeditio infauſta.

PRIMVM Antonius Sedegnus ſinum Parienſem inuectus cum amplius ſeptingentis Hiſpanis, & auri famam ſequutus, poſtquam diuerſas prouincias per triennium peruagatus, diuitias pro ſpe ac cupiditate ſua non reperit, ibi habitare noluit. Ad extremum aduerſa valetudine correptus breui deſperatione magis quàm morbo extinctus eſt: & ex tãto militum numero quos ſecum circumduxerat quinquaginta quinque tantùm ad ſinum regreſſi ſunt.

Ferd. Sotti in Floridam expeditio.

FERDINANDVS Sottus cum quingentis Hiſpanis in[1] Floridam cum imperio & Gubernatoris titulo miſſus eſt. Hæc prouincia à Ioanne Pontio Legionenſi primùm inuenta erat: eoque nomine ab eo inſignita, quòd eò Reſurrectionis die appuliſſet, quem vulgò Paſcha floridum appellant. At Sottus ſimul vt prouinciam attigit, per varia loca diſcurrere, & incertis vagari ſedibus, quum pro certo haberet ſe ingentes gazas & theſauros reperturum. Ita oberranti quum aliquot Indi

quot Indi aureis bullis redimiti occurriſſent,ſcitatuſq; eſſet vnde aurū ſumerēt:reſponderūt ſe ex longinquis regionib.petere.Ille ratus eos ita dicere vt eum finib.ſuis arcerent,iam ſatis gnaros quid Chriſtiani per eas oras quæſitum irent: cruciare aliquos cœpit,& tormentis fateri ſubigere vbinam aurariæ eſſent. Inter alia ſæuitiæ exempla ab eo edita hoc vnum inſigne eſt. Quindecim Cacicos captos iam in poteſtate habebat: niſi locum vnde aurum ſumerent,indicarent,minatur ſe omnes crematurum: miſeri illi metu mortis oblato conſternati, ſecuri de facilitate credentis: nec quid dicerent ſatis ſcientes, promittunt ſe intra octiduum in eum locum deducturos vnde aurum magna copia ſumeret. Iam duodecim dierum iter peregerant, nec vllum auri veſtigium aut indicium exſtabat, Itaque eluſus Gubernator & multùm indignatus, truncatos manibus dimittit. *Auaritiæ crudelis exemplum.*

HAVD ita multo pòſt quum vnus ex principibus eius prouinciæ regulis ad Gubernatorem viſendum veniſſet, munera ei Pſittacos duos & criſtas pennatas afferens, ſciſcitatus ex eo eſt, quis eſſet, vnde domo, quídve quærens veniſſet in eas terras, tot ac tam fœda facinora perpetrans. Gubernator per interpretem reſpondet, id quod ferè alij omnes duces & Præfecti, Se Chriſtianum eſſe, Filium Dei, creatoris cœli & terræ: veniſſe eò vt diuinæ ipſius legis notitia eas gentes imbueret. Ad hæc regulus: Si Deus tuus (inquit) iubet vt alienas terras latrocinando, vrendo,trucidando,nec vllum ſceleris genus prætermittendo,perambules,tibi maturè denunciamus,fieri non poſſe vt vel ei vel ipſius legi credamus. Hoc reſponſo repercuſſus Gubernator abijt, & modò in hanc modò in eam partem errans, ſpe ditiſſimæ alicuius fodinæ reperiendæ omiſſa condendæ coloniæ cura, quinto demum anno ſanguinis profluuio perijt. Ita miſer vitam pariter & auri ſitim amiſit, & quicquid è regia Attabalipæ Peruani principis gaza manubiarum collegerat. *Indi à Chriſti religione ob Hiſpanorum ſcelera abhorrent.* *Auaritiæ merces.*

PAMPHILVS Naruaez cum ſexcentis Hiſpanis ad fluuium Palmarum tendens(qui in eadem Floridæ ora,centum millibus paſſuum ſeptētrionalior Panuco eſt) cum dimidia parte exercitus in litus ignotum egreſſus: poſtquam aliò ſe appulſum,periti alicuius naucleri penuria, quā quò ſperabat, intellexit, neque ibi vllum auri ſpecimen inuenit: Coloniam inſtituere neglexit. Interea quum ad veſtigandum fluuium Palmarum naues & alteram militum partem miſiſſet, ingenti infortunio ictus eſt. Naues tempeſtate ad prominentia litorum eliſæ: Hiſpani propè omnes,hauſti fluctibus:pauci aliquot eiecti in litus,aliquot annos per eas oras latitabundi oberrarunt. Ad extremū; duodecim ex ijs fame in rabiem verſi,alij alios morſu dilacerarunt. Deniq; è ſexcētis illis Hiſp.quos duxerat,vix decē reduces annotati ſunt. Iſti cum Mexicum perueniſſent, publicè dicebāt ſe in ęgrorum tantùm ora inſufflantes,plurimos ſanaſſe, &,quod maius,4 tres mortuos reuocaſſe ad vitam.Sed mihi,quæſo,ignoſcat eorum ſanctitas: ego facilius crediderim necatos ab illis quatuor viuos quàm vel dimidium mortuum ſuſcitatum. *Pamph. Naruaez expeditio ad Flor. Palmarum.* *Hiſpani mortuos à ſe in India ſuſcitatos venditant.*

IAM quid dicemus de Ferdinando Corteſio? qui quum nouam Hiſpaniam ſubigeret, vbi mexicum regis ipſius ſponte ac voluntate ingreſſus eſt: atque inde frangendis Pamphili Naruaez conatibus obuiam ire neceſſe haberet (qui cum nongentis Hiſpanis ad Veræ-crucis coloniam appulerat:, Didaci Velaſquis Cubæ inſulæ præfecti miſſu & mandato, vt eum opprimeret vel expelleret è prouincia, quòd Velaſqui rerum à ſe ipſius auſpicijs geſtarum & nuper inuentæ oræ rationem non reddidiſſet, vt legatum par erat à ſummo Præfecto ad eam ipſam rem ſuſcipiendam miſſum) quum, inquam, ipſum Corteſium Pamphilo aduentanti occurrere oporteret, Mexico egrediens Petro Aluarado tribun. milit. cum ducentis & quinquaginta Hiſpanis præſidium ciuitatis & collectarum manupiarum cuſtodiam committit.

Ferd. Corteſii perfidia, in ſuos ſæuitia in Barbaros.

QVVM forte incidiſſet, vt plures Indi & plebeijs permiſti nobiles, feſto quodam ipſis die, canentes carmina cum tripudijs & ſollenni ſaltatu per vrbem irent, accurrunt ad pompæ celebris ſpectaculum Hiſpani. Ibi ſimulac auro & varijs monilibus fulgentes ciues conſpicati ſunt, victi effreni auaritia milites, victus & ipſe Aluaradus, pudore omni peſſundato, hoſtili rabie in pompam irruunt & turbam inermem promiſcuè cædentes, multis vulneratis, multis interfectis, omnes omnibus illis ornamentis ſpoliant. Sed mox ab Indis tam indigno facinore ad rebellionem & vltionem accenſis, maxima pars eorum Hiſpanorum cęſa eſt.

Impudentis & effrenis auaritiæ exemplum.

HIC parum lætus nuncius ad Corteſiũ allatus, eum, debellato Pamphilo, Mexicum properè reuerti coegit: vnde breui, non ſine maxima Hiſpanorum clade, ab Indis eiectus eſt. Illi poſtquam Montezumam regē ipſi ſuum, qui Corteſij partes fouebat, lapide grauiter ictum interfeciſſent, regem alium nomine Qualtimoc creant. Corteſius poſtea multis exhauſtis laboribus, multiſque ſubactis populis, nouo Hiſpanorum ſubſidio auctus, & ingens Indorum agmen ſecum trahens, Mexicum obſidione cingit, & tertio demum menſe vrbe potitur. Eminebat inter cetera, ſumma militum alacritas, pro certo habentium ſe ingentibus theſauris diutinam auri famam abundè expleturos. Sed hiantes eorum cupiditates Barbari eluſere. Illi enim omne aurum argentumque ex publico priuatoque collatum, deſperata vrbis tutela, in lacum, in quo vrbs ſita eſt, proiecerant.

Auaritia Hiſp. ab Indis eluſa.

Itaque Hiſpani ſpe irrita confuſi & frendentes, pleroſque ciuium ira in rabiem verſa, torquere crudeliter incipiunt, ſubinde quærentes vbinam aurum eſſet. Sed illos, non verbera, non ignes (quamquam multi inter dolores exſpirarent, aut diſſolutis membris mutilarentur) peruicere quin conſtanter ſe ſcire negarent.

CORTE-

CORTESIVS ipſe, nihil auri argentíve ac ceterarum rerum quas vrbe excedens reliquerat, comparére vehementer miratus: nec ipſam adeò regiam Montezumæ gazam, quam ingentem eſſe fama tulerat; nec quæ ad ornatum templorum & cultum deorum dicata fulſerant: poſtquam ea vbi eſſent, nulla vi exprimi à plebeis nobilibúſve indigenarum poſſe comperit: Regem ipſum & Regium ſcribam corripi ratuſque impares dolori aliquid de theſauris certiùs faſſuros tormentis ſubijci iubet. Sed illi quoque tortorum manus conſtantia fatigauere, nec quicquam ab ijs extorqueri potuit: donec ipſe Scriba, quum lento igni amburetur Chriſtianorum ſæuitiam increpans, miſerabili cum gemitu ſex intra horas vitam inter cruciatus finiret. *Indi conſtanter mori malunt quã Hiſp. auaritiam explere.*

CORTESIVS quum regem quoque ipſum obſtinato animo & ſuperante patientia dolores mortem potius oppetiturum quàm quidquã proditurum cerneret, tormenta remoueri iuſſit. Verùm haud ita multo pòſt, quum catenis onuſtum per varias prouincias aliquandiu velut ad ſpectaculum circumduxiſſet ei laqueo gulam frangi iuſſit. Proditum fama eſt indicio Indi cuiuſdam atque accuſatum, clam ſollicitaſſe regulos quoſdam vt manu facta Corteſium & Hiſpanos omnes necopinantes trucidarent. Tradunt alij Corteſium vt ſe eius cuſtodiendi ſollicitudine liberaret, iuſſiſſe interimi: cumq; is apud Corteſium tanti criminis argueretur, ille reum læſę regiæ maieſtatis videri eum dixit & iudicauit, quòd ſuos ad cædem ipſius atque Hiſpanorum clanculum conſciuiſſet. De tormentis verò ſic apud eum excuſauit, id nimirum à ſe præter morem ac naturam ſuam, Quæſtorum regiorum poſtulatu, factum, quòd intellexiſſet ei cognitum eſſe vbi Montezumæ gaza aſſeruaretur. Et Quęſtor ipſe regius qui aderat, adiecit, Id non à ſe alio conſilio factum quàm vt regia vectigalia augeret. *Perfidia Corteſii ſæuitia & ludibrijs cumulata.*

IAM, vtrum hæc quæ nunc edidi & innumera eiuſmodi alia quæ à me proferri poſſunt ſint hominum pro fide Chriſtiana pugnantium officia & facinora, an non, nemo adeo hebes eſt quin facillimè iudicet.

1 FLORIDAM primus inuenit Ioannes Pontius Legionenſis, eamque hoc nomine inſignem fecit. De cuius expeditione vide infra in noſtro De Gallorum in Floridam nauigatione libello, cap. 1.

2 Pamphilus Narüaez, is eſt quem Didacus Velaſquez, Cubæ præfectus, cum nongentis circiter Hiſpanis in nouam Hiſpaniam miſit, vt inde Corteſium vel viuum vel mortuum expelleret. Anno M D. X X. Sed is vt prouinciam attigit, fallacibus verbis à Corteſio circumuentus, & præter ſpem in Cempoaia vrbe captus: dum reſiſteret ac ſe manu defenderet, alterum oculum, & mox exercitum, amiſit. Diu in cuſtodia habitus, ac tandem liberatus, anno M D. X X V I I. ad Fluuij Palmarum prouinciam expeditionem inſtituit, infelici exitu.

3 Fortè in ea ora adeo fœda tempeſtas & intoleranda vis frigoris inciderat, vt Indi quibus Hiſpani ad radices eruendas & piſcandum vtebantur cibaria expedire non poſſent. Itaque Hiſpani fame ad tantas anguſtias redigi, vt quinque eorum in Xamo eius oræ litore, conſumtis omnibus alimentis alij alios manderent.

Neque ex ijs vllus, præter vnum ſuperfuit, quum non haberet à quo manderetur. Digni viſi ſcriptoribus quorum nomina proderentur: Sierra, Didacus Lopez, Gonzallus Ruiz, Corral & Palacios: quanquam, vt tam horrendum nefas premat Gomara ſuo more, ab ipſis Indis comeſtos ſcripſerit. Eo quidem adeò conturbatos offenſoſque ipſos Barbaros fuiſſe conſtat, vt ſi id maturè cognouiſſent, quotquot ibi erant Hiſpanorum cæde tam execrabile facinus expiaturi fuerint. Relat. Aluar. Nun.

4 Id ſcribit de ſe ipſo Aluarus Nunez in ſua Relatione: Indum videlicet quendam, quem multis ſignis ferè mortuum eſſe conſtaret, à ſe & ſocijs ſuſcitatum. Penes autorem fides eſto.

5 Didacus Velaſquez, Cubæ Gubernator, Ferdinandum Corteſium ad nouam Hiſpaniam, à Griſalua nepote ſuo nuper repertam, occupandam miſerat. Corteſius, iam continentis parte ſubacta, muneris ſibi commiſſi Velaſqui rationem reddere neglexit: ſed rectà ad Cęſarem Relationem ſeu Commentarium prouinciæ repertæ & rerum ab ſe geſtarum cum multis & precioſis muneribus miſit. Id vbi renunciatum Velaſqui, Corteſio, perduellionis damnato, magiſtratum abrogat & Naruaen ad eum prouincia expellendum mittit.

OVA CROCODILORVM EDVLIA. IGVANNÆ LACERTARVM GENVS. MANATI piſces. Suerenſium mores. Animal gemino vtero inſigne. Veſpertilionum dirum genus.

CAP. XIIII.

CARTHAGINEM nouam redeo, vnde in hæc oratio diuerterat. Poſtquam ad mare, eò quo ſuprà dixi modo, peruenimus, ibi nos aliquot dies aduerſa tempeſtas & tumidum mare detinuit. Sed dum ibi moramur, parua res ſed iucunda auditu, mihi cum milite quodam interceſſit. Ille canem fortè ad mare relictum, quum Gubernatorem in mediterranea progredientem ſequeremur, inedia ſubactus mactauerat: quumque eius partem igni torruiſſet, me ad prandium inuitauit, quòd ipſi de quadra caſei (quam ab Alphonſo Piſano trib. militum emeram) deſectam particulam liberaliter paulò antè elargitus eram. Sed quum accubuiſſem eoque cibo ita iucundè veſcerer, vt nihil vnquam ſuauius ediſſe viderer in vita, ille repentè quæ ante me poſita erant tollere & dicere, Frater mi, tu nimiùm comedis: ego vetulus ſum & infirmus, tu iuuenis & ætate integra. Abi hinc ſodes: oh nolo te meo cane vlterius veſci. Hîc ego, quamquam non ſatis æquo animo, patienter tamen demiſſis auriculis abij. *Fames pudore caret.*

TRANQVILLATO tandem mari, ſoluimus & ad emiſſarium Nicaraguenſis lacus vela fecimus, ibi Luſitanum quendam aſſequuturi (Franciſco Calato nomen erat) quem Gubernator noſter, ob acceptos ab eò mutuò ter mille & quingentos ducatos aureos, legatum ſuum & Proprætorem deſignauerat. Sed per contrarios ventos, qui ad Nomendei nauigantibus afflabant, ibi vltra bimeſtre ſpatium ſummis omnium rerum anguſtijs & fama obſeſſi ſubſtitimus: ac niſi oua Crocodilorum nobis ſumma copia ſuppeditaſſent, quæ ad ea litora in arenis reperiebamus, certè maxima pars noſtrûm inedia miſerè contabuiſſet. Ea oua, an- *Oua Crocodilorum*

oua, anſerum ouis magnitudine paria, ſi ſaxis allidantur contunduntur quidem, nec tamen franguntur. Itaque cultello ea recludi neceſſe eſt. Sapor eorum qualis Muſchi ſemiputridi, & principiò quum ab eorum eſu abhorrerem, neceſſitas & penuria me ad aliorum exemplum imitandum adegit.

Iguanna, ſerpens. ANIMALIVM præterea genus quoddam quadrupes venabamur. *1 Iguannas* vocant, lacertulis noſtris forma haud abſimiles: quibus palea quædam è mento velut barba dependet, vertice etiam capitis criſta, inſtar gallinaceæ, inſigni: in dorſo eminentes pinnas quaſdam, velut ſpinas, ſubrigunt. Fœminæ maſculis præſtant: oua earum carnium ſaporem vincunt: & ancipiti victu non magis terræ quàm aquæ aſſueuerunt.

IN Nicaraguenſis lacus alueo multi & grandes piſces ſunt: in ijs vnum eorum genus qui ab Hiſpaniolæ indigenis vulgò *2 Manati* appellantur. *Manati piſces.* Neque enim dicere poſſem quo nomine eum notent eius quondam loci accolæ Indi. omnes enim propter nefandas iniurias quas ab Hiſpanis perpetiebantur, in vicinas ſyluas ſe abdiderunt. Hic piſcis Lutræ propè formam referens xxxv. pedes longus. xii. craſſus eſt: capite & cauda bouem referens: exiguis oculis, pelle dura & piloſa, coloris veneti, pedes duos elephantinis ſimiles habet: feminæ eius generis, vt vaccæ, catulos pariunt, eoſque gemino vbere alunt.

EORVM piſcium aliquot ipſe vidi in perexiguis quibuſdam inſulis, tum etiam in carectis ingentis huius fluuij: in vrbe verò Nominis-dei ſæpe eorum carnibus vſus ſum, ſalitis videlicet: earum ſapor vt ſuillæ eſt. *Gomara Hiſt. nat. lib. cap. 31.* Scribunt nonnulli carnem eius piſcis guſtu vitulinæ quàm ſimillimam eſſe, vnde è duobus alterum exiſtere neceſſe eſſe colligo, nempe aut Hiſpanum iſtum eam carnem tam auidè appetijſſe vt multò ſuauior quàm eſſe videretur: aut certè vitulinam nunquam deguſtaſſe.

Suerenſium mores. QVOD ad mores Suerenſium Indorum attinet, à ſupradictis parum differũt, niſi quòd humana carne non veſcuntur: eorum lingua dicentibus facilis: Terram *iſcha*: homines *Cici*: morbum *ſtaſa*: aurũ *Chiaruchla*, vocant. In ea prouincia aprorum montanorum, & ferociſſimorum tigrium ingens copia reperitur: leones etiam, ſed timidi, qui viſo homine fugiunt. Serpentibus quoque abundat inuſitatæ magnitudinis, ſed veneno carentibus: & cercopithecis. *Caſcuij animal.* Aliud quoque ibi eſt animal (quod ab indigenis *3 Caſcuij* dicitur) nigri porci ſpecie, piloſum, duriſſimo corio, exiguis oculis, auribus patulis, vngulis fiſſis, breui promuſcide munitum, vt elephas: barritu adeo terribili, vt homines obſurde faciat: cæterum carne ad eſum ſuaui.

PRODIGIOSVM præterea ibi aliud, animal viuit, cuius ventri na-

tri natura alterum ventrem marſupij inſtar affinxit. quoties demigrat, catulos in eum loculum recondit & geſtat. Id animal corpus & roſtrum vulpis: manus ac pedes cercopitheci: aures veſpertilionis habet. Ibi etiam pauones, phaſiani, perdices & alia auium genera varia viſuntur, ſed longè à noſtris diſcrepantia. *Animal gemino vtero inſigne.*

VESPERTILIONVM quoque dirum genus eam prouinciam infeſtat, qui noctu dormientium corpora morſu appetunt & roſtro pertundunt: neque vſquam alibi per omnem eam oram quàm longè patet vſque ad ſinum Parienſem, infeſtiores ſunt eæ volucres quam in ea Prouincia. Mihi quidem aliquibus eius oræ locis, Nomine-dei præſertim vſuuenit, vt eiuſcemodi ſtriges nocturnæ dormientis pedum digitos adeo leuiter pungerent vt nihil perſentiſcerem: manè verò culcitram & toralia ſanguine fœdata perinde mirarer vt ſi ingẽs aliquod vulnus accepiſſem: ſed in hac prouincia numquam me roſtris foderunt, quin ſenſu vulneris excitarer, & duabus tribuſve poſt horis grauiter ex plaga dolerem. *Veſpertiliones diri.*

Quinetiam alis ſæpe ora euerberantes, ſi pedibus calceatis quieſcerem, manus ipſas roſtro feriebant. Itaque quum arcendę illi peſti nullam commodiorem opem reperirem parata ſemper in cubili ligamenta & faſcias vulneribus habebam: & ſimulac roſtrum defigi in me ſenſeram, vulneratū locum faſcia inuoluebā: is nullo præterea adhibito remedio triduo aut quatriduo ſanabatur. Atq; hęc hactenus de Didaci Gottieris gubernatione.

1 IGVANNA ſeu Iuanna, commune terræ & aquis animal, non tantum immergit ſe fluuijs, ſed etiam in arbores erepit. Horribile viſu, ijs qui eius naturam non norunt: ſed adeò mite ac tacitum, vt nec ſtridens, nec ingemiſcens, nec vinctum ſtrepitum vllum aut clamorem edens, decem imò viginti dies, ſine vllo cibo permaneat. Carne guſtu & eſu ſuauiſſima, ac propterea in delicijs niſi quòd qui lue Indica laborarunt, ſi ea veſcantur, recrudeſcentes & rebellantes priſtini morbi dolores ſentiunt. Serrata ei in dorſa pinna ineſt: cauda prælonga, in tenuitatem deſinens, & implicans ſe viperinis orbibus.

Oua quadragena aut quinquagena ſingulis fœtibus edit, rotunda & nucis craſſitudine, luteo alboque intus varia, qualia ſunt gallinarum, eaque edulia: ſed quæ in ſarthagine non oleo aut butyro, verùm ſola infuſa aqua vice olei, frigantur. Lacerti ſpeciem habet hoc animal: itaque ſerpentibus annumeratur, ſed innoxijs. Ouiedus Hiſtor. natur. Indic. libro decimo tertio, capite tertio.

2 Manati piſcis, ab Hiſpanis, ſic in Hiſpaniola nuncupatus, quòd pinnas ad caput & veluti binas manus habet. Animal id gemino in aquis & terris victu, & amicum hominis, vt tali experimento patuit.

Caramataxius Cacicus paruulum vnum quondam captum XXVI. annos in Guinaco lacu ſuis ædibus vicino, velut in vinario, panis fragmentis aluit. His allectus piſcis adeo cicur euaſit, vt Delphinas veterum ſcriptis celebratos vinceret.

Nam quo-

Nam quocunque diei tempore inclamatus ab reguli domeſticis, *Matto, Matto,* (ea vox Indis magnificum aut generoſum ſonat) velut ad familiare ſignum ex imo aduolabat, paſtusque è manu præbebat aſcenſuro dorſum: adeo vt egreſſus in ripam paſtum in ædes ventitaret, & cum pueris colluderet. Si qui fortè animi gratia lacum tranſmittere vellent, decem nonnūquam dorſo exceptos indefeſſus tranſuehebat. Et ludicro diu oblectati ſunt Indi: donec iniuria fugatus, per aliquot dies hominum conſpectu caruit. Quum enim Hiſpanus quidam, experiri volens an corio tam duro eſſet quàm vulgò fama ferret, ſeu per laſciuiam, iaculum in eum intorſit. Piſcis etſi ab ictu imperfoſſus manſit, infeſtam tamen ſenſit cuſpidem: & ex eo ſimulac barbatos homines aut veſtitos more noſtro animaduerterat, fruſtra vocaſſes: nec vocatus, nec inuocatus veniebat. Tandem quum fortè Attibunicus fluuius in inſolitam altitudinem creuiſſet, & extra ripas effuſus Guainabo lacui ſeſe immiſcuiſſet eius alueum ſecutus facetus ille & ſociabilis Matto mare & natales aquas repetijt. Martyr Ocean dec.3.lib.8.

3 De vtroque hoc animali agit Petr. Martyr Ocean.decad.1.lib.9.& 2.lib.9.

FRAN. FERNANDIS ET FR. MONTEGII IN IVCATANAM EXPEDITONES.

Iucatanenſium de Hiſpanorum dominatu querelæ. Fondurenſis prouinciæ deſolatio,& indigenarum inplacabile aduerſus Hiſpanos odium.

CAP. XV.

NOS è Nicaraguenſis lacus alueo egreſſi, duabus præterea comitati celocibus, quæ è Nicaragua onuſtæ commeatu decurrebant, decimo quinto die ad Nomen-dei appulimus. Ex ea ciuitate in occidentem nauigantibus & eam oram prætерlegentibus,quę tota deſerta eſt, mille fermè milliarium ſpatio, prouincia Fondurenſis occurrit:& trecentis millibus vlterius,in eadem illa ipſa ora, Iucatana prouincia aperitur. Eam Hiſpanorum ducum primus reperit Franciſcus Fernandez Cordubenſis, qui vix dum in terram egreſſus, peſſimè ab indigenis acceptus eſt. Ergo viginti duobus vulneribus perfoſſus, & multis Hiſpanis amiſſis, ad San-Iacobũ Cubæ metropolin ſpe irrita reuerſus eſt.

NON ita multò poſt,anno videlicet M. D. XXVII. Franciſcus Mōtegius, audito Iucatanam ditiſſimam & quæſtuoſiſſimam eſſe prouinciam, è noua Hiſpania ſoluit, cum titulo Gubernatoris. Is vbi primum ſuæ prouinciæ litus attigit, cum quingentis amplius Hiſpanis, multis equis & copioſo commeatu: conuenere eò velut ad eum viſendum aliquot Reguli. Illi quum amicitiam ipſius appetere ſimularent, diu apud eum manſerunt: donec occaſione exequendi facinoris oblata, eorum vnus dereptum è latere armigeri Æthiopis acinacem in Gubernatorem ſtrinxit. Interfeciſſetque ni ille rapto properè ferro ſtrenuè vim propuliſſet. illi nullo alio neque accepto neque illato damno ad ſuos ſeſe proripiunt. Ab eo Gubernator inſtructa ſuorum acie, pluréſque in manus diſperſa, Indos pluribus ſimul locis aggredi : & quæcunque caperet igni ferróque vaſtare. Indi quoque & ipſi fortiter pro aris & focis pugnabant.

Fr. Montegij in Iucatanam expeditio.

h Sed ad

Sed ad extremum, poſtquam continuis nouem annorum cladibus attriti, iam propè omnes regulos & duces amiſerant, fractæque cum animis vires erant, tandem arbitro & poteſtati Hiſpanorum ſemet permittunt. Itaque Montegius prouinciam perdomitam & pacatam, iuxta mandata regia, inter ſuos diſtribuit, & vnicuique eorum quorum ope Indos debellauerat, Indicæ vnius gentis ius ac ditionem aſſignat. Inde ad condendas colonias conuerſus, Hiſpalim, Emeritam, Salmanticam & alias vrbes, extruit, quarum maxima viginti quinque aut triginta fermè domibus habitatur.

HIS ita compoſitis, partim ſua, partim militum opera, Gubernator quum fortè cum Cacico eius prouinciæ quodam congreſſus (i Alquinotepis erat centum amplius ac decem annos vitæ egreſſus, qui tametſi baptiſatus eſſet, ſæpe tamen crebris ſuſpirijs & planctu teſtabatur quantum ex eo dolorem caperet quòd patriam Hiſpanorum armis ſubactam cerneret) Is ergo in familiari ſermone cum Gubernatore inſtituto: Montegi, inquit, quondam me iuuene, peſtifera quædam lues has terras inuaſit adeo ſæua vt vulgo homines incredibilem vim lumbricorum euomerēt. atque eam calamitatem tanta peſtilentia excepit, vt neminem noſtrûm cladi ſuperfuturum crederemus. Præterea non multo ante aduentum tuum tempore, nos cum Mexicanis cruenta duo prælia commiſimus, quibus amplius CL. millia hominum cecidere. Sed hæc leuia fuerunt præ intolerandis ſæuitiæ & auaritiæ exemplis, quæ tu ac tui milites in nos edidiſtis.

Hiſpanorum dominatio Indis qua uis alia calamitate grauior.

Ea regio aſpera & ferè ſaxoſa eſt, fertilis tamen, & piſcibus, fructibus Maizióque abundans. Humanis victimis litant, earum tamen carnibus non veſcūtur: apud eos nullæ auri aut argenti fodinæ repertę ſunt: vulgò magna apum examina alunt: bombycis ſeu goſſipij copiam habent: eo penulas ſindonum aut linteorum inſtar texunt, & ſubuculas ſine manicis. Id præcipuum vectigal patronis & principibus ſuis pendūt: eiuſque generis merces Hiſpani in Mexicum, Cubam inſulam, Fondurenſem prouinciam, aliaſque Indiæ regiones diſtrahendas diſpertiunt.

PORRO prouincia Fondurenſis (vt paucis eam abſoluam) cum primùm Hiſpanorum armis tentata eſt, quadringentis amplius Indorum millibus habitabatur: quum verò ibi ego eſſem vix octo mille ſupererant. Nam ab Hiſpanis partim cæſi in prælijs, partim in ſeruitutem abducti & venditi, & intolerandis laboribus in fodinis exhauriendis conſumti, & propè in ſolitudinem redacti ſunt. Pauci quoque illi qui hodie ſuperſunt (vt & ab alijs gentibus quæ Hiſpanis ſeruiunt ferè fit) vbicumque locum aliquem aſperum, ad habitandum vtcumque commmodum, inuenerunt, tametſi ægrè, eò tranſlatis rebus ſuis omnes commigrauére, vt Hiſpanorum declinato conſpectu quam minimum ipſis oculi doleant: tantam illi earum gentium gratiam & beneuolentiā ſibi conciliarunt.

Hiſpani abſumtis aut exactis incolis terras inanes in India obtinent.

IN ea

IN ea prouincia quinque coloniæ ab Hiſpanis conditæ ſunt, quæ omnes ſimul vix centum & viginti domus continent, eáſque maximam partem compactas arundinibus, ſtorea & palea contectas, maléque & infrequenter habitatas, quæ colonos allicerent. Caput earum Trugilium ſeu Turris-Iulia eſt, epiſcopatus ſedes, colli modico impoſita, vicina mari quâ Septentrionem ſpectat. Centum millibus inferiùs Portus eſt, quem vulgò Porto de Caualli appellāt. Ab eo portu diei vnius itinere abeſt San-Petri ciuitas in plano ſita, montibus vicino, nec procul inde flumen Vllua, & lacus, in cuius medio tumuli quidam terrei, inſularum inſtar, herbis & virgultis conſiti, ſpirantium ventorum arbitrio modò huc modò illuc vagi & ſtabiles feruntur.

OCTOGINTA mill. paſſ. vlterius Comaiaga & Gratia-dei occurrunt, duæ coloniæ à ſe inuicem amplius centum millium interuallo diſcretæ. Is ager frigore aliquantum temperatus, frumenti mediocriter ferax eſt. Inde pulcherrima & amœniſſima: ſed iam deſoluta, vallis Olanchiana ſequitur: in qua Hiſpani San-iacobum vrbem condiderunt. ea viginti circiter domus eáſque malè habitatas complectitur.

HIC vt legentium animis cogitandum ſubijciam, quàm æquis oculis eæ gentes nos intueantur, hîc rem quæ mihi cum Indis quibuſdam interuenit, lubens referam. Comaiagua fortè comite vno Hiſpano egreſſus, ad modò dictam ciuitatem tendebam: iamque quatridui iter confeceramus, nullo humanæ habitationis aut cultus reperto veſtigio: quum conſumtis cibarijs omnibus quæ ferebamus, ad exiguum quendam Indorum pagum peruenimus. Ibi quàm amiciſſimè fieri poteſt eos rogamus vt commeatu aliquo nos iuuarent: ſed neque precibus, neque gratia, neque pecunia ab illis impetrari potuit, vt hoſpitaliter quidquam nobis facerent aut darent: ſed diras imprecantes nobis, quum etiam velut conſpectum noſtrum abominati in terram deſpuerent, vt abiremus denunciabant. Ita excepti, diſceſſimus, & eadem die ſub veſperam in vrbem peruenimus. Vbi quum nullum diuerſorium eſſet, in ipſius coloniæ ingreſſu caſam deſertam nacti eò ſuccedimus, & incœnati ſubſtratis pro cubili arundinibus ad capeſſendam quietem vertimur.

Indi Chriſtianos vt inteſtabiles, abominantur.

MOS habebatur in illis regionibus (quo tempore Hiſpani pro arbitrio, vel potius ſine arbitrio & ratione, viuerent, priuſquam Indis ſua reddita Edicto eſſet libertas) Hiſpanos colonos triumphantes atque exultantes gaudio quum videlicet perpetuam eam temporum ac rerum felicitatem ſibi deſponderent, obuiam vltro egreſſos viatorum aduentū opperiri: ſimulque vt peregrinum aliquem aduentantem proſpexerant, concurrere omnes ad eum certatim, & de eo excipiendo pugnare. Nemo erat quin eum comiter ſalutatum, ſexcentis beneuolentiæ ſignis editis, in domum ſuam deducere & hoſpitio accipere cuperet. Nunc verò, lōgè alia rerum & hominum facies, quoniā non is Indiæ ſtatus qui eſſe conſueuerat, Vbi aliquē peregrè venientem conſpexerint, abdunt ſe in propinquas ſyluas: aut certè iubent dici, Se domi non eſſe.

Hiſp. primo liberales, mores cum fortuna mutant.

ENIMVERO Hiſpanos quidem etiam reperias, non tantùm in ea vrbe, ſed & in pleriſque alijs, qui quamquam clientes & vaſallos ſibi habeant ſubiectos, ad eas tamen anguſtias redacti ſunt vt vix vel panem ad veſcendum habeant. Quum enim Indi nullum vectigal pendant patronis & ſenioribus ſuis, niſi ex ea earum rerum genere quas poſſident: ſi quis fortè Hiſpanus populum ſuum cogere vellet, vt aliud aliquid præter ea pendat, aut ſubditos duriter haberet, ilico à Gubernatoribus, ſubditis illis ſuis & omni in eos iure priuaretur.

1 Idem ſcribit Gomara Hiſtor.gen.lib.1. cap. 54. niſi quòd pro Alquinotep Alquimpechum vocat, & quidem eius pagi Antiſtitem, in quem poſtea ab Hiſpanis Emerita colonia deducta eſt. Porro peſtiferam eam luem, octoginta ante aduentum Hiſpanorum annis, per eas terras in homines graſſatam, tanta vi exundantibus lumbricis vt viſcera ventremque ad exitum rumperent. Bella autem hæc quadraginta antè annis accidiſſe: atque ob id maximè leues illis eas calamitates viſas præ Hiſpanorum imperio, quòd eos è finibus ſuis aliquando exceſſuros minimè ſperarent.

INDVS QVIDAM MORES HISPANORVM DEPINGIT. CVR HISPANICVM iugum Indi acceperint. Nicaraguenſis prouinciæ deſcriptio. Eius incolarum potus. Saltandi ratio, Mons flammiuomus.

CAP. XVI.

EGRESSIS è prouincia Fondurenſi,& ea via peragratis Chiuluteccæ fodinis, ſubit prouincia Nicaraguæ, ad Auſtralis Oceani oram verſa. Eam regionem cùm primum peregrinabundus obij, apud vnum è primoribus eius oræ regulis in hoſpitio fui. Gonzallus is vocabatur, annos iam ſeptuaginta natus, & Hiſpanicam linguam apprimè callens. Is matutino quodam, cùm ipſi fortè aſſiderem, defixis in meum os oculis, his me verbis affatus eſt: CHRISTIANE, quidnam rei ſunt Chriſtiani? Flagitant Maizium, mel, bombycem, penulam, Indicam mulierem ad concubitum: aurum, argentum petunt. Chriſtiani operari nolunt, ludificatores ſunt, aleatores, praui & blaſphemi. Quum ad Miſſam audiendam templum ineunt, de abſentibus detrahunt: & alij alijs plagas & vulnera imponunt. Ad extremum eò euaſit, vt concluderet Chriſtianos minimè eſſe bonos. Quumque excepiſſem, malos, non autem bonos, ea facere: tum ille, Vbinam ſunt illi boni? inquit. quippe ipſe quidem nondum vllos, niſi malos, cognoui.

Indorum de Hiſpanis ſententia.

Indi ex Hiſ. malis exemplis, de omnibus Chriſtianis iudicãt.

TANDEM finito ea de re ſermone, ſciſcitari cœpi ex eo quomodo & quamobrem Chriſtianos in ſuos fines ingredi paſſi eſſent. is mihi in hanc ſententiam reſpondit: VIR bone (inquit) de eo ſic habeto: „ Quum ſparſa de Chriſtianorum ſæuitia, per has prouincias fama, qui „ quæcunque adijſſent loca cædibus, incendijs & latrocinijs infeſta facerent, ad nos quoque perueniſſet, & eos in fines noſtros irrumpere velle „ audiuiſſemus: conuocato omnium amicorum noſtrorum & ſociorum concilio, ſociatiſque conſilijs omnes vna voce decreuimus, potius mortem ſtrenuè pugnando oppetere, quàm pati nos à Chriſtianis ſub „

„ iugum mitti. Eo conſtituto, haſtas, lapides, ſagittas & quæcunque alia „ poſſumus, comparamus. Quumque iam Chriſtiani finium noſtrorum „ limites pulſarent, vltro illis armati obuiam imus, & bonam diei partem „ fortiter pugnamus.

„ AD extremum tamen plerique noſtrûm impetu equorum perterriti, „ in fugam vertuntur. Itaque legatos duos ad Chriſtianorum ducem „ mittimus veniam & pacem orantes: neque id tamen alio conſilio, niſi „ vt inſtaurandis viribus quies & otium ſuppeteret. Ille nos in amicitiam accipit: noſtrûm inde complures, diſſimulato vero animo, cum „ cantu & tripudijs, pro iure amicitiæ Chriſtianis familiariter aſſueſcere, „ inuiſere, & multa auri aliarumque rerum munera illis ferre incipimus: „ Inde, ijs ita ineſcatis, domos noſtras regreſſi, intra triduum manu facta „ in Chriſtianos de improuiſo irruimus. Sed breui, vt primò, noſtri ter„ga vertere.

„ ITA de integro, eadem mente & conſilio quo prius, pacem denuo „ petimus. Qua impetrata, gentium omnium noſtrarum indicto con„uentu, communi conſilio decernimus, Prius occumbendum eſſe omni„bus quàm vt Chriſtianos dominos acciperemus: eiúſque ſine vlla ve„niæ aut gratiæ ſpe caput morti deuouemus, qui ex acie fugeret. In hu„ius conſilij effectum rurſum arma & tela aduerſus Chriſtianos compa„ramus & acuimus. Verùm coniuges noſtræ, hoc noſtro propoſito au„dito, lachrymis perfuſæ ad nos veniunt, ſupplicéſque rogant vt Chri„ſtianis ſeruire mallemus, quàm ita fœdè occumbere. Sin nobis ſenten„tia ſtaret, conſilia noſtra in rem vertere, vt ipſas primùm cum paruulis ſuis liberis interficeremus, ne orbatæ viris in barbarorum iſtorum & crudelium hominum poteſtatem inciderent. Hæ vxorum noſtrarum „ mixtæ lachrymis preces fregére omnium animos. Itaque victi vltrò ar„ma ponimus, & rapaciſſimis Chriſtianorum manibus nos noſtráque „ permittimus.

Cur Indi Hiſpanicum iugum ſubierint.

„ MOX tamen propter iniurias & indigna exempla quæ in nos quo„tidie edebant, aliquot populi in eos rebellionem moliri auſi ſunt: ſed tam graues eius pœnas Chriſtiani ab ipſis expetiuerunt, vt ne infantium quidem ætati parcerent. Neque eo contenti, alios etiam quamquam „ inſontes, captiuos factos, prætexentes nimirum illos quoque aduerſus ſe „ rebellionem cœptare, cruciabant & pro mancipijs ſub haſta vende„bant.

Hiſpan. acerbus in Indos dominatus.

„ NOS per ea tempora neque coniugum noſtrarum, neque libe„rorum, neque vllius rei noſtræ domini ac poſſeſſores eramus. Itaque „ multi rerum tædio, filios ipſi necare, alij laqueis ſemet ſuffocare, alij ab„ſtinentia cibi vltro vitam fugere. Donec Edictum à rege Caſtellę factum, „ quo nos in libertatem reſtituti ſumus, tot ac tam intolerandis miſerijs æ„rumniſq; finem tandem imponeret. Hîc Cacicus ille inſtitutum ſermo„nem clauſit.

NICA-

NICARAGVÆ regio non ita ampla, ſed fertilis & amœna eſt: ceterum intolerabili æſtu adeo flagrans, vt æſtate, feruido & ſabuloſo exurente veſtigia ſolo, nemo niſi noctu iter facere poſſit. Sex ibi continui menſes pluuij, à Maio pluuiarum initio facto: reliqui ſex menſes planè ſicci ſunt, diéſque æquales noctibus. Mellis, ceræ, [1] balſami, goſſipij, ſatis ferax tellus, & ſuorum fructuum: in quibus pomi quoddam genus ei regioni peculiare eſt, neq; Hiſpaniolæ, neque vlli alteri Indiæ parti conceſſum. Pyri noſtri ſpecie fermè eſt: ligno interiore rotundo, nucis craſſitudine, & dimidio amplius: optimi & iucundiſſimi ſaporis. Arbor eius generis procera, exiguis folijs veſtitur. Paucæ vaccæ & ſuum copia eſt, ex ijs quæ ex Hiſpania propagandæ ſtirpi tranſuectæ ſunt. Multi ibi Indorum pagi ſed exigui, caſas arundineas ſtipula opertas, modicæ amplitudinis habent. Nullius illic metalli fodinæ ſunt: quamquam ſub primum aduentum Hiſpanorum indigenæ auro, ſed eo ignobilioris notæ & alijs è prouincijs allato, abundarent. Incredibilis ibi multitudo Pſittacorum, ſeminibus infeſta: ac ni Priapeia quædam terricula quæ Indi ex arundinibus fabricantur, & excuſſi fundis lapides abſterrerent eas aues, multo plus detrimenti adferrent.

Nicarag. prouinciæ dotes.

Pſittaci ſatis infeſti.

HISPANI quum primum eam prouinciam ſubegerunt, propter vberrimam omnium rerum ibi repertam copiam, eam Paradiſum Mahumetis nuncuparunt. Duo inter cetera fert hæc tellus, nulli præterea Indiæ regioni conceſſa, exceptis Guattimalæ, Fondurenſis prouinciæ & Mexici finibus totóque nouæ Hiſpaniæ tractu. Vnum, Pauonum quoddam genus eſt, qui in Europam tranſlati, vulgò Gallinæ Indicæ vocantur.

Alterum, id quod *Cacauate* vulgò vocant, quod monetæ vſum illis præbet. Id fert arbor modicæ magnitudinis, nec niſi calido loco & opaco viuit. Simulac ſole tactum eſt, contabeſcit. itaque ferè in ſyluis vmbroſo & humido loco ſeritur: neque id ſatis, ſed iuxta eius generis arborem, aliam editiorem plantant: quæ ſimulac adoleſcere cœpit, eius cacumen ita concinnant aptántque, vt adulta ea arbor Cacauatum inumbret defendátque ita ab æſtu vt ſolis radijs lædi non poſſit. Fructus amygdalorum ſpeciem referens, ſiliquis quibuſdam, velut cucurbitis, includitur, craſſitudine & longitudine cucumeris: annuo ſpatio matureſcit. Maturas eas vbi legêre, excuſſum folliculis fructum ſuper ſtoreis expanſum ad Solem exponunt, donec humorem exſudauerit.

Cacauate fructus moneta Nicaraguenſium.

POTVM ex eo confecturi, in teſta fictili ad focum exſiccant: mox lapidibus quibus pinſitur panis contuſum & commolitum, fuſumque in pateras (quæ cucurbitæ ſpecie è certis arboribus per omnem Indiam enaſcuntur) paulatim aqua temperant, atque interdum paululo pipere, quali vulgò vtuntur, condiunt, eóque in potu vtuntur.

Potio Nicaraguenſium.

Quum

Quum eam prouinciam peragrarem, pluſquam integrum annum ab tali lora abhorrui:& cum pagum aliquem prętereuntem Indus me fortè aliquis ad bibendũ inuitaret,ego vero aſpernarer,multum mirans, ridésq; abibat. Sed cum mihi vini copia non eſſet, ne ſemper aquam bibere cogerer,alios imitari didici. Ea cælia ſapore aliquantum amaro, ſatiat & refrigerat corpus, minimè tamen inebriat. Hæc præcipua & cariſſima merx earum regionum eſt: neque quidquam aliud Indi maiore in pretio habent,vbi quidem in vſu eſt.

Nicaraguenſium mores.

HARVM gentium mores à Mexicanis nihil propemodũ differunt: humana carne veſcuntur: penulis & ſubuculis ſine manicis veſtiuntur: duorum lignorum mutuo attritu ignem accendunt, & hic mos per vniſam Indiam inoleuit. Etſi illis ceræ copia eſſet, nullius tamen ad rei miniſterium ea vti nouerant: & ad nocturnum lumen tedas è pinu agreſti reciſas vrebant. Quatuor earum prouinciarum ſunt idiomata: ſed Mexicanum inprimis elegans, cuius vſus amplius mille & quingentorum millium ſpatio patet,& facillimè omnium diſcitur. Regulos & principes (Tutruane) appellant, Panem (Taſcal:) Gallinas Totoli: & (Occomaia) valet, Expecta pauliſper: Morbum (Mococoua): Saltate, Mitote.

Saltandi ritus apud Nicaraguenſes.

SALTANDI porrò hic illis ritus & ratio eſt. Confluunt in vnum, ducenti, trecenti: nonnunquam etiam ter & quater mille homines, pro modo & amplitudine prouinciæ, & pro indigenarum vel modico vel magno numero: tum vt conuenère, campum in quo ſaltaturi ſunt, verrunt & quam mundiſſimè perpurgant. Mox vnus eorum progreditur & chorum ductare incipit, plerumque retrorſum corpus inflectens: interdum circumagens: ceteri omnes, inconditos illos motus imitantes, præſultorem ordine terni & quaterni ſequuntur. Choraulæ qui tympanorum ſonitu interim ludum incendunt, carmina quædam & cantos patrios ordiuntur: choragus primus reſpondet, mox exceptum ab alijs carmen per omnes in orbem decurrit.

Alium, flabellum manu geſtantem, alium cucurbitã lapillis plenam, alium caput criſtis & pennis decorum, alium brachia cruráque concharum lineis & corollis redimita cerneres. Illi hoc, alij alio modo corpus variè circumagunt: nonnulli crura attollunt, aliqui brachia: alius cœcum, alius ſurdum effingit: rident alii, alij plangunt. Cum his alijſque varijs geſtibus & motibus corporis, interea ſeſe illo ſuo Cacauate largè irrigantes, totum diem & ſæpè noctis partem tripudiantes, ſolennes illos choros exercent.

NAVES quæ per mare Auſtrale Nicaraguam petunt, anguſtum fluminis cuiuſdam alueum inuectæ ſpatio viginti quinque mill. paſſuum ad quendam pagum appellunt (Realegio ei nomen eſt.) Ibi duodecim circiter mapalia ſunt, ex cannis contexta, & Hiſpanis habitata: eò autem

diuertunt

diuertunt naues, propter opportunam ſtationem & lignationem commodiſſimam. Ab eo loco in Orientem diei vnius itinere abeſt ciuitas Legionenſis, Epiſcopatus ſedes, ad lacus ripam poſita.[2] Frãciſcus Fernandes eam cõdidit, ſicuti & Granatam, quæ L. vlterius millia ad eiuſdem lacus ripam ſita eſt, non procul ab illius emiſſario ſeu alueo, quo ſe lacus in Septentrionalem oceanum exonerat. Hæ duæ vrbes ſimul octoginta domibus conſtant, quæ partim materia, partim laterculo coctili exſtructæ ſunt.

Legio, & Granata colonia.

De hoc alueo ſup.

TRIGINTA quinque mill. interuallo abeſt Legione, mons flammiuomus, qui per ingentem craterem tantos ſæpe flammarum globos eructat, vt noctu latiſſimè vltra centum millia paſſuum incendia reluceant. Nonnnullis fuit opinio intus liquefactum aurum eſſe, perpetuam ignibus materiem. Itaq; Dominicanus quidam monachus, quum eius rei periculum facere vellet, aenum & catenam ferream fabricari curat: móxque in montis iugum cum quatuor alijs Hiſpanis aſcendens, catenam cum aeno in caminum demittit. ibi ignis feruore aenum cum parte catenæ liquefactum eſt.

Mons flammiuomus.

Empedocles Dominicanus.

Monachus non leuiter iratus Legionem recurrit, Fabrum vehementer incuſans, qui catenam tenuiorem multò quàm iuſſiſſet ipſe, eſſet fabricatus. Faber aliam multò craſſiorem excudit: Monachus mõtem repetit: catenam & lebetem demittit, res priori incepto ſimilem exitum habuit: nec tantùm reſolutus lebes euanuit, verùm etiam flammæ globus repente è profundo exiliens, propemodum & Fratrem & ſocios abſumſit.

Omnes quidem adeo perculſi, in vrbem reuerſi ſunt, vt de eo incepto exſequendo numquam deinceps cogitarent.

I N ea ipſa ciuitate cognoui ſacerdotem, qui Quęſtoris regij interuentu à rege Hiſpaniæ per literas petijt vt ſibi ducentos ſeruos dari iuberet: pollicitus perfoſſo illorum opera aureo illo monte ingentes ſe inde diuitias eruturum.

Sacerdos metallarius.

Iſti Rex reſcripſit, montem, ſi vellet, ſuo ſumtu aperiret. ſibi enim non eſſe mancipia quæ ad eas fodinas mitteret. Ita inceptum illud omiſſum eſt.

1 BALSAMVM (vt inquit Plinius libro duodecimo capite 25.) vni terræ Iudeæ conceſſum, pridem perijſſe creditur. Nunc verò, quod ex India Occidentali adfertur, primùm in Hiſpaniola inuentum eſt, Indicæ mulieris indicio. Arbor vnde hic liquor elicitur, Goaconaz ab indigenis vocatur. Ouied. Hiſtoriarum natalium Ind. libro decimo capite tertio.

Elicitur quoque hodie in noua Hiſpania ex arbore Punica malo maiore, cuius folia vrticæ ſimilia ſerrata & tenuia ſunt. Indi Xilo vocant. Elicitur autem duobus modis. Primùm multis inciſuris vulnerato arboris cortice.

Altero ramis & truncis eius arboris aſſulatim & minutim conciſis, & in lebete ampliſſimo feruefactis: mox oleo ſupernatante collecto. Id priore ignobilius eſt. Monar. de ſimplic. medic. Indic.

2 Is eſt qui Iucatanam Primus aperuit. Suprà huius lib. capite decimo. Quem poſtea Petrus Arias Abulenſis, poſt Caſtellæ aureæ imperium abrogatum ob Valboæ mortem, Nicaraguæ Gubernator, capitali ſupplicio affecit, quod clandeſtino fœdere cum Ferdinando Corteſio inito, occupatam, ſponte ipſius, prouinciam armis retinere vellet, Sed oblato falſo crimine inſontem oppreſſiſſe viſus eſt, ſicuti & generum ſuum antea, vt ſublato æmulo, vacua prouincia ſolus potiretur.

3 Montis illius flammiuomi nomen Gomara Maſaiam, Dominicani F. Blaſium de Ynueſta, edit: ſcribitque nouum iſtum Empedoclem & præterea duos Hiſpanos ſciendæ eius rei cauſa auidos ſemetipſos tribus corbibus in Vulcanium illum craterem demiſiſſe, quoad eius fieri potuit: atpue inde lebetem catena ferrea reuinctum, ad centum & quadraginta vlnas deiectum, tandem vbi ad flammam peruenit liquefactum eſſe cum aliquot catenæ annulis. Illos ſtupefactos tali naturæ miraculo, irrito labore inde proſilijſſe. Ceterum anno M. D. L I. Ioanni Aluarez Doctori & Decano à Rege conceſſum eſſe vt recluſo eo monte metallum erueret. Gomar. Hiſtor. gen. libro quinto, capite 203.

PETRI

PETRI ALVARADI IN PERVANVM REGNVM EXPEDITIO. EIVS MORS, & conſcientiæ in morte dolor. Vxor eius Deum ipſum increpans, miro eius iudicio abſumitur.

CAP. XVI.

E NICARAGVA in occaſum tendentibus, tercentum mill. à Legione, numquam longius ab ora maritima abſcedendo quàm vt ipſum mare conſpici poſſit, peruenitur ad Guattimalam. Eam vrbem Petrus Aluaradus, poſtquam eam prouinciam ſubegerat, inter duos montes condidit, è quibus ſemper fumus euoluitur: ac duas præterea, San-michaelem videlicet & San-ſaluatorem, quæ centum mill. paſſ. inter ſe diſtant. Iamque hic Aluaradus, perdomita & diuiſa ea prouincia, eáque vrbe condita, cum magna pace ac tranquillitate in coſtituta à ſe ditione partis opibus fruebatur, quum nuncium accipit, Franciſcum Pizarrum & Didacum Almagrum, in Peruanum regnum tranſgreſſos, incredibiles ibi diuitias reperijſſe.

Pet. aluarado, iam partis opibus, per auaritiam & ambitionem frui non licet.

De his lib. 3. cap. 1.

HIS permotus, per amicos literas à Cæſare & poteſtatem tranſmittendi in illud Regnum, ac cuiuſcumque vellet eius partis, quàm modò alij Hiſpani non inſediſſent, in ditionem redigendæ coloniiſque occupandæ, impetrat.

INDE anno M. D. XXXIIII. ſeptem nauium armata claſſe è prouincia ſua ſoluens, ſeptuageſimo quarto die ad oram Peruanam appellit. Mox in litus Mantæ egreſſus, ad eam oram quæ ab Hiſpanis pòſt Portus-vetus dicta eſt, ducibus Indis regionis peritis aſſumptis, vlteriùs in mediterranea progreditur. Tandem ſuperatis montium quorundam frigitiſſimis iugis & perpetua niue obrutis (vbi multi Hiſpani frigore diriguerunt, alij penuria victus cæſis equis famam tolerauere) in prouinciam Quiton peruenit.

ID vbi Franciſco Pizaro allatum, extemplo Didacum Almagrum cum CL. Hiſpanis aduerſus eum mittit: qui ſi poſſet, uel eum aditu prohiberet, vel exercitum quem ille adduceret, precio ab eo licitaretur. Al-

magrus Tombeſium peruenerat: ibi audito Aluaradum numero militum multò ſe eſſe ſuperiorem, hoſtiliter eum inuadere non auſus eſt. Ambo ad Liribambam flumen conueniunt: ibi licenciatus Caldera pacem inter eos & amicitiam concilians, iubet Aluaradum tradere quas adduxiſſet copias Pizarro & almagro: illos verò viciſſim dare Aluarado centum millia aureorum ducatorum, ea lege ac conditione vt ipſe ex eo regno excedens, numquam deinceps eò regrederetur. Hæc pactus Aluaradus cum quatuor famulis Peruo decedit, & ſucceſſu lætus Guattimalam reuertitur. Paulo pòſt perluſtrandæ eius oræ in Occidentem, & nouas terras quærendi conſilium capit: & eò decem liburnicas, myoparones quatuor, inſtruit.

Fr. Marcus de Nizza cum aliis anno 1539. eam peregrinationem obiit.

EODEM ipſo tempore quo Aluaradus claſſem adornabat, venere Mexicum Dominicani quidem monachi, peragratis ad Occidentem terris mille amplius milliarium ſpatio: qui vt ex longinquo reuenerant, de illis regionibus mira narrabant. Vulgarunt inter alia, Sibollam prouinciam aliáſque terras fertiles, diuites, auro cyanis, vulgò Turquinis, goſſipio, aliíſque dotibus, abundare. Ea relatione moti Antonius Mendozza nouæ Hiſpaniæ prorex, & Ferdinandus Corteſius eodem in regno ſummus Præfectus - militiæ, ſuſcipiendæ per ſe aut per legatos eius expeditionis conſilia inter ſe agitant: ſed diſcordibus inuicem animis, quum neuter alteri ſatis fideret, diuerſi alius aliò abiere. Corteſius Hiſpaniam petijt: Prorex Petrum Aluaradum è Gattimala arceſſens, quam celerrimè poſſet, cum ſuis copijs venire ad ſe iubet. Is breui ſoluens ad Trinitatis portum appellit: & terreſtri itinere Mexicum profectus, de ſuſcipienda in.ſibollam expeditione cum Prorege tranſigit. Inde, ſeptingentis militibus conſcriptis, armíſque, equis, & alijs aditer neceſſarijs rebus prouiſis, Mexico ad naues tendit.

"Didacum Lopez de Zunigua, vocat Gomara.

IN itinere nuncius ei affertur, Indos Xaliſci prouinciæ incolas aduerſus Hiſpanos rebellaſſe: itaque inde cum maxima copiarum parte ad ferendam ſuis opem feſtinat. Vt venit Petrum Zunicam Hiſpanorum complurium cæde recendi confuſum & triſtem ibi nactus, ambo ad collem editum, Quem Indi munitum manu inſederant, obſidendum properant. Munimentum id erat eiuſmodi: totas arbores ramis inuicem implicatis & coeuntibus cum ingentibus ſaxis colligatas, quodam veluti nexu continenti opere iuncto, perpetuam ſeptem hoſti obiecerant. Sumúlque vt Hiſpani erigere agmen in collem & ferociter diſcurrere cœperunt, Indi horribili clamore ſublato, cæſis arborum ramis, compagen operis ſoluunt. Tum verò prorutis arborum & lapidum cumulis, omnia ingenti cum fragore in præceps deferri, & ingentis magnitudinis ſaxa per montis prona deuolui tanto impetu vt maximam ſub euntium Hiſpanorum partem obtererent. Aluaradus prouoluto in eum equo præceps datus, duos intra dies viua conceſſit. Petentib. à decūpente quid ei maximè doleret, Anima, inquit, vehemēter mihi dolet. Mediocri homo ſtatura fuit loquax, perfidus, ſæuus aduerſum Indos, beneficiorum

Ambitioſa & auara anima cruciatus.

neficiorum immemor atque ingratus vſque adeo vt vulgò etiam de eo ſui dicant, Eum nulli amicorum fidem vmquam præſtitiſſe. Poſtremò inceſtis nuptijs infamis, quum duas ſimul ſorores in matrimonio habuerit.

Velaſquez in Sibollem. ſi expeditione pro theſauro caubones reperit.

ALVARADO mortuo, breui, Proregis miſſu, Mexico ad eam expeditionem abijt Franciſcus Velaſquetz Coronatus cum octingentis militibus ijsque equitibus pleriſque quum nauibus ad eam prouinciam ſubigendam & habitandam ire abnueret. Vt eò peruenit, pro omnibus diuitijs niuis copiam & commeatus penuriam reperit. Itaque multi equi, & Indicorum ſeruitiorum plerique fame abſumti ſunt. Dux ipſe, quum ſe maiores opes inuenturum ſperaret, progredi vlterius ſtatuit. Iamque CL. milia paſſ. emenſus, animalium genus quoddam mediocris magnitudinis, vaccæ forma reperit. Hiſpani in eorum animalium armenta irruentes, multa mactant & famem expellunt. Inde Velaſquez multo fruſtra eius oræ peragrato ſpatio, poſtquam leuibus aliquot prælijs indigenas expertus eſſet, libertatem ſuam acriter propugnantes, eorum aliquot incenſus ac direptis pagis: tandem ſpe irrita fatigatus, probraque ac diros in monachos illos iaciens, qui de eius prouinciæ opulentia tam lætam famam vulgaſſent, multis amiſſis Hiſpanis, pauper & nudus Mexicum regreſſus eſt.

Diuini iudicii in ſuperbam & blaſphemam viduam exemplum.

NVNC, vt ad Aluaradum redeam, poſt quam eius mortis nuncius Guattimalam allatus eſt, Beatrix de Cueua vxor eius, femina equidem animi impotens, vana & ſuperba, quum Dei opt. max. omnipotentiam cum gratiarum actione agnoſcere, & immenſam eius bonitatem laudare deberet, in blaſphemas voces erupit, dicens, Nihil peius grauiuſque à Deo mali inferri ſibi potuiſſe, quàm quod viro orbata eſſet. Simul atrari ædes & nigro pingi iubens, non cibum, non ſomnum capere, non ſolatia vlla admittere, ſuſtinuit. Adhæc laceratis crinibus humi corpus abijcere, multáque alia dicere & facere quæ mentis compotem non decerent.

Ambitione luctu quidem minuitur.

Inter hæc tamen magnificas & pompæ plenas exſequias viro duxit: neq; luctu aut funebribus lamentis impedita eſt quominus primorum ciuitatis cœtu conuocato, ſe eorum ſuffragijs Gubernatricem prouinciæ deſignari curaret, omnéſq; ſacramento in verba ſua adigeret.

SED paulo pòſt quàm ea geſta erant, ecce die VIII. Septembris, qui Virgini vulgò ſacer eſt, anno M.D. XLI. imber ingentibus procellis effundi incipit: adeo vt circiter ſecundam noctis horam quæ alterū ab eo diem ſequuta eſt, Indi quidam Epiſcopum prouinciæ adeuntes (Franciſcus Maroquin is vocabatur) ei ſignificarent, ſe ad radicem eius montis qui vrbi proximè immineret, terribilem quendam ſonum & inſolitum fragorem auribus accepiſſe. Epiſcopus obiurgat eos, Non vos ſæpe (inquit) monui, ne eiuſcemodi rebus aures præberetis? Iam paulo vltra medium nox proceſſerat, quum repentè magna vis aquarum ex eo monte tanto impetu & violentia, torrentium inſtar erupit, vt ſaxa ingentis magnitudinis deuolueret, quæ mox incuſſa ſubiacentibus petris, maiore vi quidquid obuium eſſet proterebant.

SIMVL audiebantur per acrem iugubres vlululatus & ſtridores horrendi: & furuam quandam vaccam multa inferentem damna, & ea loca peruagantem, ſuper ſunt qui viderunt.

Inter multas ædificiorum ſtrages, quas ea eluuio aquarum dedit, primam Gubernatoris domum rapuit: & ea clade perijt Beatrix ipſa gubernatrix cum ijs omnibus quæ cum illa orandi cauſa (vt fertur) in abditũ conclaue ſeu ſacrarium aliquod penetrale, conceſſerant. Ad eum modum breui ſubmerſa & concuſſa repentina vi tota propè illa ciuitas, proſtrata eſt.

Centum circiter ac viginti Hiſpani vtriuſque ſexus eo caſu periere: nonnulli qui ſub initium ruentis tempeſtatis vrbe ceſſerant, peniciem effugerunt. Luce orta, poſtquam procella conquieuerat, vicinis vrbi campis Hiſpani nonnulli debilitati, plerique obtriti, alij brachijs, alij cruribus fractis, iacentes reperti ſunt; inter ceteros puellula quædam illæſa & ſine vlla noxa, ſublata eſt, quam ex Indica muliere Aluaradus ſuſceperat. Neque ex ea ſtirpe quiſquam, præter iſtam, remanſit. Poſt eam ruinam Gattimala in modica planicie, vbi nunc ſita eſt, inſtauratur, trium mill. ſpatio à veteri diſſita, ad Ortum: conſtatque ſeptuaginta quinque aut octoginta domibus laterculo coctili exſtructis, quæ magnam partem tegulis contectæ ſunt.

Gattimala inſtauratur.

IN ea prouincia frequentes exiſtere terræmotus experientia ipſa didici. Quum enim fortè aliquando eſſem in cœnobio, veteri Guattimalæ vicino (locus is vulgò Almolonga di Baſſo appellatur) & cum monacho colloquerer, ſuper exiguo quodam tumulo, terra adeo contremuit, vt campanæ ſua ſponte ſonitum dederint: maceriæ quibus circumſeptus erat cœnobij hortus magna ex parte corruerint: ſubterranei tubi, per quos aqua ad fontem deducebatur effracti: ſacellum maius duobus locis fiſſum hiaret, & aliquot tegulæ in terram deciderent: terramque ipſam omnes hiatu profundo diſceſſuram crederent. Durauit hic terror quantum recitando Symbolo Apoſt. temporis ſatis eſt.

CETERVM ea prouincia, quia cœlo miti ac temperato ſubeſt, frumenti ſatis patiens eſt; ſed omnium arborum quæ eò ex Hiſpania tranſlatæ ſunt, nulla coalauit præter ficos & Armeniacas malos: verùm & ipſarum quoque fructus quum matureſcere incipiunt, ſub initium videlicet hiemis, tum inſipidi exiſtunt.

Duorum à Gattimala dierum itineris ſpatio, loco maritimo quem vulgò Izalchi appellant, magna vis Cacauatarum colligitur. Et hæ hodie ferè ſunt Hiſpanorum qui eam prouinciam incolunt, opes: earúmque maximam partem per Nouæ Hiſpaniæ prouincias diſtribuunt, in quibus, quòd id regnum frigidioris quàm calidioris temperamenti ſit, id genus fructus non ſufficienti copia colligitur,

PORRO

PORRO iſti Guattimalenſes Nicaraguenſibus & Mexicanis moribus ex æquo ferè participant. Itaque negotiantur mercatúſque & contractus inuicem exercent. Ac plerique eorum artes etiam mechanicas didicere. ſunt enim inter eos fabri materiarij, carpentarij, pictores, aurifices, aliarumque opifices artium: & hos Hiſpani quondam in ſeruitijs habebant, eoſque ære emtos varia opificia docuerant: ſed quum heri ipſi aliquod laboris ſui pręmium & fructum ex eorum opera decerpere vellent, tum in libertatem reſtituti ſunt.

QVOTIDIE venalitia ſua fora & mercatus exercere conſueuerunt. merces, ferè ſunt eſculenta & poculenta, qualia ſal, piſces, fructus, cucurbitæ, battatæ, incocti cum ramis ficus indigenæ, & ex ijs facta potio ita ſcitè & honeſtè miſta, vt ſolus eius conſpectus nauſeam mihi cieret.

Præterea goſſipio, penulis, interulis, criſtis pennaceis alijſque eiuſcemodi, commercia inter ſe agitant.

1 PETRVS Aluaradus, vt Franciſci delos-Couos, qui à ſecretis & intimus conſiliorum Cæſari erat, gratiam & fauorem quæreret, duarum ſimul ſororum inceſto matrimonio ſemet polluit, idque permiſſu & indulgentia Papæ. Gomara Hiſtoriar. gen. lib. 5. cap. 109.

INDICA-

INDICARVM GENTIVM COLOR: VINVM ET FERRVM IN PRECIO HAbent. Legendi & ſcribendi in noſtris peritiam mirantur. Hiſpanicum iugum excutere cupiunt.

CAP. XVII.

QVOD ad colorem Indicarum gentium attinet, in vniuerſum ferè cereo aut buxeo, & fuſco ſeu rauo quàm alteri propior eſt: omniúmque quoſcumque in ampliſſimis illis prouincijs videre mihi licuit, pulcherrimi ſunt Parienſis ſinus accolæ & Valentiolæ prouinciæ indigenæ: ij nempe qui in mediterraneis opaca montium incolunt. Cuius rei cauſam eam eſſe arbitror quòd ea loca minus ſolis vapore torreantur quàm plana: ſiquidem maritimæ oræ accolę ſubfuſco, & velut carnis ſole flagranti ambuſte, colore ſunt.

Vinum & Ferrum apud Indos rara & cara.

CETERVM omnium rerum quas Hiſpani in Indiam tranſtulerunt, nulla Indis gratior acceptiórque extitit quam vinum: & quamquam ipſi è Maizio atque alijs rebus factitia vina & potus moliantur, vti ſuprà diximus, vulgò tamen dicunt non ita ijs quæ ipſi faciunt, villis ali vires vigorémque animi, recreati ſpiritus, ventrem excalefieri, nec ſomnos ita dulces ſuauéſque conciliari, vt illo Caſtellæ. Ferrum præterea ad ipſos inlatum carum habuerunt: quum nihil ferè olim fabricarentur præter æneas ſecures, & cultellos è ſilice. Sed ſuper omnia noſter legendi & ſcribendi vſus, Indis miraculo fuit. Itaque quum Hiſpani literas Indis ad aliquem perferendas dabant, nuſquam cogitando aſſequi poterant, qua ratione charta alba nigro diſtincta eloqui poſſet.

Indi legendi & ſcribendi vſum mirantur.

CETERVM omnium gentium ac prouinciarum in quas Hiſpani ſubactas hodie imperium obtinent, frequentiſſimæ & hominum multitudine abundantiſſimæ, hæ ſunt, Noua Hiſpania, & ab ea Iucatã, Guattimala, Nicaragua, & nonnulli Peruani regni tractus.

PORRO

PORRO quum nouum illum orbem quatuordecim annorum ſpatio, vt ſuprà dixi, perluſtrauerim, ac legerim Hiſtorias quas Hiſpani de rebus à ſe in illis regionibus geſtis & ſuis aduerſus Indos victorijs ſcripſerunt: pleriſque in rebus illos laudibus ſuis enarrandis modum egreſſos fuiſſe exploratum ac compertum habeo. Atque in eo maximè, quum iactant ſe ſumma laude eſſe dignos, quòd omnes à ſe ſubiectos in India populos conuerterint, & Chriſtianos fecerint. quod quum dicunt, illos nempe populos à ſe factos eſſe Chriſtianos, perinde eſſe videtur ac ſiquis, exempli gratia, dicat, Panem à piſtore bene eſſe coctum. Attamen quum Chriſti Domini noſtri & ſeruatoris doctrinam attentè conſidero: equidem comperio plurimùm intereſſe inter nudum nomen, & rem ipſam: id eſt, Chriſtiani tantùm nomen gerere, & Chriſtianum reipſa eſſe, latè inter ſe differre.

Hiſpani laudum ſuarum immodici prædicatores.

Gom. lib. 5. Hiſt. gen. cap. vlt.

QVO magis id credamus, vel Barbaros ipſos ea de re ſententiam ferentes audire operæ prætium eſt. Nam in peruano regno aliiſque multis locis, quantumuis Hiſpani paſsim vulgarint ſe Chriſtianos eſſe, Dei ipſius & parentis cœleſtis filios: tamen ob intoleranda ſæuitiæ exempla quæ aduerſus Indos ediderunt, nulla ratione vmquam effici aut extorqueri potuit vt id nomen Hiſpanis tribuere & agnoſcere vellent. Ea nimirum gens multo acriore ac ſolertiore iudicio quàm quælibet aliæ Hiſpanis ſubiectæ dotata eſt.

Peruani Hiſpanos pro Chriſtianis & filijs Dei agnoſcere nolunt.

Mexicani quidem & finitimi alij populi, ex quo Hiſpani primùm in eas terras tranſgreſſi Chriſtianos ſe eſſe dixerunt, eos quoque & ipſi ſemper ex eo hoc nomine nuncuparunt. Id verò vt faterentnr & dicerent, numquam ad duci potuere Peruani, ſicuti antè dictum, & ſuo loco fuſius exponetur.

QVARE, quum extra controuerſiam ſit quamlibet nationem peregrinæ gentis imperio ſubiectam, ſi ſemet in libertatem vindicare poſſit id verò cupidiſſimè & ſine vlla dubitatione facturam: ita Indi haudubiè, Mexicani præſertim, aſſiduè diſſimulantes excupant, ſedulò ſemper aſpectantes an ſolitæ naues ex Hiſpania veniant.

Indi Hiſpanicum iugum excuteue cupiunt.

Ac ſiquid caſu Hiſpaniæ infortunij accideret, ſicuti fieri poteſt (quippe Imperia omnia quantumuis magna & potentia, omnes gentes, populi, ciuitates & regna, humanorum caſuum varietati atque inconſtantiæ, quam vulgò Fortunam vocant, obnoxia eſſe in perſpicuo eſt) ſi clades inquam aliqua memorabilis Hiſpaniam affligeret, nec naues commeare in Indiam poſſent, vt ſolent: vniuerſa quàm latè patet India, iugo excuſſo, rebellaret, atque omnibus Hiſpanis mactatis ſollenne agitaret epulum: atque, vt à quibuſdam monachis

accepi, illi ipſi Fratres primi omnium funebre iſtud conuiuium ſuo ſanguine imbuerent, quòd peruerſis indigenarum moribus perpetuò aduerſentur.

ID verum eſſe vnius rei exemplo probaſſe ſufficiet. Anno milleſimo, quingenteſimo, quinquageſimo tertio, quum Guattimalæ eſſem, eo ipſo tempore quo Galli cum Hiſpanis bellum gerebant: nec ob metum piratarum, per omnem eam oram ſpatio quatuordecim menſium appuliſſent vllæ naues, præter phaſelos duos (Galeones vulgò vocitant) Aluari Bazani, quorum alter ad Nomen-dei, alter ad Villam-riccam, Nouæ Hiſpaniæ portum, applicuerat: iam Hiſpanorum animos vehemens formido inceſſerat, ne Indi ad res nouandas ſpectarent, quòd iam ex Mauris audiuiſſent Gallos cum Hiſpanis bellum gerere, multaque iam illis damna intuliſſe.

Ipſe quidem per eoſdem hoſce dies, quum in eo loco quem Almolongam vocant, mulo infra Guattimalam, vbi quondam ſita erat vetus Guattimala, cum quibuſdam Indis colloquerer: ſciſcitari ex me vnus cœpit, An Galli haberent equos, & ea quæ faciunt Tau Tau, quū vellet quærere an Gallis eſſent bombardæ, nec poſſet.

Indi Gallorum in Indiam expeditonem peroptant, vt ab Hiſpanis liberentur.

Tum ego excipiens, Habent verò, inquam. Ibi ille ſuſpirium ex imo pectore petitum ducere: & Deo notum eſt quid tum haberet in votis. Certè, tametſi monachorum aſſiduis vocibus illorum aures circumſonent, monentium nequid nouare aut mouere aggrediantur, quia videlicet Cæſar è Caſtella innumeram vim Chriſtianorum aduerſus ipſos emiſſurus eſſet, à quibus multo inclementius, quàm antea vnquam, haberentur: attamen ne his quidem toties iteratis & inculcatis minis impediantur, ſi idonea & opportuna occaſio ſeſe obtulerit, quo minus omnes Hiſpanos è ſuis finibus ſi modò poſſint, exterminent.

1 INDIS principiò perſuaſio erat, epiſtolas quas Hiſpani mutuo ad amicos mitterent, animatas eſſe & loqui. Cuius rei lepidam hiſtoriam narrat Gomara.

Mittebat Hiſpanus quidam ad amicum duodecim Hutias (id eſt, cuniculos Indiæ Occidentalis peculiares) aſſos, ne æſtu corrumperentur. Indum qui deferebat, quum vel obdormijſſet feſſus de via, vel interquieſſet, diutius morantem in itinere fames corripit: tres Hutias abſumit. Reuertitur, litteras ab amico illo ad herum referens, quibus ille de nouem Hutijs ad ſe miſſis gratias amico agebat. Hiſpanus perlectis literis iraſcitur ſeruo: ille duodecim reddidiſſe affirmat. Sed quum epiſtolæ indicio proderetur, rubore perfuſus verum aperit, & ſuos ea de re populares commonefacit, vt ſibi à folijs & chartis eiuſcemodi loquacibus cauerent.

NEC

NEC diſpar eſt quod de Braſilienſib. ſcribit Lerius: Quum primò (inquit) in eas terras veniſſem, verba & ſententias aliquas, vt ſermoni eorum aſſueſcerem, ſcribebam, eáſque mox coram ipſis legebam. Illi, præſtigias id eſſe rati, inuicem his verbis alij alios alloquebantur: Non mirum iſtum qui heri ne vnum quidē verbum idiomatis noſtri callebat, nunc vi & ope huius chartæ, quæ illum noſtra eloqui docet, ita peritè ea ſonare vt à nobis intelligantur? Nauig. Braſil. cap,16.

Ceterum apud aliquos Indorum Occidentalium populos literarum vſum eſſe, allati inde libri prodidere. Iuriſperitus quidam, Corales, Darienenſium prætor vrbanus, ad Regem Catholicum ſcribens, inter alia retulit, Ad ſe adductum Indum quendam, qui ab hero fugerat ex interioribus Continentis terris verſus Occidentem. Is legentem aliquando litteras Prætorem conſpicatus, mirabundus accurrit vt videret: dixitque Patronum ſuum & populares etiam libros habere, ſed è folijs arborum ſimul conſutis compactos, cuiuſmodi à Corteſio è Colluacana in Hiſpaniam miſſi ſunt.
Petr. Mart. Mediolan. Ocean.
dec. tertio lib.10.

INDI CHRISTIANORVM IVDICES, SACERDOTES ET MONACHI IN India Occid. auaritiæ dediti. Indi Hiſpanorum conſuetudine deteriores fiunt, & Chriſt. religionem ludibrio habent.

CAP. XIX.

OMNIVM eius gentis rerum, quas maximè in India laboraui vt ſcirem, id imprimis intelligere conatus ſum, quid nimirum de Fide noſtra illi ſentiant. Itaque quæcumque ea de re tum ex publicis Monachorum & ſacerdotum quorundam ſermonibus didici, tum ex ijs quæ ipſe vidi & ab ipſiſmet Indis audiui, ea nunc exponere operæ precium duco: vt Lectores inde ſibi ſubijciant, quantum mala noſtra opera exemplaque ſcandalorum apud illos pariant. Prudentes verò ac ſobrios Lectores ante omnia rogo vt æquum huc & attentum animum afferant, ſciantque ſe verè aurea dicta ſententiaſque in primis memorabiles ſummaque admiratione dignas hîc audituros.

INDORVM plerique ac potiſſimum Regulorum & principum filij, qui legere & ſcribere didicerunt, atque adeò Præcepta ipſa Dei, quę bona eſſe fatentur, idcirco plurimùm mirantur nos ipſos à quibus hæc habent, ea non obſeruare, & vulgò ita loquuntur: HEVS tu Chriſtiane, Vetat Deus ne quis per nomen ſuum in vanum iuret: at tu omni & quidem leuiſſima de cauſa, aſſiduè iuras & peieras. Iubet Deus ne falſum teſtimonium dicamus: vos verò Chriſtiani nihil ferè aliud facitis,

Barbari ſurgent in iudicio aduerſus Chriſtianos multos, & condemnabunt eos.

„ & alij alijs detrahitis & maledicitis. Iubet Deus vt proximum tuum tan-
„ quam teipſum diligas: eique ſua debita remittas, vt tua tibimetipſi con-
„ donari vis: vos verò planè contra facitis. nam & à vobis malè tractantur
„ qui minus opibus valent, & ſiquis quid debeat vobis, vos eum in vincula
„ trahendum & conijciendum curatis: ac quanquam facultatibus careat,
„ tamen vt perſoluat vrgetis, & rigidè æs veſtrum exigitis. Si inter vos ſit
„ pauper aliquis Chriſtianus, ne de veſtris facultatibus illi erogetis, remittitis eum ad caſas noſtras, vt ei eleemoſynam largiamur.

SVNT

SVNT præterea etiam Indi, qui immodicam auaritiam noſtram & furioſam cupiditatem pertęſi, aureum numiſma aut bracteam in manus capiant & dicant: EN Deum Chriſtianorum: propter hoc è Caſtella in terras noſtras venere: propter hoc nos ſubegerunt, vexarunt, pro mãcipijs vendiderunt, & multa in nos nefanda ediderunt: propter hoc bella & prælia inter ſe agitant, & alij alios mutuò interimunt: propter hoc perpetuò inquieti, alea ludunt, blaſphemant, diris ſe devouent, litigant, furantur, alij aliorum vxores rapiunt. denique huius gratia nullum ſceleris aut libidinis genus prætermittunt.

Barbari auaritiam Chriſtianorum grauiſſimè notant.

IPSE ſacerdotem cognoui, Guattimalenſi epiſcopo in primis acceptum, qui per illos Indiæ pagos venale vinum circumferens (quanquam id Præſidum & Gubernatorum edictis prohibitum eſſet) breuiore quàm ſex menſium ſpatio vigintiquinque millia Regalium lucratus eſſet. Sunt præterea monachi qui palam & interdiu ea flagitia committunt, quæ alios vel noctu perpetrare puduerit. De vitioſis, non de probis hîc loquor: quamquam etiam Franciſcanus quidam publicè clamaret, nec ſacerdotem, nec monachum, neque epiſcopum in tota India vllum exiſtere viri boni nomine dignũ. Quippe omnes ſe dedere auaritiæ, atque vbi Indos diuitijs abundare intelligerent, eò omnes confluere certatim. vbi verò inopes eſſent, ea loca omnes fugere. Monachus ille, quũ San petri eſſet, Capitis Fondurenſis vrbe, proximum nauium traiectum exſpectans, vt in Hiſpaniam transmitteret: propter hæc verba, Superioris ſui mandato, captus & Guatimalam abductus eſt. Ipſe quoque ſacerdotes inter ſe confabulantes & profitentes audiuiſſe me memini, Sed ad queſtũ faciendum, non aliã ob cauſam, ex Hiſpania in Indiam traieciſſe.

Monachorum nefandæ libid. in India.

Veritas odium parit.

NVNC quod ex monacho quodam, quum Comaiaguæ eſſem, auditum habeo, referam. Is mihi retulit cognitum à ſe Indum reguli cuiuſdam filium, acutiſſimi ingenij hominem, qui quum adoleſcens in ludum itaret, ibíque legere ac ſcribere diſceret, nemo erat qui non exiſtimaret eum ita virtute ac doctrina præſtantem inde euaſurum, vt ceteris vitæ exemplo preiret. Sed vt trigeſimum ætatis annum attigit, contra quàm omnes exſpectarent, inde impurus, nequam & ſceleratus, redijt. Interrogatus cur è bono improbus euaſiſſet: Ex quo (inquit) Chriſtianus ſum factus, per Dei nomen iurare, & per Crucem, & per verba ſancti Euangelij: ac per Dei vitam blaſphemare didici: eumque abnego, nec credo. Aleari præterea didici, & verum numquam eloqui: enſem inſuper mihi comparaui ad ciendas rixas: denique, vt plane ritu Chriſtianorum viuam, nihil iam mihi præter coucubinam deeſt, quam breui me domum ducturum ſpero.

Indi Hiſpanorum conſuetudine corrumpuntur.

QVOD mihi ipſi vſuuenit, commemorabo. Reprehenderam forte Indum aleæ & blaſphemijs deditum. Ille mihi confeſtim: Nos inquit, ex vobis ipſis hæc exempla didicimus. Ac certè qui ita flagitioſè viuunt Indi, ex ijs ferè ſunt, qui apud nonnullos Hiſpanos educati, quibus nullum ſtudium eſt, præterquam alea ludere, blaſphemare,

&eiuſcemodi alia facere, domeſtica conſuetudine eorum moribus facillimè aſſueuerunt. Atque hæc ferè ſunt miracula & prodigia, quæ Hiſpani apud Indos edidere.

Chriſtianiſmum in frigidis ceremonÿs ſitum etiam Barbari ipſi rident.

MVLTI præterea Indi alij reperiuntur, quos ſi interroges, An Chriſtiani ſint: Reſpondent, ſe eſſe: quippe Epiſcopum ſignaculo Crucis eorum faciem ſignaſſe, & benedictionem ſuam ipſis impertiuiſſe: ſe templum ædificaſſe, atque intus B. Mariæ imaginem collocaſſe, poſtremò
» campanam comparaſſe. Fortè aliquando ipſe quum ab Indo ſciſcitatus
» eſſem, An Chriſtianus eſſet: tum ille, Num tu vis me, inquit, per decem
» aut duodecim annos ſeruum eſſe Epiſcopi, & curare ſuam mulam?

ALII eadem de re interrogati dicunt, Sibi quater aut quinquies caput aqua à ſacerdote conſperſum. Iſti tales, ſimul vt ſacerdotem aliquē aut monachum venientem conſpiciunt, tum confeſtim obuiam accur-
» rentes, Pater, inquiunt, irrorate mihi caput aqua, quia volo eſſe Chriſtia-
» nus, etiamſi iam aliàs baptizatus fuero. Ita initio ab vno facto, cetera
» plebs quò pergat ignara, vniuerſa concurrit. Id ferè vſuuenit ijs locis vbi Indi pauci & pauperes ſunt, & inter quos nulli nec ſacerdotes nec Fratres reſident. Ceterum inter monachos nonnulli etiam reperti ſunt, qui iſtos baptiſare nollent, quum dicerent, Perinde eſſe Indum baptiſare, vt brutum aliquod animal. Alij è Caſtella in Indiam tranſgreſſi, ibique moribus & exemplis tum Hiſpanorum tum Indorum inſpectis, vtroſque pariter miſerantes, retro in Hiſpaniam ad ſua cœnobia reuerſi ſunt.

QVOD facilè inter omnes conſtat, omnium propè Indorum Occid. maximè ab humanitate alieni ſunt Braſilienſes barbari. Quæ tamen ſit eorum de Deo notio, quæ laudum & præceptorum Dei admiratio, ex Lerio noſtro cognoſcere operæ precium eſt. Is ergo de Touopinamboultijs Americæ gente agens, ita ſcribit: INTER cetera, (inquit) dicebamus illis nos credere in vnum Deum, creatorem cœli & terræ, qui vt orbem & quæcunq; in eo ſunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi vbi hæc audierant, alij alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipſis familiaris eſt) erumpentes, *Teh*, defixi & ſtupefacti hærebant. Et paulo pòſt: Quum fortè aliquando inquit, cum alijs Gallis aliquot in quodam barbarorum pago eſſem, (*Ocarentin* ipſi appellant) & in aperto ac propatulo cœnaremus: confluentes Barbari eius vici incolæ, maiores natu præſertim, cum multis beneuolentiæ ſignis, circumfuſi, neque vel minimo verbo dicentes interfati, nos attentè & tacitè intuebantur. Donec peracto conuiuio, magno natu quidam, quum obſeruaſſet nos ab hymno cibum auſpicatos, hymno quoque cœnam clauſiſſe, accedens, ita infit: Quid ſibi vult hic ritus quo vos modò vſi eſtis, quum ſublatis pileis omnes, præter vnum qui loqueretur, ſilentium tenuiſtis? Ad quem pertinebat ea oratio quam ille habuit? Veſtrúmne præſentium ad aliquem: an ad abſentium? IBI ego opportunè oblatam eam occaſionem arripiens, vt apud eos de vero Dei cultu loquerer: quum præter eius pagi amplitudinem & frequentiam, Barbaros etiam ſolito attentiores animaduerterem: rogare Interpretem noſtrum vt ſuis verbis, meum illis ſermonem, quoad capere ipſi poſſent, explicaret. Tum à quæſtione ſenis exorſus, Preces noſtras ad Deum dirigi reſpondi: eumque, etſi ſub ipſius conſpectum non caderet, non tantùm liquidè audiuiſſe nos, ſed etiam quicquid pectore occultum haberemus, id perſpicuè cognoſcere. Inde ad Creationem mundi delapſus, inprimis laboraui vt docerem, hominem nobiliſſimum inter creaturas à Deo eſſe conditum, vt eò magis celebrandæ opificis ſui gloriæ ſtudeat. Ac nos quidem, quòd ipſum coleremus, eius manu infinitis periculis longiſſimæ nauigationis in tam vaſto mari eripi: eiuſdemq; ope fretos, ab omni prorſus Aignan metu (Dæmonem ita appellant, à quo ſubinde vexantur) tum in hac tum in ventura vita eſſe liberos. Quare ſi Caraibum ſuorum impoſturas, & barbarum mandendæ humanæ carnis morem, abijcere vellēt,

Nauig. Braſil. cap. 61.

eadem

eadem prorſus Dei dona conſequuturos, quæ nos habere cernerent. Multa præterea de humani generis labe ac ruina, vt eorum animos ad Chriſtum præparemus ſubiecimus: quoad eius fieri potuit accommodatis ad eorum captum rationibus & exemplis, quæ in præſens fuſiùs exequi ſuperſedeo. Illi cùm nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattentè auſcultaſſent: tum vnus ex ijs autoritate & ætate grauis, in hunc modum diſſeruit: MIRA equidem, optima & nobis non ante audita, hîc dixiſtis. Ac veſtra quidem oratio mihi in memoriam redigit, quæ nobis ſæpe auos noſtros narrantes audiuimus: Nempe iam inde à priſcis temporibus & tam multis abhinc Lunis quot iam meminiſſe non poſſumus (quippe illi Lunarum numero aut vicibus, non menſibus atque annis, temporum ſpatia definiunt) veniſſe in has terras quendam *Mair* (id eſt Gallum, ſeu qualibet alia è gente aduenam) veſtro more veſtitum & barbatum. Atque eum, vt ipſos ſub Dei veſtri obſequium duceret, eadem oratione apud eos eſſe vſum, qua nos hodie affamini. Sed, vt nobis quoque à Patribus per manus traditum eſt, eos illius verbis fidem adhibere noluiſſe. Itaque mox ſucceſſiſſe alium, qui Enſem, ſymbolum maledictionis, illis traderet. Inde ſequuto inter nos bella, neque ex eo mutuis cædibus alij in alios ſæuire deſtitimus. Nunc verò, poſtquam diuturno vſu his aſſueuimus, ſi nunc repentè auitum morem exueremus, apud vicinas gentes ludibrio & deriſui eſſemus.

HIC nos ſumma contentione ac vehementia teſtari, tantum abeſſe vt finitimorũ ludibrijs moueri eos oporteret, vt contrà, ſi ſummum illum cœli & terræ opificem ſeriò colerẽt, de omnibus, qui ob id vltro moleſti eſſent, victoriam referrent. Poſtremò eam verbis efficaciam addidit Dominus, vt non multi tantum Barbarorum, ad eam quam ex nobis didiciſſent legem, deinceps vitam compoſituros, nec cæſorum hoſtium carnes vltrà eſturos, ſe promitterent: ſed ſecundùm hoc Colloquium, poſitis humi genibus, nobiſcum Deo gratias agerent. Ea oratio, quæ ab vno è noſtris clara voce in medio eorum cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem expoſita eſt: nos ab illis in penſilia è bombyce cubilia, dormitum deducimur. Sed nondum nos ſomnus corripuerat, quum ecce iſtos cantantes & cõclamantes audimus, Sumendam de hoſtibus vltionem, & plures quàm antea eſſe mandendos. En inconſtantiam miſeri huius populi, & humanæ naturæ triſte exemplar. Mihi tamen equidẽ perſuadeo, ſi Villagagno nunquam à vera Religione deſciuiſſet, & nos diutius in illis terris morati eſſemus, fore vt aliqui tandem Chriſto lucrifierent.

Hactenus ille.

Vnde perſpicuè apparet, ſemen aliquod Religionis ineſſe illis gentibus, ſed eas à Principijs illis naturalibus ad abſurdiſſima commenta & fœdos mores partim inſita vanitate, partim malis Chriſtianorum exemplis, facillimè deficere.

INDO-

INDORVM PERTINAX IDOLOLATRIA. DIDACI LOPEZ EPISTOLA, Eccleſiaſticorum & Iuridicorum Hiſpanorum in India Occid. mores ac vitia graphicè depingens.

CAP. XX.

QVVM Guattimalæ eſſem, ac ſæpe in S. Franciſci monaſterium commearem, amicitiam cum quodam monacho contraxi (Franciſcus Betanzus is vocabatur, experiens homo, & multo omninm earum prouinciarum vſu, tum Guattimalæ tum Nouæ Hiſpanię, peritiſſimus, qui etiam duo Indica idiomata apprimè calleret & loqueretur.) Quum ab eo aliquando ſuam ea de, gente oppinionem percontarer, præſertim in ijs quæ ad vitam noſtram ſpectarent: mihi reſpondit, Eorum ferè tum natu grãdes, veteri ſuę Idololatriæ pertinaciſſimè eſſe affixos, tum maximè Sacerdotes: ac ſæpenummero ſe ſuóſque collegas ſuperueniſſe illis victimas & ſacrificia dijs ſuis facientibus. Itaque neceſſariò eorum filios, vt temporis ſpatio religionem noſtram imbiberent, à parentibus atq; auis ſuis ſegregandos eſſe, & ab eorum conſuetudine quamdiutiſſimè remouendos: ne illos poſtquam ex ephebis exceſſerint, præpoſteris moribus ſuis imbuant. Poſtremò addidit, eos quoque qui baptizati eſſent, nihil ferè habere Chriſtiani præter nudum nomen.

Indorum pertinax Idololatria malis Hiſpanorum exemplis alitur.

EXINDE quum inter commentandum (vt fit in penitiores de ſpecialibus rebus ſermones paulatim delapſi eſſemus, & ex eo multa tũ de moribus Hiſpanorum, tum de earum prouinciarum regimine percontarer: atque ille me in rebus Indicis inueſtigandis curioſum animaduerteret: epiſtolæ cuiuſdam exemplar, legendũ mihi tradidit. Eam Baccalaureus quidem ipſius familiaris, Didacus Lopez de Zunega, ad Epiſcopum, Præſidem & aſſeſſores Guattimalæ conſcripſerat, durius nimirũ ab iſtis coercitus & malè habitus, quòd eorum vitia & flagitoſos mores verbis liberiùs perſtrinxiſſet.

Quum

Quum verò eam apertam miſiſſet, deſcripſerat ex autographo monachus, à quo & exemplum infrà ſcriptum deſumpſi. Eius autem ſententia hæc erat: Ex quo me fortuna per orbem terrarum agitare cœpit, Regna aliquot & prouincias peragrando emenſus ſum, & nuſquam non noui aliquid & inuſitati conſpexi. Verùm ex quo ſors mea permiſit vt in has Indiæ regiones, quæ Aureæ appellantur, & virtutis omnis expertes ſunt, traijcerem: tot tantaque nequitiæ exempla vidi, vt neque eis enarrandis lingua mea, nec cogitatione complectendis animus meus, par eſſe poſſit. In ijs ferè peſſimum hoc animaduerti, quòd inter vos nulla iuſtitia, nulla virtus, nulla bonitas, nulla caſtitas ſupereſt: quin omne æuum veſtrum ſtudiis partium, ſimultatibus, perfidia, vanitate, rapinis, diſſidijs, inuidentia, odijs, aleis, luſtris, blaſphemijs, inteſtinis bellis, luxu, auaritia alijſque peſſimis libidinibus, miſerè conſumitis. denique qui veſtrûm optimus habetur, quanto ſe is ceteris præſtare putat, tanto eſt omnium deterrimus. Summa quidem cura notaui ac comperi maximam partem veſtrum, quotcunque in Indiam veniſtis, tales eſſe vt, non dico cœlum atque Angeli, ſed terra & dæmones ipſi vos exoſos inuiſóſque habeant. Ac pro certo habete, quemadmodum tyrannica multa facta per vim perpetraſtis, ita Chriſtum permiſſurum vt ſerui omnium per ius euadatis.

Hiſpanus Hiſpanorum præſertim Eccleſiaſticorum, in India mores depingit.

EIVS rei exempla & clara documenta ſi quæritis, hiſtorias Græcas Latináſque euoluite, Romam caput & decus orbis conſiderate, Athenas & Spartam, bonarum omnium legum ac morum lumina, intuemini, multáſque alias ciuitates & regna, quorum vix hodie veſtigium vllum, ac ne memoria quidem vlla ſupereſt. Si tantæ ciuitates periere, tot opibus dotibúſque florentes, ac tantorum Principum mentibus viribúſque adminiſtratæ, vobis ſcilicet talibus, velut eximijs, Deus pepercerit? An putatis Dei bonitatem ac patientiam paſſuram vt per omne æui tempus tantis induti vitijs, & tot ſceleribus demerſi permaneatis? Nonne iudicijs admodum obtuſis & occæcati eſtis? Scilicet creditis Indos Chriſtianos futuros, ſi vos ipſi non eſtis, niſi fortè nomine ac titulo tenus? Fruſtra id quidem. Nam multò efficacior (mihi credite Domini mei) ad brutas illas gentes fuerit vel vnius diei honeſta vita & bonũ exemplum, quàm continuæ integri anni lectiones & doctrinæ. Quid enim refert odoriferas roſas ad plebem ore & lingua ſpargere, ſi mox ſpinoſis malorum operum aculeis illam pungitis & vexatis?

Barbari bonis exemplis quàm commodis verbis magis mouentur.

NONNVLLI dicunt quod veſtra Sanctitas domine Epiſcope, ſatis boni facit: ſed videte vt bene etiam illud faciatis. quippe reperiuntur qui & quod alioqui bonum eſt malè faciant: & veſtra Sanctitas ex eo grege eſt. Nam quos veſtire debebatis, eos ſpoliatis: quod amarum eſt dulce, quod dulce eſt, amarum dicitis: mendaces & falſos diligitis: eos qui vera loquũtur, odio habetis. aſpernamini bonos, & turpes probroſóſque honore afficitis: vitioſis fauetis, & vexatis honeſtos. Denique de alieno valde liberales eſtis, de veſtro verò parciſſimi. Quid

„ dicam amplius? Nempe hoc, vos multò ad remigandum intriremi ali-
„ qua,quàm ad id munus gerendum,aptiores eſſe: ídque affirmare auſim,
„ veſtrę Sanctitati plus eſſe: virium ad tractandum remum quàm virtutis
„ ad gubernandum Epiſcopatum.

„ ALII dicunt quòd veſtra Dominatio multo honore decorata at-
„ que honeſtata eſt. Sed mementote Senecam dicere, Stultorum laudem,
„ à ſapientibus haberi pro argumento infamiæ: quia quidquid ſtulti cogi-
„ tant, vanum eſt: quidquid loquuntur, falſum: quidquid damnant, lau-
„ dabile: quidquid approbant, malum:& quidquid laudant,infame.deni-
„ que quidquid agunt & moliuntur, nihil niſi amentia eſt. Sed laudari &
„ honeſtari ab ijs qui ipſi honore digni ſunt, is demum verus honos eſt:
„ ſummum verò & præcipuum decus, placere Ieſu Chriſto.

„ CETERVM accepi à nonnullis patientiam quam
„ in tolerandis ærumnis meis adhibui, veſtræ Dominationi pluri-
„ mùm admirabilem fuiſſe: ſed, vt ingenuè dicam veſtra admiratio mi-
„ hi plurimùm admirationi fuit. Nam rerum perperam geſtarum
„ pœnitentia & dolor è ſapientia oritur: ſed benè & honeſtè factorum
„ immodica admiratio, non aliunde manat, quàm ab exiguò iudicio &
„ minore vſu. Quippe vos id fugit, Nos cum Chriſto crucifigi oportere,
quantum ad hunc mundum attinet, ſi velimus in futuro vnà cum eo
ęterna gloria perfrui. Vos ignoratis luculentam illam Pauli Apoſtoli ſen-
tentiam in poſteriore ad Timotheum epiſtola, Omnes qui piè viuere
volunt in Chriſto Ieſu, in hoc ſeculo perſequutionem paſſuros. Neſci-
tis, quod corpori damnoſum eſt, id animæ eſſe vtile: neſcitis regnum
„ cœlorum non acquiri curſu taurorum, non luſu arundinum, non arca
„ incluſorum nummûm & auri copia, non ſeruorum fodinas exercenti-
„ um ingentibus familijs (quales veſtra dominatio multos athuc habet)
„ non dolis, non aſtu, non mendacijs: verùm perſequutione, infirmita-
„ te, carcere, vinculis, paupertate, fame, ſiti, infamia, ingratijs, exilijs, tor-
„ mentis, variíſque ærumnis, quæ aſſiduè vitam mortalium obſident &
„ exercent, eò perueniri. Eas verò res ſi veſtra Dominatio ignorat, quod
„ facilè equidem credo, annumerare voſmet potiùs beſtijs quàm homi-
„ nibus poteſtis.

Epiſcopi hodie in Papatu quiduis aliud ſciunt & agunt quam quod ſui muneris eſt.
2. Timoth. 12.

„ MVLTA præterea ſunt quæ à me dici poſſent, tum de veſtra Do-
„ minatione, tum de ipſis etiam Præſidibus. Sed eiuſcemodi rerum tanta
„ eſt copia, vt verear, ne me de ijs ſcribere agreſſum tempus ipſum & char-
„ ta deficerent. Quare verbum non amplius addam. Data Trugilli, xx.
„ die Maij. Anno M. D. LII.

Didacus Lopez de Zunegua.

CERA-

CERATVM, INTEGRVM IVDICEM. HISPANORVM FLAGITIIS OBuiam ire ſtudentem, mors intercipit, Iudicum oneroſum munus.

CAP. XXI.

QVVM primò iui Guattimalam, ibi tum Præſes erat licentiatus Ceratus. Is ille erat Ceratus qui in Dominicam Edictum regium de libertate Indorum tulerat, vti ſuperiùs diximus. Eum tunc Cæſar amotum Inſulâ regendæ illi prouinciæ impoſuerat: de quo verè hoc poſſum teſtificari, numquam in vniuerſa India eo meliorem nec ſanctiorem fuiſſe Iudicem: nec qui iuſta edicta mandatáque regia rectius obſeruaret, ſemper procurando ne Indi ab quoquam Hiſpano iniuria vlla violarentur, aut haberentur duriùs.

Ceratum Hiſpanum iudicem Hiſpanorum contumaciæ tædet.

SÆPENVMERO ſuorum contumaciam arrogantiámque expertus quòd indigenarum ſalutem procuraret, pertæſusque, optare ſolebat vt Deus eum à tam peruerſo hominum genere liberaret. Dicebátque ſi Deus traijcere in Hiſpaniam ipſi concederet, ſe Regem monere velle, ne deinceps ſacerdotem vllum tranſmittere in Indiam pateretur, propter flagitia eorum & intemperatiſſimas libidines. Sed morte præuentus, quod in animo habebat præſtare non potuit.

ITAQVE ſucceſſor ei alter Mexico miſſus eſt, Doctor Cheſada: qui duobus poſt menſibus, quàm Guattimalã venerat, vita conceſſit. Quum que ægrotantem monachi aliquot conſolarentur, dicendo, Domine Præſidens eſto bono & hilari animo, aliáq; eiuſcemodi pro tempore ſubijcerent: ille excipiens, Ah quî fieri poteſt, inquit, vt is hilari animo ſit, cui tot rerum ratio ipſi Deo reddenda eſt?

Iudicibus muneris adminiſtrati ratio Deo reddenda.

HOC dictum memorabile, huic loco inſerere operę pretium viſum eſt, vt inde ſibi exemplum ſumant Iudices & Magiſtratus: id eſt, vt perinde iudicent de alijs, qualiter à Deo de ſe iudicium ferri volent: atq; ita benè ſubductis ſui muneris rationib. ex hac vita exeant, vt in futura æternùm non plangant.

34724

1 INSIGNE Ludouici, cognomento Diui, Galliæ Regis, exemplum in eam ſententiam extat. Is enim cum fortè aliquando ex Pſalmis Dauidis preces ad Deum conciperet, interuenit aliquis, qui pro reo quodam capitalis criminis gratiam peteret. Rex, quaſi aliud agens, annuit. Mox verò quum incidiſſet in verſiculum Pſal. 106. ibi. Beati qui colunt iuſtitiam in omni tempore: tum protinus reuocari iuſſit eum cui gratiam conceſſerat, eámque irritam fecit: memorabili edita ſententia, Principem qui punire poteſt crimen, nec punit, non minus coram Deo reum eſſe quàm ſi id ipſe perpetraſſet. Pietatis eſſe opus non ſæuitiæ, iuſtitiam facere. Annal. Gall. Sed inprimis memorabilis Oliuarij Galliæ Cancellarij caſus & exitus, Iudicibus documento eſſe debet. Is quum triſtem in pios viros, qui Cabrerijs & Merindolij Prouinciæ oppidis puram religionem exercerent, ſententiam latam ſuffragio ſuo contra conſcientiæ iudicium, approbaſſet: ac poſtea veritatis cognitione imbutus ſæpenumero faſſus eſſet cum lacrymis ſe meritò ob id à Deo reiectum: tamen in tumultu Amboſiano præcipuus inter eos Iudices ſedit, qui multos pios ac ſtrenuos viros, tyrannico peregrinorum iugo & Regem ipſum & populum Galliæ liberare fortius quàm felicius molitos, velut perduelles, reluctante conſcientia, damnarunt. In ijs quum Petrus Campagnacus, litteratus adoleſcens, ad cauſam dicendam productus eſſet: Cancellarius, eo neque audito neque interrogato, Suſpendite hunc hominem, ſuſpendite hunc hominem. Quid? ſuſpendite, ait Campagnacus. Facile tibi quidem id dictu eſt. At ſi tu, ex quo id factis es promeritus, ſuſpenſus eſſes, iam ante triginta annos pauiſſes coruos, nec tot ſcelerum miniſter fuiſſes. Recordare mecum, quid admiſeris quum Pictauij Iuri ciuili operam dares. Num te eo tempore vnum è contubernalibus tuis ſceleratè interfeciſſe meminiſti? atque inde in tantũ patris odium veniſſe, vt ex eo in conſpectum ſuum venire vetuerit? Ac reipſa quidem Arquinuillerius quidam, Oliuarij tum ſocius, perditus nebulo, propter hoc facinus Lutetiæ ſuſpenſus fuerat. Ad hæc verba adeo perculſum memoria facinoris Oliuarium fuiſſe conſtat, vt obruto mœrore & inſania animo, & inde graui morbo implicitus, horribiliter aduerſus Deum ipſum fremeret. Tanta interea ægritudinis & horroris vehementia, vt quanquam defecto corpore & aſſiduis morbis debilitato: phrenetici tamen inſtar aut robuſti alicuius adoleſcentis, totum cubile concuteret. Ita ægrotantem inuiſit Cardinalis Lotharingius: ſed Oliuarius, quum ſuos eius aduentu cruciatus augeri ſentiret, faceſſere properè cubiculo iubens, ne ipſius quidem conſpectum pati potuit. Vt verò paulò longius ſemotum animaduertit, tum altiùs ingemiſcens in has voces erupit, AH, Ah, Cardinalis, tu nos omnes in æternum exitium trahis. Tum accedere ad ægrum Cardinalis, & conſolando vltrò ſpiritus eius mitigare: Eum videlicet tentari, inquiens, ab immundo ſpiritu, ſed in fide perſtandum eſſe. Egregiè, inquit, Cancellarius, egregiè, ſcilicet quaſi hæc tu credas. Inde aſpectum eius auerſatus, & nihil eloquutus vltrà, paulò pòſt vita conceſſit. Inter lentos cruciatus, Annæ Burgij ſenatoris integerrimi (cuius iudicio, Cardinalis præcipiti iuſſu rogatuque victus, ſubſcripſerat) mortem præcipuè deflebat. Hæc eſt merces Iudicum, quibus Aulicæ gratiæ ſumus, ſua conſcientia potior eſt.

FINIS.

J
De Bry
GV
pt. 5
1595
Lat
1.